

T.C.

İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**ARAP EDEBİYATINDA TARİH ÖYKÜCÜLÜĞÜ
ALİ TANTAVİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

MUHAMMED EKREM ÇAVUŞ

İZMİR-2019

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ARAP EDEBİYATINDA TARİH ÖYKÜCÜLÜĞÜ
ALİ TANTAVİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

MUHAMMED EKREM ÇAVUŞ

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ İZZET MARANGOZOĞLU

İZMİR – 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Arap Edebiyatında Tarih Öykücülüğü Ali Tantavi Örneği**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Muhammed Ekrem ÇAVUŞ

 İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ TS EN ISO 9001:2015	T.C. İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü	
	TEZ SINAVI TUTANAK FORMU	Dok. No: FR/604/21
		İlk Yayın Tar.: 03.10.2017
		Rev. No/Tar.: 00/..
		Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : **Temel İslam Bilimleri** Anabilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Muhammed Ekrem ÇAVUŞ** ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih:
Sayı :

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Saffet KÖSE
İmza

SINAV TUTANAĞI

Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen **Arap Edebiyatında Tarih Öykücülüğü Ali Tantavi Örneği** başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz **02.08.2019** tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi tez sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında **ÖYÇOKLUĞU/OYBİRLİĞİ** ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Yüksek Lisans tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
- ii) Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
- iii) Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
- iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi İzzet MARANGOZOĞLU	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Necla YASDIMAN DEMİRDÖVEN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Resul ERSÖZ	

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ARAP EDEBİYATINDA TARİH ÖYKÜCÜLÜĞÜ ALİ TANTAVİ ÖRNEĞİ

Muhammed Ekrem ÇAVUŞ

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Kökenleri çok eskilere dayanan tarihî öykücülük, modern tanımını XIX. yüzyılda kazanmıştır. Önce batıda ortaya çıkan bu yeni yazınsal tür, daha sonra tercüme ve iktibas yoluyla Arap ülkelerine intikal etmiştir. Malzemesini tarihten alan bu yeni hikâye yazma türü, doğu ülkelerinde çok zengin bir altyapıya sahiptir. Zira Arap ve İslam medeniyeti hikâyelere çok önem veren bir medeniyettir. Bu bakımdan XX. yüzyılda birçok yazar ve edebiyatçı, söylemek istediklerini tarihten hikâyeye aktararak söylemeye yönelmiş ve tarihî öykücülük türüne ait hikâyeler kaleme almıştır.

Ali et-Tantâvî de bu türde hikâyeye yazanlardan birisidir. Aslen hukukçu ve eğitimci olan Tantâvî, aynı zamanda çok velut bir yazardır. Elliden fazla eseri yayımlanan Tantâvî'nin bir o kadar da yayımlanmayan eseri olduğu söylenmektedir. Eserlerinden iki tanesi öykülere ayrılmıştır. Birisi “hayattan öyküler” anlamındaki “Kıyas Mine'l-Hayat”, diğeri de “tarihten öyküler” anlamındaki “Kıyas Mine't-Tarih”.

Bu çalışmada Tantâvî'nin yirmi üç tarihî öyküden oluşan “Kıyas Mine't-Tarih” adlı eseri incelenmektedir. Tantâvî bu eserinde modern öykü kuramlarına uygun bir şekilde öyküler yazmış ve tarih kitaplarında geçen birkaç satır veya az sayıda sayfadan ibaret bir haber veya olayı, çok akıcı bir dille ve kendi edebî yeteneğini ve hayal gücünü kullanarak bugünün okuyucularına sunmuştur. Bu şekilde bizlere hem bir edebiyat kitabı hem de bir tarih kitabı olarak inceleyebileceğimiz bir eser vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali et-Tantâvî, Öykü, Tarihî Öykü, Roman, Modern Arap Edebiyatı.

ABSTRACT

Master Thesis

HISTORY STORYTELLING IN ARABIC LITERATURE ALÎ TANTAVÎ

EXAMPLE

Muhammed Ekrem ÇAVUŞ

İzmir Kâtip Çelebi University

Social Sciences Institute

Department of Basic Islamic Studies

The modern definition of historical storytelling whose origins go back to ancient times, basically has made in XIX. Century. This new literary genre, which first appeared in the west, was later transferred to Arab countries through translation and quotation. This new type of story writing, which takes its material from history, has a very rich infrastructure in the eastern countries. Arab and Islamic civilization gives great importance to stories. Therefore, in the XX. century, many writers and litterateurs turned to narration by transferring what they wanted to say from history into stories and wrote stories belonging to the genre of historical storytelling.

Ali et-Tantâvî is also one of these writers who wrote this kind of stories. Originally a lawyer and educator, Tantâvî is also a very prolific writer. More than fifty works of Tantavi have been published, besides that many of his works are said to have not been published. Two of his works are devoted to stories. One of this work is “Kısas Mine’l-Hayat” which means “stories from life” and the other is “Kısas Mine’t-Tarih” which means “stories from history”.

In this study, Tantâvî’s “Kısas Mine’t-Tarih” work which consists of twenty-three historical stories is examined. In this work, Tantâvî wrote stories in accordance with modern story theories and presented an information or event consisting of a few lines or a few pages in the history books to the readers of today using his own literary talent and imagination in a very fluent language. In this way, he has given us a work that we can examine both as a book of literature and as a book of history.

Key Words: Ali et-Tantâvî, Story, Historical Story, Novel, Modern Arabic Literature.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	II
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	X
ÖNSÖZ	XII
GİRİŞ	1
I. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI	1
II. YÖNTEM VE KAYNAKLAR	3
BİRİNCİ BÖLÜM	6
ALİ ET-TANTÂVÎ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ	6
I. HAYATI, YETİŞTİĞİ ÇEVRE VE ESERLERİ	6
A. Hayatı	6
1. Soyu ve Ailesi	6
2. Doğumu, Çocukluk Yılları ve Temel Eğitim Dönemi	7
3. Çalışma Hayatı ve Öğretmenlik Yılları	9
4. Hâkimlik Yılları	12
5. Gazetecilik Mesleği	15
6. Radyo ve Televizyon'da Sunuculuk	16
7. Ölümü	17
B. Eserleri	17
1. Tantâvî'nin Eski Eserleri	19
2. Tantâvî'nin Yeniden Basılan ve Günümüze Kadar Ulaşan Eserleri	20
3. Tantâvî'nin Torunu Mücâhid Tarafından Yayına Hazırlanan Eserleri	26

4. Tahkik	26
II. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	28
A. Etkilendiği Yazarlar:	29
B. Nahiv ve Belagat Hakkındaki Görüşleri:	30
C. Sanat ve Edebiyat Hakkındaki Görüşleri:	31
D. İslamî Edebiyat Hakkındaki Görüşleri:	31
E. Öykü Hakkındaki Görüşleri:	32
İKİNCİ BÖLÜM	33
MODERN ARAP EDEBİYATINDA ÖYKÜ	33
I. EDEBİYATIN TANIMI	33
A. Edebiyat Sözcüğünün Sözlük Anlamı	33
B. Edebiyat Sözcüğünün İstilahî Anlamı	33
II. ÖYKÜNÜN TANIMI VE SERÜVENİ	34
A. Hikâyenin Tanımı	34
B. Hikâye ile Roman Arasındaki Fark	35
C. Hikâye ile Öykü Arasındaki Fark	37
D. Modern Öykünün Doğuşu	39
E. Türk Edebiyatında Hikâyecilik	40
F. Arap Edebiyatında Hikâyecilik	41
1. Cahiliye Döneminden Modern Döneme Kadar Araplarda Hikâye	41
2. Modern Arap Edebiyatında Hikâye	44
3. Modern Arap Edebiyatında Öykücülük (Kısa Hikâye)	46
III. ÖYKÜNÜN TEKNİK ÖZELLİKLERİ	47
A. Tema	48
B. Dil	49
C. Olay Örgüsü	49

D. Bakış Açısı	50
1. Nesnel Bakış Açısı	50
2. Birinci Tekil Kişi Anlatıcı.....	50
3. Belge, Anı ve Mektuplarla Anlatmak	50
4. İç Monolog Tekniği	51
E. Karakterler	51
F. Mekân	52
G. Zaman.....	52
IV. TARİHÎ ÖYKÜ	52
A. Arap Edebiyatında Tarihî Hikâyenin Doğuşu	52
B. Hikâye - Tarih İlişkisi.....	56
C. Tarihî Öykünün Tanımı.....	58
D. Tarihî Öykünün Diğer Öykü Türlerinden Farkı	60
E. Tarihî Öyküde Zaman, Mekân ve İnsan Öğeleri	60
F. Tarihî Öykünün Önemi.....	62
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	64
TANTÂVÎ’NİN TARİHÎ ÖYKÜCÜLÜĞÜ.....	64
I. TANTÂVÎ’NİN TARİHÎ ÖYKÜ YAZMA ÜSLUBU	64
II. TANTÂVÎ’NİN TARİHÎ ÖYKÜLERİNDEKİ KONULARI.....	67
A. Filistin Davası	68
1. Fî Beyti’l-Makdis.....	68
2. Helena ve Louis	69
3. Raculun ve İmra’e.....	71
B. Âlimlerin Meziyetleri.....	73
1. Âlim	73
2. Fî Sahni’l-Umevî	75

C. Ömer b. Abdülaziz'in Adaleti	77
1. Kadiyyatu Semerkand	77
2. Seyyide Min Benî Ümeyye	80
D. Allah Resulü'nün Vaadi	82
Tâcu Kisra	82
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	87

KISALTMALAR

b.	İbn
hz.	Hazreti
r.a.	Radıyallahu anh
vb.	Ve benzeri
s.	Sayfa
c.	Cilt
a. g. e.	Adı geçen eser
a. g. m.	Adı geçen makale
bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
s.a.v.	Sallallahu aleyhi vesellem
v.	Vefatı
Dr.	Doktor
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TYB	Türkiye Yazarlar Birliği
ör.	Örneęin

ÖNSÖZ

Hikâye, Arap ve İslam toplumunun hafızasında köklü bir geçmişe sahiptir. Doğu toplumları sevgi, inanç, erdem ve benzeri duygu ve düşüncelerini hikâye şeklinde aktarmaya ayrı bir önem vermiştir. Sözlü rivayete dayanan hikâyecilik, yazıya geçildikten sonra da, önemini kaybetmemiş aksine pekiştirmiştir.

XX. yüzyıla kadar geleneksel bir şekilde anlatılan hikâyeler, bu yüzyılda öykü ve roman gibi modern anlatım biçimlerini meydana getirmiştir. Doğu ve batının yakınlaşması, tercüme faaliyetlerinin hız kazanması ve gazetelerin yaygınlaşması öykü türünün gelişmesi ve yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır.

Hikâyeden farklı olarak öykü, belli bir disiplin çerçevesinde yazılan ve okuyucuyu, yazarın kişisel görüşlerinde boğmadan olay örgüsünü edebî bir dille aktaran yeni bir yazınsal türdür.

Tarihî öykü, öykü türleri içerisinde yine eski bir geçmişe sahip olmakla birlikte, modern edebî akımlardan etkilenmiştir. Zengin bir tarihe sahip olan Arap toplumu tarihî öyküye malzeme olacak olaylar açısından da oldukça zengindir. Arap Yarımadası, Şam, Mezopotamya, Asya, Anadolu, Mısır, Kuzey Afrika ve Endülüs'te asırlar boyunca ayakta kalacak medeniyetler kuran Müslüman toplumlar, hikâye ve öykülere konu olacak olaylar açısından oldukça zengin bir birikime sahiptir. Bu havzalarda yaşayan doğulu insan, yaşama dair görüp tecrübe ettiği olayları, medeniyetin yüklemiş olduğu sorumlulukla bir sonraki nesillere aktarmıştır. Hikâye de bu muazzam tarih içinde en çok kullanılan aktarma biçimi olmuştur. Bu yüzden tarih anlatımı ile tarihî hikâye, uzun yıllar boyunca yan yana seyretmiştir.

Şamlı yazar ve edebiyatçı Ali et-Tantâvî küçük yaşlarından itibaren yazılar yazıp gazete ve dergilerde yayımlamıştır. Şam'da hukuk eğitimi gören Tantâvî, Şam, Beyrut, Kahire, Bağdat ve Mekke'de bulunmuş, bulunduğu bu şehirlerde gazeteler çıkartmış ve daha sonra bu gazetelerdeki yazılarını kitaplaştırmıştır. İslam hukuku,

İslam tarihi, çocuk hikâyeleri, seyahatname, edebiyat, şiir, davet ve ıslah, Tantâvî'nin eserlerinde değindiği konular arasındadır.

Çok sayıda kitabı yayımlanan Tantâvî Türkiye'de pek tanınmamaktadır. Eserlerinden sadece bir tanesi Türkçeye çevrilmiş ve kitapları hakkında – tespit ettiğimiz kadarıyla – Türkiye'de hiçbir yüksek lisans veya doktora çalışması yapılmamıştır.

Tantâvî'nin tarihî öykülerini inceleyen bu çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun önemi, amacı, çalışmanın yöntemi ve yararlanılan kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Tantâvî'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği ele alınmıştır. İkinci bölümde öykünün doğuşu, teknikleri ve öykü türleri arasından tarihî öykü incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Tantâvî'nin tarihî öyküleri üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmamda hiçbir zaman yardımlarını benden esirgemeyen, bilgi ve tecrübeleriyle yolumu aydınlatan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi İzzet MARANGOZOĞLU'na şükranlarımı sunarım.

Ayrıca Ali et-Tantâvî'nin kitaplarına ulaşmamda büyük emeği geçen Suudi Arabistan el-Edebu'l-İslâmî dergisinin editörü Şemseddin Durmuş beyefendiye teşekkürü borç bilirim.

Muhammed Ekrem ÇAVUŞ

İzmir – 2019

GİRİŞ

Hikâye, insanın konuşmaya başladığı andan itibaren başvurduğu bir anlatma biçimidir. Hikâyenin modern bir anlatım şekli olan öykü de, bir veya birkaç olayı ele alan, farklı yaşam tarzlarına sahip ve olaylar karşısında farklı tavırlar takınan kişileri belirli bir tema çerçevesinde konu edinen bir anlatım tekniğidir.¹

I. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI

Tarihî öykü, insanın hayatını, duygu ve tepkilerini tarihî çerçevede ele alan bir yazınsal türdür. Bu anlamda tarihî öykünün iki temel üzerine inşa edildiğini söyleyebiliriz. Birincisi: tarihe yönelip onun ruhunu anlamak, ikincisi de: insanı anlamak ve onun hayattaki önemini vurgulamaktır.²

Tarihî öykünün, öykü türleri arasında önemli bir yere sahip olmasına rağmen, edebiyat eleştirmenleri tarafından yeterince üzerinde durulmadığını düşünüyoruz. Nitekim “Tarihî Öykü” başlığını taşıyan eserler yok denecek kadar azdır.³

Tarih bilgisine önem veren insanın, tarih bilimine yaklaşımı da zaman içinde gelişip olgunlaşmıştır. Orta çağlarda yeteri kadar ilgi görmeyen tarih bilimi, daha çok olağanüstü kişiler ve fantastik olaylar çerçevesinde şekillenmekteydi. XIX. yüzyıldan itibaren bilimsel ve objektif temeller üzerine kurulan tarih bilimi, beraberinde tarih öykücülüğü denen yeni bir edebî türü ortaya çıkarmıştır.

İlk başlarda ortaçağların kalıntısı olan hayalî kişi ve abartılı olaylardan tamamen arınmamış olan tarihî öykücülük, süreç içinde gelişmiş ve bağımsız bir

---

¹ Muhammed Yusuf Necm, *Fennu'l-Kıssa*, Beyrut: Dâru Sâdır, 1996, s. 9.

² Muhammed Yusuf Necm, *a. g. e.*, s. 128.

³ Biz bu başlığı Türkçe olarak internet ve kütüphane tabanlarında taradığımızda, konuyu sanatsal açıdan ele alan herhangi bir eser veya makale bulamadık. Daha çok bu türde yazılan örnek öykü ve hikâyelerle karşılaştık. Fakat tarihî roman için aynısını söyleyemeyiz, nitekim tarihî roman hakkında makale veya müstakil eser bulmak zor olmadı. İlknur Tatar Kırılmış tarafından yazılan “Türk Edebiyatında Tarihi Romanlar” buna örnektir.

öykü türü haline gelmiştir. Yazar, tarihî öyküde bir yandan tarihin verdiği bilgilere sadık kalmaya çalışırken, diğer yandan öykü sanatının öngördüğü edebî kaliteyi sağlamaya çalışmıştır.

Tarih ve edebiyat, gerek birey nezdinde olsun gerekse toplum nezdinde olsun, her zaman var olmuş, etkili olmuş ve tasavvurların oluşmasında başat kaynaklardan birisi olagelmiştir.

Hem tarihin hakikatlerini hem de edebiyatın estetiğini barındıran tarihî öykü, birçok yazar ve öykücünün kalem oynattığı alanlardan birisidir. Yaşadığı çağın bir bireyi olan edebiyatçı, kendi çağının sorun ve meselelerinden uzak durmamış, aksine bilim ve sanatın imkânlarını kullanarak bu meseleleri ele almış, çözüm aramış ve önerilerde bulunmuştur. Tarihî öykü de, öykü yazarlarını güncel meselelere bir başka açıdan eğilmelerini, onları tarihe götürerek çözümlenmelerini veya benzer bir tarihî vakayı öyküleştirerek bu meselelere ışık tutmalarını mümkün kılan bir öykü türüdür. Yazar burada insanları eğitmeyi, tarihten numuneler sunarak ümitsizliği ortadan kaldırmayı ve çöküş yaşayan toplumun yeniden canlanmasına yönelik katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Ali et-Tantâvî de XX. yüzyılda yaşayan önemli yazar ve edebiyatçılardan birisidir. İlim ve edebiyat bakımından köklü bir aileye mensup olan Tantâvî, küçük yaşlarından itibaren yazarlığa merak sarmış, gördüğü, duyduğu ve hissettiklerini kaleme almıştır. Ömrünün sonuna kadar yazmaya ve yazdıklarını yayımlamaya devam eden Tantâvî, din, tarih, hukuk, sosyoloji ve psikoloji başta olmak üzere birçok konu ve alanda eserler vermiştir.

Öyküler de yazan Tantâvî, geniş bir zaman dilimine ait öykü yazma süreci içinde yazdığı öykülerini muhtelif dergi ve gazetelerde yayımlamıştır. Daha sonra bu öyküleri iki eserde toplamıştır.

Tantâvî hakkında Türkçe yazılan müstakil bir eser var mı diye araştırdığımızda, olumlu bir sonuç elde edemedik.⁴ Hatta İngilizce, Endonezce ve

---

⁴ Ali et-Tantavî hakkında iki adet makale yayımlanmıştır. Birincisi: Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi'nin 2013, 36. Sayısında yayımlanan, Ahmet Bostancı ve Ayşe Erduran tarafından hazırlanan "Hikâye Yazarlığı Yönüyle Ali et-Tantâvî" adlı makale, ikincisi de Cemal Abdullah Aydın tarafından yazılan "Ali Tantâvî'nin Arapça Eğitime Dair Görüşleri" adlı makale.

Farsçaya çevrilen bazı eserleri, biri hariç⁵ Türkçeye çevrilmemiştir. Arap Dünyasında ise, Tantâvî hakkında çok sayıda eser yazılmış⁶, Suudi Arabistan ve Malezya’da, eserleri hakkında yüksek lisans ve doktora tezleri hazırlanmıştır.⁷ Suudi Arabistan’da yayımlanan “el-Edebu’l-İslâmî” adlı edebiyat dergisi Ali et-Tantâvî’ye özel bir sayı ayırmıştır.⁸

Bu çalışmanın amacı Ali et-Tantâvî’nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermek, tarihî öykü alanında görülen boşluğu doldurmak ve konunun önemine binaen bu öykü türünün Türkiye’de çalışılmasına yönelik bir katkıda bulunmaktır.

II. YÖNTEM VE KAYNAKLAR

Bu çalışmada Tantâvî’nin hayatı ve edebî kişiliği incelenirken, yaşadığı çağın ve toplumun genel durumu göz önünde bulundurulmuştur. Osmanlı dönemi, Suriye Krallığı dönemi, Fransız İşgali dönemi ve en son bağımsız Suriye Cumhuriyeti dönemine şahit olan yazar, tüm bu dönemlerin çalkantılı evrelerini yaşamış ve onlardan etkilenmiştir. Aynı zamanda Filistin’in İsrail tarafından işgal edilmesine şahit olan Tantâvî, bu konuyu çok sayıda yazısında işlemiştir. Hukuk mezunu ve yıllarca mahkemelerde çalışmış olan yazar, toplumun genel gidişatına ve toplumsal sorunlara kayıtsız kalmamıştır.

Aynı zamanda bir öğretmen olan müellifin, yazı ve eserlerinde öğretici kimliğini görmek pek mümkündür. Zira bir yazarın, çağının olaylarından ve icra ettiği meslekten bağımsız bir şekilde yazı yazması düşünülemez. Bu bölüm hazırlanırken Tantâvî’nin tüm eserlerinden istifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak onun ölmeden önce en son kaleme aldığı ve kendi hayatını anlattığı sekiz ciltlik “Zikreyât” adlı eseri ve torunu Mücâhid tarafından kaleme alınan “Ali et-Tantâvî,

⁵ “Ta’rifun ‘âm bi-Dîni’l-İslâm” adlı eseri “Ana Hatlarıyla İslam Dini” adı altında Naim Döner tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Nida Yayıncılık, 2017.

⁶ Bu eserlerin en meşhur ve kapsamlısı, Ahmed b. Ali Ahmed Âl Murey’ tarafından kaleme alınan “Ali et-Tantâvî Kâne Yavme Kuntu, Sinâ’atu’l-Fıkhî ve’l-Edeb” adlı eserdir. Bir diğer eser de Tantâvî’nin torunu Mücâhid tarafından kaleme alınan eserdir. Daha sonra bu eser hakkında bilgi verilecektir.

⁷ Malezya Uluslararası İslam Üniversitesinde, Muhammed Enver b. Ahmed tarafından doktora tezi, Suudi Arabistan’da İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesinde Vâ’il b. Yusuf el-‘Uraynî tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

⁸ Yıl 2002, sayı 34-35.

Edibu'l-Fukahâ ve Fakîhu'l-Üdebâ” adlı eseri, bu bölümde en çok başvurulan eserlerdendir.

Tantâvî'nin öykülerine değinmeden önce öykü sanatının batıda ve doğuda ortaya çıktığı dönemler hakkında kısa bilgi verilmiştir. Modern edebî akımların batıdan Arap ülkelerine geçmesinin arkasındaki sosyolojik etmenler kısaca ele alınmıştır. Edebî bir tür olan öykünün tanımı ve sınırları belirtildikten sonra, özetle teknik özelliklerine değinilmiştir. Bu konuda Hece dergisinin öykü özel sayısının yanında öykü sanatını konu edinen muhtelif makale ve eserlerden yararlanılmıştır.

Tarihî öykü bölümünde kaynak eser sıkıntısı çektiğimizi beyan etmek isteriz. Romanla benzerlik arz eden öykü türü, ne yazık ki tarihî öykü türü devreye girince tarihî roman türü kadar ele alındığını ve hakkında eser verildiğini söyleyemiyoruz. Bu konu araştırılırken genel olarak edebiyat ve öykü sanatının tarihî gelişimini konu edinen eserlere müracaat edilmiş, diğer öykü türlerine nazaran daha kısa addedebileceğimiz tarihî öykü hakkındaki bölümlere başvurulmuştur.

İkisi de bir hikâye anlatma sanatı olan roman ile öykünün benzer özellikleri yanında farklı özellikleri de bulunmaktadır. Bu benzerlik ve farklılık açıklandıktan sonra, benzer özelliklerden hareketle tarihî öykü kuramını ele almak kolaylaşmıştır. Nitekim tarihî roman hakkında yazılan eserler, daha önce belirttiğimiz gibi, kolayca bulabildiğimiz eserlerdir. Biz bu eserleri incelerken, yazarların genel olarak hikâye ile tarih kavramı üzerinde durduklarını gördük. Öykü de bir hikâye anlatma sanatı olduğuna göre, öykünün ayırt edici temel özellikleri göz önünde bulundurulduktan sonra, bu eserlerden yararlanmamız mümkün olmuştur.

Son bölümde Ali et-Tantâvî'nin tarihî öyküleri ele alınmıştır. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Tantâvî'nin iki tane öykü kitabı var; birisi hayattan öyküler diye çevirebileceğimiz “Kısas Mine'l-Hayât”, diğeri de tarihten öyküler diye çevirebileceğimiz “Kısas Mine't-Târîh” adlı kitaplarıdır. Burada Tantâvî'nin çocuklar için yazdığı “Hikâyât Mine't-Târîh” adlı eseri, konumuz dışında olduğu için kendisinden bahsedilmemiştir.

Bu çalışmamızda Tantâvî'nin tarihî öykülerini içeren “Kısas Mine't-Târîh” adlı eseri incelenmiştir. Bu kitapta geçen öyküler cahiliye döneminden günümüze kadar geniş bir dönemi kapsamaktadır. Bu eserdeki öyküler üslup ve konu açısından ele

alınmış ve öykünün tekniklerini de göz önünde bulundurarak verilen mesajlara dikkat çekilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALİ ET-TANTÂVÎ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

I. HAYATI, YETİŞTİĞİ ÇEVRE VE ESERLERİ

A. Hayatı

1. Soyu ve Ailesi

Soyadından da anlaşılacağı üzere Ali et-Tantâvî'nin kökeni Mısır'da bulunan Tanta şehrine dayanmaktadır. Dedesi Ahmed b. Ali b. Mustafa, Osmanlı ordusunda emekli bir tabur imamıydı. İslam ülkeleri arasında bugün olduğu gibi sınırların olmadığı miladi 1838⁹ yılına tekabül eden hicri 1255 yılında Tanta'dan Şam'a göç etmiştir.¹⁰ Bu şekilde Tantâvî ailesinin yaşam serüveni Mısır'dan Şam'a intikal etmiştir. Ali et-Tantâvî, dedesinden bahsederken onun düzenli ve programlı bir yaşam tarzına sahip olduğunu anlatır.¹¹

Ali et-Tantâvî'nin babası Şeyh Mustafa et-Tantâvî ise, Şam'ın sayılı âlimlerinden olup Hanefî mezhebinin önde gelen fakihlerindendi. Hocaları henüz hayattayken bile birçok meselede kendisine müracaat edilen¹² Şeyh Mustafa et-Tantâvî, Şam'ın genel müftülük makamına kadar yükselmiştir. Fıkıh ve dinî ilimler dışında matematikte de ihtisas sahibi olan Şeyh Mustafa, birçok okulda matematik dersi vermiştir. Oğlu Ali et-Tantâvî'nin de eğitim gördüğü, anaokulu, ilkokul,

⁹ Vefa Ali Vefa, *el-İtticâhu'l-İslamî Fî Edebi Ali et-Tantâvî*, Riyad: Şeriketu'l-Ubeykân, 2011, s. 27.

¹⁰ Mücâhid Me'mûn Dîrâniyye, *Ali et-Tantâvî, Edîbu'l-Fukahâ' ve Fakîhu'l-'Udeba'*, Şam: Dâru'l-Kalem, 2001, s. 9-10.

¹¹ Ali et-Tantâvî, *Zikreyât*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 1985, c. 1, s. 143; Dîrâniyye, *a. g. e.*, s. 10.

¹² Ahmed b. Ali Ahmed Âl Murey', *Ali et-Tantâvî, Kâne Yavme Kuntu*, Riyad: Şeriketu'l-Ubeykân, 2017, s. 58.

ortaokul ve lise olmak üzere toplam on iki yıl eğitim veren el-Medresetu't-Ticâriyye adlı okulun müdürlüğünü yapmıştır. Bu okulun Osmanlı dönemindeki adı “İttihâd ve Terakkî Mekteb-i İdadisi” idi. Bazı tüccarlar tarafından açıldığı için ona kısaca bu ad verilmiştir.¹³ 1918 yılında bu okuldan ayrıldıktan sonra vefat ettiği 1925 yılına kadar (Ali et-Tantâvî o zaman on altı yaşındaydı) temyiz mahkemesi başkanlığı görevini üstlenmiştir.¹⁴

Ali et-Tantâvî'nin annesi Raife el-Hatîb'in ailesi ise Şam'ın meşhur âlimlerinin mensubu olduğu ailelerdendir. Bu ailenin soyu Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'a (r.a.) dayanmaktadır. Şam'ın büyük Emevi Camisinin hatibi bu aileden seçilirdi. Çok eskilerden beri uygulanan bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Mısır'da yayımlanan “el-Fetih” gazetesi ve “ez-Zehrâ” dergilerini çıkartan edebiyatçı ve gazeteci Muhibbuddîn el- Hatîb, Raife Hanımın kardeşidir. Ali et-Tantâvî de el-Hatîb ailesinden evlenmiş ve beş kız çocuğu olmuştur.¹⁵

2. Doğumu, Çocukluk Yılları ve Temel Eğitim Dönemi

Müellifin asıl ismi Muhammed Ali et-Tantâvî'dir¹⁶, fakat Ali et-Tantâvî olarak şöhret bulmuştur¹⁷. Miladi 12 Haziran 1909 yılına karşılık gelen Hicri 23 Cemaziyelevvel 1327¹⁸ tarihinde Şam'ın eski bir mahallesi olan el-'Ukaybe'nin Dümeyce sokağında küçük bir evde doğdu. Doğduğu ev hem bir ilim yuvası, hem de ilim ve zikir halkalarının hiç eksik olmadığı Tevbe ve Emevi camilerine yakındı.¹⁹

Bu küçük evde babası ilim talebelerini karşılar ve onlara ders verirdi. Ali et-Tantâvî de küçük yaşlarından itibaren onlara katılır ve derslerinde ihtiyaç duydukları kitap, dergi, sözlük vb. kaynakları evlerinde bulunan zengin kitaplıktan alıp

¹³ Tantâvî, *a. g. e.*, c. 1, s. 29.

¹⁴ Dîrâniyye, *a. g. e.*, s. 11.

¹⁵ Muhammed b. Lutfi es-Sabbâğ, “Havâtir Min Üstâzina et-Tantâvî”, *el-Edebu'l İslamî Dergisi*, sayı 34,35 (özel sayı), 2002, s. 21; Âl Murey', *a. g. e.*, s. 59.

¹⁶ Muhammed el-Meczûb, ‘*Ulemâ' ve Müfekkîrûn 'Araftuhum*, Mısır: Dâru's-Şevvâf, 1992, c. 3, s. 189; Âl Murey', *a. g. e.*, s. 57.

¹⁷ Şamlıların âdeti üzere erkek çocukların isimlerinin önüne bereket ve uğur dilemek maksadıyla Hz. Muhammed'in ismini eklerler, nitekim Ali et-Tantâvî'nin diğer üç erkek kardeşinin de isimlerinin önünde Muhammed ismi vardır. Bkz. Âl Murey', *a. g. e.*, s. 57.

¹⁸ Tantâvî, *a. g. e.*, c. 4, s. 73.

¹⁹ Âl Murey', *a. g. e.*, s. 59.

babasının isteği üzere onlara verirdi. Tantâvî bu şekilde erken yaşlarından itibaren birçok kitap ve yazar ismiyle tanışmış oldu.²⁰

Ali et-Tantâvî hem geleneksel hoca sohbetlerine katılarak birebir ders alan, hem de resmî okullarda düzenli eğitim gören ilk öğrencilerdendir.²¹ Bu konuda kendisi şöyle der: “*Şam’da okul ve medrese eğitimi metodunu birleştiren ilk kişi ben oldum. O günlerde âlimler, çağdaş dünya bilimlerini bilmeyen ‘seyh’ ile yeterli derecede dinî ilimleri anlamayan ‘efendi’ kısımlarına ayrılıyordu.*”²²

Geleneksel eğitimini, evlerinde babasının verdiği dersler dışında, Tevbe ve Emevi camilerinde sürekli olarak düzenlenen ve dönemin en önde gelen âlim ve hocaların ders verdiği sohbetlere katılarak alıyordu.²³ Resmî eğitimini ise, ilkokula Osmanlı Döneminde başlayarak alır. O dönem Şam’da bulunan üç özel okuldan biri olan ve yukarıda bahsettiğimiz gibi babasının müdürlük yaptığı el-Medresetu’t-Ticariyye’de ilkokula başlar²⁴. 1914 yılında başladığı bu okul, 1918’de Suriye’de Osmanlı Yönetiminin son bulmasıyla kapanır. Kendisi de beşinci sınıftayken, müfredatın değişmesi nedeniyle dördüncü sınıfı tekrar ettirilmek üzere “el-Medresetu’s-Sultaniyye es-Saniye” adlı okula nakil olur.²⁵ Okuduğu bu okullarda Türkçe, Fransızca ve İngilizce eğitimi alan Tantâvî, Arapça’yı da hem klasik hem de modern bir eğitim metoduyla öğrenmeye başlar.²⁶

Bu yeni okulunda hocası ve arkadaşı Hüsnü Kenan ile tanışır ve birçok gence edebiyatı kolaylaştırıp sevdiren Mısırlı meşhur edebiyatçı el-Menfelûtî’nin öykü ve makalelerini okuyarak ilk edebî denemelerini henüz dördüncü sınıftayken yazmaya başlar. Yine bu okulda ilk defa gördüğü İngilizlere karşı yapılan bir protesto gösterisine katılır.²⁷

---

²⁰ Tantâvî, *a. g. e.*, c. 1, s. 192.

²¹ Tantâvî, *a. g. e.*, c. 1, s. 162.

²² Tantâvî, *Ana Hatlarıyla İslam Dini*, (Çev. Naim Döner), İstanbul: Nida Yayıncılık, 2017, s. 26.

²³ Âl Murey‘, *a. g. e.*, s. 62.

²⁴ Tantâvî, *a. g. e.*, c. 1, s. 29.

²⁵ Tantâvî, *a. g. e.*, c. 1, s. 59.

²⁶ Âl Murey‘, *a. g. e.*, s. 66.

²⁷ Âl Murey‘, *a. g. e.*, s. 66.

Bu okulda henüz iki yılını tamamlamadan Çakmakiyye adlı okula, buradan da bugün adı Tarık bin Ziyad Okulu olan “Ünmûzec el-Muhâcirîn” adlı devlet okuluna geçer.²⁸

1923 yılında bu okuldan mezun olduktan sonra Mekteb ‘Anber²⁹ adlı okulda ortaokul ve lise eğitimini alarak 1928 yılında mezun olur. Bir okuldan öte bütün aydın ve entelektüellerin buluşma noktası olan bu okul Ali et-Tantâvî’nin ilmî ve edebî kişiliğini oluşturmada büyük rol oynar. Zira bu okulda dönemin en iyi hoca, âlim ve edebiyatçılarından Arapça, şiir, dilbilgisi, dinî ilimler, tarih, müzik, Fransızca, matematik ve fen bilimleri derslerini alır. Bu dönemde okul başarısının yanında, ilmî ve edebî mahfillerde boy göstermeye başlar.

Daha sonra yüksek tahsil yapmak için Mısır’a gider ve bu amaçla Mısır’a giden ilk öğrenci olur. Mısır’da birçok büyük âlim ve edebiyatçıyla birlikte merhum Seyyid Kutub ile tanışır.³⁰ Dâru’l-‘Ulûm Fakültesinde eğitim almaya başlar fakat gurbet ona ağır gelir ve bir yıl sonra 1929 yılında tekrar Şam’a döner. 1930 yılında Şam Üniversitesinde Hukuk Fakültesine başlar ve 1933 yılında bu okuldan birincilikle mezun olur.³¹

3. Çalışma Hayatı ve Öğretmenlik Yılları

Yukarıda zikredildiği gibi Ali et-Tantâvî’nin babası, kendisi henüz on altı yaşındayken vefat eder. Annesi ve beş kardeşinin geçimini sağlamak için çalışmak zorunda kalır.³² Ortaokuldan sonra okulu bırakarak muhasebecilik yapmaya başlar. Sonra bir müddet ticaretle uğraşsa da başarısız olur ve eğitimine kaldığı yerden devam eder. Yine geçim sıkıntısı dolayısıyla lise yıllarındayken bazı resmî ve özel okullarda öğretmenlik yapar.³³

²⁸ Âl Murey‘, *a. g. e.*, s. 67.

²⁹ Tantâvî, hayatında derin izler bırakan bu okul hakkında birden çok müstakil yazı kaleme almıştır. Bkz. Tantâvî, *a. g. e.*, c. 1, s. 103 ve sonrası.

³⁰ el-Meczûb, *a. g. e.*, s. 190.

³¹ Dirâniyye, *a. g. e.*, s. 12; Âl Murey‘, *a. g. e.*, s. 72.

³² Dirâniyye, *a. g. e.*, s. 12; Âl Murey‘, *a. g. e.*, s. 72.

³³ Âl Murey‘, *a. g. e.*, s. 73.

Henüz Hukuk Fakültesinde öğrenciyken 1932 yılında Hama'nın Selemiye köyü ilkokulunda öğretmenlik yapan Tantâvî, burada çok kalmadan Şam'a yakın Sakba, oradan da Rankus köyüne tayin edilir.³⁴

1936 yılında Irak'ta öğretmenlik yapmak üzere Bağdat'a giden Tantâvî, Bağdat'ın merkez lisesinde öğretmenliğe başlar. Daha sonra Irak'taki bir müfettiş hakkında yazdığı eleştirel bir makalesi dolayısıyla Basra'ya tayin edilir. Fakat Irak'ta kendisini istemeyen kişilerin olduğunu öğrenince Irak'ı terk edip Lübnan'a gider. Orada "Beirut'un Ezher'i" olarak bilinen el-Külliyeye eş-Şer'iyye'de hocalığa başlar. Burada bir yıl kaldıktan sonra 1937 yılında yakalandığı bir hastalıktan dolayı Şam'a döner.³⁵

1939 yılında İmam-ı Azam Okulu olarak bilinen Şer'i İlimler Enstitüsünde çalışmak üzere, Behçet el-Eserî Hocanın davetine icabet ederek Irak'a tekrar döner ve burada birçok hoca ve âlimle tanışır. Irak'ta Arap milliyetçiliği fitnesi patlak verdiğinde kuzeydeki Kürt bölgelerine tayin edilir. Orada Arapçılığa karşı tepkilerin zirve yaptığı bir dönemde Müslümanlığın ve Kur'an dilinin birleştirici unsur olduğuna vurgu yaparak Kürt öğrencileri nezdinde saygınlık kazanır. Kerkük'te tayin edildiği okuldaki ilk gününü kendisinden dinleyelim:

"Sınıfa girdiğimde öğrencilerin çok sinirli ve bir şey yapmak üzere olduklarını gördüm. Onlara dedim ki: Bakın çocuklarım! Ben Bağdat'tan ne Bağdatlıların dili olduğu için ne de bir bidat olan kavmiyetçiliğe hizmet olsun diye Arapçayı öğretmeye geldim. Bilakis, ben size peygamberiniz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ve kendisine indirilen Kitabın dili olduğu için Arapçayı öğretmeye geldim. Böylece tekrar birlik olur, İslam kardeşliğini ihya eder ve Cahiliye söylemini (Milliyetçiliği) ortadan kaldırırsınız. Muhammed'i sevmiyor musunuz? Dediler ki: Evet, seviyoruz. Dedim ki: Allah'ın kitabını okumak istemiyor musunuz? Dediler ki: Evet, istiyoruz, okuyoruz da onu."

³⁴ Tantâvî, a. g. e., c. 2, s. 263-272; Âl Murey', a. g. e., s. 73-74.

³⁵ Âl Murey', a. g. e., s. 75.

Öğrenciler bu konuşmadan çok etkilenir ve az kalsın ağlayacak gibi olurlar, hocalarını omuzlarına alır ve onu destekleyen sloganlar atarak okulda dolaşmaya başlarlar.³⁶

Tantâvî Kerkük'te hocalığa devam ederken ikinci dünya savaşı patlak verir. Bunun üzerine Şam'a dönerek daha önceden öğrencisi olduğu Mekteb 'Anber'de öğretmenliğe başlar.

1940 yılında Suriye'nin Deyrizor Şehrine tayin edilir ve bir lisede hocalığa başlar. Bu dönemde Almanlar, Paris'i işgal eder. Suriye'nin birçok şehir ve kasabasında Fransız mandasına karşı ayaklanma ve protesto yürüyüşleri tekrar başlamıştır. Şubat tatilini memleketi olan Şam'da geçirmek üzere hazırlıklara başladığı bir Cuma günü, kendisinden hutbe irad etmesi istenir. Ülkenin çalkantılı günlerinin ve Fransızlara karşı ayaklanmaların sürdüğü bir ortamda, halka açık bir mekânda eğer bir konuşma yaparsa diline hâkim olamaz diye bu sorumluluktan muaf tutulmak ister. Fakat çok sevdiği Hüseyin Serrâc Hocanın ısrarına dayanamaz ve minberden oldukça hamaset dolu bir konuşma yapar. Tantâvî, kayda geçmeyen binlerce konuşma ve hutbesinden birisi olan bu konuşmasından sadece şu cümleyi hatırladığını söyler: *“Fransızlardan korkmayın, zira onların yürekleri kof, kahramanlıkları yalandır. Ateşleri yakmaz, kurşunları da öldürmez. Eğer onlarda bir hayır olsaydı Almanlar başkentlerine ayak basamazdı.”*³⁷

Bu hamaset dolu hutbesi, Deyrizor halkını sokaklara dökmeye yeterliydi. Sokaklar insanlarla dolup taşmıştı, hedef Fransızların Deyrizor'daki yönetim karargâhıydı. Fransızların Deyrizor sorumlusu askerî müsteşar bu ayaklanmalara sebep olan kişiyi (Tantâvî'yi) yakalamak istese de, mahşerî kalabalık buna engel olmayı başarır. Fakat bu olay onun tekrar Deyrizor'a dönmesini engeller.³⁸ Öğretmenlik görevi bu olaydan dolayı bir müddet askıya alınsa da o tekrar liselere hoca olarak döner. İbn Haldun Kız Lisesi ve bağımsızlık ilanından sonra Cemaat-i İslami tarafından kurulan ve özel bir enstitü olan el-Ma'had el-Arabî'de çalışmaya başlar. Şam'da Şeriat Fakültesi kurulduğunda da Fıkhu's-Sîre dersini okutmak üzere kendisine fakültede hocalık teklif edilir. Bu ders o zamana kadar kimsenin bilmediği

³⁶ Tantâvî, *a. g. e.*, 1986, c. 4, s. 135-136.

³⁷ Tantâvî, *a. g. e.*, c. 4, s. 159.

³⁸ Tantâvî, *a. g. e.*, c. 4, s. 160.

ve hakkında eser yazmadığı bir dersti. Hocamız bu görevi üstlenir, kendi çaba ve içtihadıyla ders notlarını hazırlar ve öğrencilere öğretmeye başlar. Fakat yıllar sonra Muhammed Gazâlî (v. 1996) ve Muhammed Said Ramazan el-Butî (v. 2013) başta olmak üzere birçok âlim bu konuyu işleyip kitaplaştırır.³⁹

Karma eğitime izin verilinceye kadar bu fakültede öğretim görevliliğine devam eder. Karma eğitimi kararı çıktığında ise, önce onu engellemeye çalışır, fakat başaramayınca okuldaki görevinden istifa eder.⁴⁰

Kendisi ve öğretmen arkadaşlarının, yeni nesil inşa etme sorumluluğunu üstlenen bilinçli eğitimler oldukları görülmektedir. Kendisi bunu şöyle dile getirir:

“Ben ve arkadaşlarım kendimizi, sadece birer öğretmen ve Maarif Bakanlığının metotlarını uygulayıp emirlerini yerine getiren sorumlu kişiler olarak görmüyorduk. Aksine, kıyamet günü Allah’a arz olduğumuzda bize yöneltilecek soruya hazırlıyorduk kendimizi. O’nun rızasını kazanmak üzere, gönderdiği son peygamberinin dinini yaşamaya gayret eden, her türlü şirkten uzak sadece Allah’a iman eden, Allah’tan başka kimseden korkmayan, ahirette daha çetin olan azaptan kurtulmak için dünyadaki sıkıntılara sabreden yeni bir ümmet inşa etmek üzere çocuklara eğitim verdik mi? Bunu yaparken onlara ne felsefi konferanslar veriyorduk ne de edebî konuşmalar yapıyorduk. Aksine, onlarla anlayacakları dille konuşuyorduk.”⁴¹

4. Hâkimlik Yılları

Ali et-Tantâvî Hukuk Fakültesi mezunu olması hasebiyle bir müddet avukatlık yapar, fakat avukatlık mesleğinin taşımış olduğu zaaf lar dolayısıyla bu işi yapmaktan vazgeçer. Kendi hatıratında bunu şöyle anlatmaktadır: “*Bir dava için savunmamı yaparken iddia makamının beni yanılttığını ve yalan bilgiler verdiğini gördüm, oysa*

³⁹ Tantâvî, *a. g. e.*, 2006, c. 8, s. 48.

⁴⁰ Tantâvî, *a. g. e.*, c. 8, s. 49; el-Meczûb, *a. g. e.*, c. 3, s. 200.

⁴¹ Tantâvî, *a. g. e.*, 1986, c. 3, s. 262.

ben savunmamı ona göre hazırlamıştım. Yargıcın önünde utancımın yerin dibine girdim. Daha sonra avukatlık için uygun olmadığını fark ettim.”⁴²

Bu olaydan sonra bir gün evine dönmek üzere tramvayı beklerken, hâkim alım ilanı gözüne çarpar. Konuyla ilgili uygulanacak hâkimlik sınavı tarihine çok az bir süre kalmasına rağmen, sınava girmeye karar verir. Yoğun bir çalışmadan sonra sınavı kazanır ve çeyrek asır sürecek ve hayatının en verimli yılları olacak hâkimlik yılları başlamış olur. Bu konuda şöyle der:

“O zaman otuz dört yaşındaydım. Birçok ülke gezmiş, çok sayıda insanla tanışmıştım. Fakat onlarla hiçbir zaman iç içe olmamıştım. Onlarla minberde konuşan bir hatip, kürsüde vaaz veren bir vaiz, sınıfta ders veren bir öğretmen veya gazete ve dergilerde yazılarını yayımlayan bir yazar olarak iletişim kurmuştum hep. Hâkimlik görevini üstlenince daha önceden hiç bilmediğim şeyleri öğrendim.”⁴³

Tantâvî, hâkim olarak 1941 yılından Suudi Arabistan’a gittiği 1963 yılına kadar mahkemelerde çalışır. Fakat resmî olarak 1966 yılına kadar hâkim vasfını taşır. Bu görevine Şam’a yakın olan Nebek ilçesinde başlar, sonra sırasıyla Dûma, Şam ve Kahire’de devam eder.

Tantâvî hâkimlik sınavını kazanıp ilk görev yerine atandığında bakanlıktan bir ay mûhlet ister. Bunun sebebini anılarında şu şekilde anlatır: *“Bu bir aylık zamanı, oynayıp eğlenmek veya gezip tozmak için değil; nikâh, miras, vasiyet, vakıf ve evlilik gibi davaları çok güzel bir şekilde öğrenmek üzere Şam’daki Şer’i Mahkemede çalışmalar yapmak için istedim.”⁴⁴*

Nebek’te on bir ay kaldıktan sonra, o dönem Şam’a bağlı bir köy olan Dûma’ya tayin edilir. Dûma Mahkemesi o yıllarda Şam’ın büyük mahkemesine giden bir basamak mesabesindeydi. Nitekim kendisi de önce Dûma’da görev yapar sonra da Şam’daki ana mahkemeye temsilci sıfatıyla gönderilir. Çok geçmeden Şam’a tayin edilir ve Şam’ın büyük mahkemesinde baş hâkim olur. Bu makamda 1943’ten 1953’e kadar tam on yıl bulunur.⁴⁵

Baş hâkim olarak işe nasıl başladığıyla ilgili kendisi şöyle anlatır:

---

⁴² Tantâvî, *a. g. e.*, c. 4, s. 162.

⁴³ Tantâvî, *a. g. e.*, c. 4, s. 198.

⁴⁴ Tantâvî, *a. g. e.*, c. 4, s. 166.

⁴⁵ Dirâniyye, *a. g. e.*, s. 24.

“Yayımlanmış ilk kitabımın adı ‘Fi Sebîli’l Islâh/İslâh Yolunda’⁴⁶, nitekim hayatım boyunca bu yolu (İslâh yolunu) izlemek istemişim. Bu uğurda bazen muvaffak olur, bazen de engellerle karşılaşırım. Bir düşünün; yıllarca rüşvet, zulüm ve yolsuzlukları görür ve onu yok etmek veya azaltmak için gücüm yetmezdi. Kusurları görüyordum fakat onları ortadan kaldıramıyordum. İşte şimdi gördüğüm o kusurları değiştirecek güce kavuştum. Zira bir kişinin en büyük mutluluk anlarından birisi; bâtlı gâlip, hakkı mağlup ve kendisini aciz gördükten sonra, bâtlı defedip hakka yardım etmek için güce kavuşmasıdır.”⁴⁷

Yetkiyi eline aldıktan sonra, çalıştığı mahkemede ve de yargı sisteminde yolsuzluk ve dahi tüm olumsuzlukları ortadan kaldırmak veya azaltmak için, kendisinden önce gelen hâkimlerin başvurmadığı yöntemlere başvurur. Mahkemede adı şaibelerle anılan kim varsa hepsini de sicili temiz olan yeni kişilerle değiştirmeyi başarır. Çalışanların odalarını, mahkeme salonunu ve işlemlerin yürürlüğüne dönük birçok yenilikler getirir. Allah rızasını amaçladığı bu işinde, bakanlıktaki tanıdığı yetkili kişiler yardımıyla da büyük oranda muvaffak olur.⁴⁸

Dûma’da hâkimlik görevini yürütürken 1947 yılında medenî kanunun tamamını hazırlamakla görevlendirilir. Temyiz Mahkemesi üyesi ve Mısır ve Suriye’nin birleşme yıllarında adalet bakanı olan Nihâd el-Kâsım ile birlikte Mısır’da bir sene boyunca çalışmalar yürütür. Kendisi medenî kanunun taslağını hazırlar ve halen geçerli olan kanunun temelini oluşturur. Bu kanun, Şam’ın baş hâkimine, hem Vakıflar Bakanlığı Kurulu Başkanlığı hem de Şer’î Liseler Yüksek Kurulu Başkanlığı görevini vermektedir. Böylece Tantâvî Şam Mahkemesinde geçirdiği on yıl boyunca adı geçen bu iki kurulun da başkanlığını yapar.⁴⁹

Üstadımızın hâkimlik görevindeki üstün başarılarından dolayı Temyiz Mahkemesi Müsteşarlığı için aday gösterilir ve 27.04.1953 tarihinde çıkan bir cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle bu yeni görevine atanır. Müsteşarlıkta tam mesai

⁴⁶ İlk kitabını, yirmi bir yaşını henüz tamamlamamışken 1930 yılında yayımlamıştır. Bkz. Dîrâniyye, a. g. e., s. 37.

⁴⁷ Tantâvî, a. g. e., c. 4, s. 269, 270.

⁴⁸ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi edinmek isteyen, kendi anılarını anlattığı, bizim de sıkça başvurduğumuz 8 ciltlik Zikreyât adlı eserinin 4. cildinin 270. sayfasından itibaren okuyabilir.

⁴⁹ Dîrâniyye, a. g. e., s. 25, 26.

yapma zorunluluğu olmaması nedeniyle, daha önce kolay kolay bulamadığı boş zamana kavuşan Tantâvî yazılarını ve kitaplarını yayımlama fırsatı bulur.⁵⁰

1960 yılında okullardaki ders müfredatını hazırlamakla görevlendirilir. Bu amaçla Mısır'a gider ve el-Ezher'de eğitim ve öğretim işlerinden sorumlu âlim ve yöneticilerle buluşup istişarelerde bulunur. Kendisinin tek başına hazırladığı müfredat, olduğu gibi benimsenir.⁵¹

5. Gazetecilik Mesleği

Ali et-Tantâvî genel bir gazetede yayımladığı ilk makalesini, 1926 yılında henüz on yedi yaşındayken “el-Muktabas”te yayımlar.⁵²

Daha sonra ömrünün sonuna kadar gazete ve dergilerde yazılarını yayımlamaya devam eder. 1926 yılında Mısır'a gittiğinde, dayısı Muhibbuddîn el-Hatîb ile birlikte “el-Fetih” gazetesi ve o dönem Mısır'ın en büyük edebiyat dergilerinden “ez-Zehra” dergisinin editörlüğünü yapar.⁵³ Bir sene sonra Şam'a döndüğünde edebiyatçı Maruf el-Arnâvut ile birlikte “Fete'l-Arab” adlı gazeteyi çıkartır. Suriye'nin ilk İslâmî dergisi olan “el-Ba'su'l-İslâmî” dergisini, masraflarını kendisi karşılayarak 1930 yılında çıkartır⁵⁴. Ayrıca “Elif Bâ” gazetesinde çalışır ve 1931 yılında çıkan “el-Eyyâm” adlı gazetenin genel yayın müdürlüğünü yapar. Aynı esnada “en-Nâkid”, “eş-Şa'b” ve diğer gazetelerde yazılarını yayımlamaya devam eder.

Mısırlı edebiyatçı ve yazar Ahmed Hasan ez-Zeyyât'ın 1933 yılında çıkarttığı meşhur “er-Risâle” dergisinin yazarları arasında Tantâvî de yer alır. “er-Risâle” dergisi Üstad Tantâvî'nin gazetecilik ve genelde edebiyat hayatında çok önemli bir dönüm noktası olur. Zira Ahmed Hasan ez-Zeyyât, Ahmed Emin, Zeki Mübarek, Muhammed Hüseyin Heykel, Mustafa Sadık er-Râfi'î, Abbas Mahmûd el-Akkâd ve Seyyid Kutub başta olmak üzere, yirminci yüzyılın ilk yarısında Mısır ve Arap Dünyasının önde gelen düşünür ve edebiyatçıları bu dergide yazıyordu. Kendisi bu

---

⁵⁰ Âl Murey', *a. g. e.*, s. 80.

⁵¹ Dirâniyye, *a. g. e.*, s. 26.

⁵² Ali et-Tantâvî, *Min Hadisi'n Nefs*, Cidde: Dâru'l Menara, 2011, s. 204; Tantâvî, *a. g. e.*, c. 2, s. 6.

⁵³ Tantâvî, *a. g. e.*, c. 2, s. 6.

⁵⁴ Âl Murey', *a. g. e.*, s. 86.

dergide sadece yazı yazmakla kalmıyor, aksine diğer yazarların yazılarını takip ediyor, eleştiriyor ve derginin genel yönelişini belirliyordu. “Sanat ve Edebiyatın Amacı”, “Kur’an Kıssalarının Sanatsal Yönü” ve “Roma Fıkıhı” gibi konular diğer yazarlarla tartıştığı ve onlara reddiye yazdığı konuların başında gelir.⁵⁵ Kendisi, kapanma tarihi olan 1953’e kadar, yirmi yıl boyunca bu dergide yazılarını yayımlar.

Suudi Arabistan’a gittiğinde de “el-Hac” dergisi ve “el-Medîne” gazetesinde de yazı yazmaya devam eder. Ömrünün sonlarına doğru “eş-Şarku’l-Evsat” gazetesinde haftada bir bölüm olacak şekilde her Perşembe günü anılarını yayımlamaya başlar. Yaklaşık yedi yıl süren bu anılar iki yüz kırk beşinci bölüme ulaştığında, yaşlılık ve rahatsızlığı nedeniyle okuyuculara bir veda yazısıyla son bulur ve sekiz ciltlik bir eser halinde kendisi hayattayken basılır.

Hayatı boyunca yapmış olduğu işler içinde en çok sevdiği işin gazetecilik olduğunu söyler. Anılarında; eğer kendisine seçim hakkı verilse, yazma ve yayımlama konusunda hiçbir kısıtlamaya maruz kalmamak şartıyla, gazetecilik mesleğini seçeceğini beyan eder.⁵⁶

6. Radyo ve Televizyon’da Sunuculuk

Ali et-Tantâvî Arap dünyasında ve belki de dünyada radyo ve televizyonlarda sunuculuk yapanların ilklerindendi. Zira 1930’lu yılların başında Filistin, Yafa’dan yayın yapan “eş-Şarku’l-Ednâ” adlı radyoda sunuculuk yapar. Sonra 1937 yılında “Bağdat Radyosu”nda çalışır. 1942 yılında çalışmaya başladığı Şam Radyosunda kesintisiz yirmi yıl boyunca program hazırlayıp sunar. Yine Cidde’de, hiçbir sunucu, konuşmacı, sanatçı veya şarkıcı henüz oradaki televizyon stüdyosuna girmemişken kendisi girer ve onlardan önce canlı yayında program sunar.⁵⁷

1963 yılında gittiği Suudi Arabistan’da, 1999 yılında vefat edinceye kadar otuz beş sene kalır. Bu ülkede önce Şeriat ve Arap Dili Fakültelerinde hocalık yapar.

⁵⁵ Muhammed Receb el-Beyyûmi, “Ali et-Tantâvî Fi Sahâfeti Mısır”, *Mecellet el-Edebu’l İslamî*, sayı 34,35 (özel sayı), 2002, s. 12.

⁵⁶ Konuyla ilgili geniş bilgi için Ali et-Tantâvî’nin anılarını anlattığı Zikreyât adlı eserinin ikinci cildine ve ayrıca torunu Mücâhid Me’mûn Dîrâniyye’nin kendisi hakkında yazmış olduğu “Ali et-Tantâvî, Edibu’l Fukahâ’ ve Fakihu’l Udebâ’, Şam: Dâru’l Kalem, 2001” eserinin 14. ve 15. Sayfalarına bakılabilir.

⁵⁷ Tantâvî, *a. g. e.*, c. 4, s. 78.

Sonra radyoda günlük “Mesâil ve Müşkilât”, televizyonda da haftalık “Nûrun ve Hidâye” adlı programları sunar. Bu iki program Suudi Arabistan’ın yayıncılık tarihinde en uzun süren iki program olur. Bu programlar, muhtelif İslam ülkelerinden milyonlarca dinleyici tarafından takip edilir. Farklı yaş, cinsiyet, milliyet ve ilgi alanlarına mensup insanlar tarafından beğeniyle izlenir. Kendisi her gün dinleyicilerden gelen mektup ve soruları okur, onları tasnif eder ve program süresinin el verdiği ölçüde onları canlı yayında cevaplamaya çalışır. Akşam olduğunda Mescid-i Haram’a gider ve kendisine ayrılan ilim meclisinde oturup insanlara vaaz verir, sorularını yanıtlar. Seksen yaşını geçinceye kadar hocamız bu şekilde çalışmaya devam eder.⁵⁸

7. Ölümü

Cidde’de tedavi gördüğü Kral Fahd Hastanesinin yoğun bakım ünitesinde, 18 Haziran 1999 tarihinde ruhunu teslim eder. Mescid-i Haram’da cenaze namazı kılınır ve ertesi gün Mekke’de toprağa verilir.

B. Eserleri

Ali et-Tantâvî erken yaşlarda yazmaya başlamış ve ilk makalesini, yukarıda da geçtiği üzere, henüz on yedi yaşındayken yayımlamıştır. Daha sonra ömrünün sonuna kadar yazmaya devam edip ellinin üzerinde kitap ve onlarca risâle telif etmiştir. Ayrıca radyo ve televizyonlarda yaptığı konuşmaları saymazsak, gazete ve dergilerde yayımlayıp da bir kitap haline getirmediği yüzlerce yazı kaleme almıştır. Kendisi bu konuda şöyle der: “*Şu ana kadar yaklaşık kırk kitabım basılmıştır. Kaybolanlar ise, öyle zannediyorum ki onlar da kırk kitap eder. Ayrıca radyo ve televizyonlarda yaptığım konuşmalar bir araya getirilse, onlar da elli kitap ederdi. Fakat onların kopyası yok elimde ve çoğu da yazılmamıştı zaten.*”⁵⁹ 1989 yılında yayımlanan “Ana Hatlarıyla İslam Dini” adlı eserinin önsözünde, basılmış eserlerinin on üç bin sayfayı aştığından bahsetmektedir.⁶⁰

⁵⁸ Dirâniyye, a. g. e., s. 26, 27, 28.

⁵⁹ Tantâvî, *Zikreyât*, Cidde: Dâru’l-Menâra, 1986, c. 3, s. 240.

⁶⁰ Tantâvî, *Ana Hatlarıyla İslam Dini*, (Çev. Naim Döner), İstanbul: Nida Yayıncılık, 2017, s. 31.

Yazılarının ilham kaynağı ise, gördüğü, işittiği ve okuduklarıdır:

“Gördüğüm ve işittiğim her şey beni yazmaya sevk etmekteydi. Uykudan uyanır yazarım, kaldırımın bir tarafına çekilir yazarım. Nice makale ve öyküyü gazetelerin kenar boşluklarına ve bakkal poşetlerine yazmıştım. Bir keresinde Üstad Muhammed Nemir el-Hatîb’in İsrail’deki Arapların kızlarından bahseden yazısını mahkemede bir davaya bakarken okumuştum. Davayı bitirir bitirmez elimin altındaki bir kâğıt parçasına yazdım, mahkeme salonundan odama geçmeyi beklemeden ve öykünün tamamını bitirmeden kalkmadım.”⁶¹

Kitaplarının içeriğine bakıldığında çoğunlukla dergi ve gazetelerde yayımladığı makalelerin yanı sıra muhtelif radyo ve televizyon kanallarında yaptığı konuşmalardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Daha sonra bu makale ve konuşmalar, konularına göre tasnif edilip bir bütünlük arz edecek şekilde düzenlenerek müstakil bir eser halinde basılmıştır.

Tantâvî’nin çoğunlukla bir konu üzerinde çalışıp müstakil bir kitap yazmamasının nedenleri arasında, hocanın daha çok dergi ve gazetelere yazı yazma sözü verip onları öncelemesi, öğretmenlik ve hâkimlik gibi çok mesai gerektiren iş koşulları nedeniyle özgün kitap çalışmalarına yetecek zaman bulamamasını zikredebiliriz. Bununla birlikte bazı eserlerini başından sonuna kadar bir kitap şeklinde tasarlayıp yazdığı da olmuştur; “Ömer b. Hattâb”, “Ebu Bekir es-Sıddîk”, “Ahbâru Ömer” ve “Kıssatu Hayâti Ömer” adlı kitaplarını bunlara örnek olarak verebiliriz.

Ali et-Tantâvî’nin yazılarına baktığımızda, birçok yazın türünde eser verdiği anlaşılmaktadır. Bunların başında makale, deneme, öykü, biyografi ve çocuk edebiyatı gelmektedir.

Eserlerini konularına göre İslamî, edebî, tarihî ve biyografi yazıları şeklinde bölümlere ayırabiliriz. Fakat bu çalışmamızda eserlerinin isimlerini zikrederken bu başlıklara ayırmadan zikretmeyi uygun gördük. Zira Tantâvî eserlerinde İslamî kimliğinden taviz vermeden, gerek İslam tarihinden olsun, gerekse günümüz olaylarından olsun, gerçek olaylarla zenginleştirdiği yazılarını edebî bir üslupla

---

⁶¹ Tantâvî, *Zikreyât*, Cidde: Dâru’l-Menâra, 1985, c. 1, s. 28.

ortaya koymuştur. Ayrıca böyle bir tasnif göreceli olduğu için bizim “edebî” diye niteleyebileceğimiz bir eserini bir başkası “tarihî” olarak niteleyebilir, ya da “İslamî” diyebileceğimiz bir eseri aynı zamanda “çocuk edebiyatı” başlığı altında da yer alabilir.

1. Tantâvî'nin Eski Eserleri

Tantâvî'nin bazı eserleri, henüz yazmaya yeni başladığı gençlik yıllarında basılıp daha sonra yazarın muhtelif sebeplerle yeniden basmaya uygun görmediği ve günümüzde baskısı olmayan eserleridir. Bunlar şunlardır:

- **Fi Sebîli'l İslâh** (1930)⁶²: Tantâvî'nin yayımladığı ilk kitabı olan bu eser dört risâleden oluşur. O günün şartlarında âlimlerin kusurlarını, Evkaf Dairesinin ihmali ve toplumun hastalıklarını ele almaktadır. “*Resâ'ilu'l-Islâh*” olarak da bilinen ve yeniden basılmayan bu kitabı, otuz yıl sonra yayımladığı “Fi Sebîli'l İslâh” adlı kitabından farklıdır.

- **Beşşâr b. Bürd** (1930)⁶³: Aynı yıl Şam'da bulunan “el-Külliyetu'l-İlmiyye el-Vataniyye” adlı okulda, öğrencilere verdiği bazı konferanslardan oluşmaktadır.

- **Heysemiyyât** (1930)⁶⁴: “Fete'l-Arab”, “ez-Zehrâ” ve “en-Nâkid” adlı gazetelerde yayımladığı makalelerden oluşmaktadır. Kitap toplam 12 makale içermektedir.

- **Seyfu'l-İslam** (1930)⁶⁵: İslam dinine davet ve onu savunmayla ilgili olan kitap, Bahâiyye'ye reddiye, Müslüman olmanın nedenleri, Mevlid-i Nebvî, Allah'a davet etmenin gerekliliği, namaz risâlesi, komünizm ve milli edebiyat gibi konuları işlemektedir.

⁶² Tantâvî, *a. g. e.*, c. 2, s. 35; Dîrâniyye, *a. g. e.*, s. 38.

⁶³ Dîrâniyye, *a. g. e.*, s. 39.

⁶⁴ Dîrâniyye, *a. g. e.*, s. 37.

⁶⁵ Dîrâniyye, *a. g. e.*, s. 37-39.

- **Kitâbu'l-Mahfûzât** (1936)⁶⁶: Okullarda okutulmak üzere hazırlanan uygulamalı bir edebiyat kitabıdır. Kitap otuz bölümden oluşmakta olup her bölüm bir metin ve metin hakkında lügat çalışması, gramer uygulamaları, edebî çözümleme ve alınması gereken ahlakî dersler içermektedir. Metinler ayet, hadis, klasik ve modern edebiyat dönemlerine ait nesir ve şiirlerden oluşmaktadır. Kitabın önsözünde yazar şöyle der: *“Bu çalışmamıza bakan bir kişi rahatlıkla şu üç şeyi amaçladığımızı görür: eğitsel amaç, edebî amaç ve ahlakî amaç ki bu sonuncusu, amaçların en yücesi ve gayelerin en şereflişidir.”*

- **Ömer b. Hattâb** (1937)⁶⁷: Hz. Ömer hakkında toplam sekiz yüz sayfa ve iki cilt halinde basılan bu eser, yazar tarafından bazı değişiklikler yapılarak “Ahbâru Ömer” adı altında yeniden basılmıştır.

- **Fi Bilâdi'l-Arab** (1939)⁶⁸: Yazarın I. ve II. Dünya Savaşı arasında gezdiği Şam, Hicaz ve Irak hakkındaki izlenimlerini anlatan bir kitaptır.

- **Mine't-Târîh el-İslâmî** (1939)⁶⁹: Daha sonra bazı düzenlemeler yapılarak “Kıyas Mine't-Târîh” adıyla yeniden basılmıştır.

2. Tantâvî'nin Yeniden Basılan ve Günümüze Kadar Ulaşan Eserleri

- **Ebu Bekir es-Siddîk** (1935)⁷⁰: Tantâvî'nin yirmi altı yaşındayken, Şam'da bulunan bir yayınevini isteği üzerine, Hz. Ebu Bekir (r.a.) hakkında kaleme aldığı bir kitaptır. Kitabı değerli kılan hususlardan bir tanesi, çoğu el yazması olan ve henüz o dönemde tahkik edilip basılmayan yüzden fazla kaynağa başvurulmuş Hz. Ebu Bekir ile ilgili çağımızda yazılan ilk kitap olmasıdır. Hatta Muhammed Hüseyin

---

⁶⁶ Dîrâniyye, a. g. e., s. 39, 40.

⁶⁷ Dîrâniyye, a. g. e., s. 39, 90.

⁶⁸ Dîrâniyye, a. g. e., s. 40.

⁶⁹ Dîrâniyye, a. g. e., s. 39.

⁷⁰ Dîrâniyye, a. g. e., s. 85; Tantâvî, *Ebu Bekir es-Siddik*, Cidde: Dâru'l Menara, 1986, s. 22.

Heykel (v. 1956) ve Abbas Mahmud el-Akkad'ın (v. 1964) Hz. Ebu Bekir ile ilgili kitapları bu kitaptan sonra yazılmıştır.

- **Kısas Mine't-Târîh** (1957)⁷¹: 1929-1936 yılları arasında yazılmış yirmi üç hikâyeden oluşur. Yukarıda Tantâvî'nin eski eserlerinden bahsederken söylediğimiz gibi, bu kitap "Mine't-Târîh el-İslâmî" adlı kitabın düzenlenerek yeniden basılmış halidir. Kitapta, Cahiliye döneminden yirminci yüz yıla kadar geniş bir zaman dilimine ait bazı olaylar, yazar tarafından seçilip hikâyeleştirilmiştir.

- **Ricâl Mine't-Tarih** (1958)⁷²: Kitabın nüvesini, Tantâvî'nin Şam Radyosunda sunduğu tarihî bazı kişilerin hayat hikâyeleri oluşturmaktadır. Bu programların içeriği kitaplaştırılırken ve daha sonraki baskılarında yakın dönemde yaşamış bazı kişilerin de hayat hikâyeleri eklenmiştir. Selahaddin Eyyûbî ve Nureddin Zengî gibi Müslüman liderler, İmam Ebu Hanife, Ahmed b. Hanbel ve Gazalî gibi Müslüman âlimler, Malik b. er-Rayb ve İbn Ammar gibi şairler kitapta anlatılan bazı şahsiyetlerdir. Kitabın önsözünde yazar, bu kişilerin hayat hikâyelerini anlatırken rivayetin doğruluğu ile edebî üslubun güzelliğini bir arada toplamaya gayret ettiğini söylemektedir.

- **Suvar ve Havâtir** (1958)⁷³: Muhtelif gazete ve dergilerde yayımlanan otuz sekiz makaleden oluşmaktadır.

- **Kısas Mine'l-Hayat** (1959)⁷⁴: Kitap yirmi yedi kısa hikâyeden oluşmaktadır. Bu kitaptaki öykülerin çoğu kısa öykü kategorisine girmektedir. Zira biri hariç öykülerin tamamı beş-altı sayfa uzunluğundadır. Öykülerin içeriği ise çoğunlukla sosyal ve ahlakî sorunları ele almaktadır.

---

⁷¹ Dîrâniyye, a. g. e., s. 39, 98; Tantâvî, *Kısas Min't-Târîh*, Cidde: Dâru'l Menara, 2007.

⁷² Dîrâniyye, a. g. e., s. 92. Tantâvî, *Ricâl Min't-Târîh*, Cidde: Dâru'l Menara, 2011.

⁷³ Dîrâniyye, a. g. e., s. 47; Tantâvî, *Suvar ve Havâtir*, Cidde: Dâru'l Menara, 2011.

⁷⁴ Dîrâniyye, a. g. e., s. 61; Tantâvî, *Kısas Mine'l-Hayat*, Cidde: Dâru'l Menara, 2011.

- **Fî Sebîlî'l-İslâh** (1959)⁷⁵: Çoğu yirminci yüzyılın kırklı yıllarında yazılmış otuz üç makaleden oluşmaktadır. Genel olarak “ıslah” başlığını verebileceğimiz iyilik, erdem ve güzel ahlaka davet eden, birey ve toplum hayatını ilgilendiren sosyal adaleti öne çıkaran ve ahlakî çöküntüyle mücadeleyi işleyen yazılardır.

- **Dimaşk** (1959)⁷⁶: Şam’la ilgili edebî ve tarihî bir kitap olup on dokuz makale ve hikâyeden oluşmaktadır. Kitabın tam adı (Dimaşk, Suvar Min Cemaliha ve ‘İbar Min Nidaliha) olup Şam’ın güzellikleri ve işgale karşı mücadelesini ele almaktadır.

- **Ahbâru Ömer** (1959)⁷⁷: Bu kitap, 1937 yılında basılan “Ömer b. Hattâb” adlı kitabın yazar tarafından bazı değişiklikler yapılarak yeniden basılmış şeklidir. Hz. Ebu Bekir kitabı yayımlandıktan sonra, aynı yayınevi Tantâvî’den Hz. Ömer hakkında da bir kitap yazmasını istemesi üzerine bu eseri yazmıştır. Kitabın sonunda Hz. Ömer’in oğlu Abdullah hakkında yaklaşık kırk sayfalık bir bölüm yazarın kardeşi Nacî et-Tantâvî tarafından yazılmıştır.

- **Makâlat fî Kelimât-I** (1959)⁷⁸: Çoğu iki sayfayı geçmeyen 1949 yılından itibaren “en-Nasr” ve daha sonra “el-Eyyâm” gazetesinde yazdığı köşe yazılarından oluşmaktadır.

- **Hikâyât Mine’t-Tarih Serisi** (1959)⁷⁹: Tantâvî’nin çocuklar için yazdığı yedi tarihî hikâyenin edebî bir üslupla yeniden yazılmasından oluşmaktadır. Bunlar:

- **Câbiru ‘Aserâti’l-Kirâm**
- **el-Mucrim ve Mudîru’ş-Şurta**
- **et-Tâcir ve’l-Ka’id**

⁷⁵ Dîrâniyye, a. g. e., s. 73; Tantâvî, *Fî Sebîlî'l-İslâh*, Cidde: Dâru’l Menara, 1996.

⁷⁶ Dîrâniyye, a. g. e., s. 104; Tantâvî, *Dimaşk, Suvar Nin Cemaliha ve ‘İbar Min Nidaliha*, Şam: Dâru’l Fikr, 1997.

⁷⁷ Dîrâniyye, a. g. e., s. 89; Tantâvî, *Ahbâru Ömer*, Cidde: Dâru’l Menara, 2012.

⁷⁸ Dîrâniyye, a. g. e., s. 57; Tantâvî, *Makâlat fî Kelimât*, Şam: Mektebetu Dâri’l-Feth, 1959.

⁷⁹ Dîrâniyye, a. g. e., s. 102; Tantâvî, *Hikâyât Mine’t-Tarih*, Şam: Dâru’l Fikr, 1997.

- **et-Tâciru'l-Hurâsânî**
- **Kıssatu'l-Ahaveyn**
- **Vezâra bi 'Ankûdi 'İneb**
- **İbnu'l Vezîr**

- **Min Hadisi'n-Nefs** (1960)⁸⁰: 1931-1959 yılları arasında yazılan otuz altı deneme yazısından oluşmaktadır.

- **Min Nefehâti'l-Haram** (1960)⁸¹: İlk kez 1960 yılında basılan kitap, bazı ilaveler yapılarak 1980 yılında yeniden basılmıştır. Kitap müellifin Hicaz, Mescid-i Haram ve Hac ile ilgili anı ve izlenimlerini ihtiva etmektedir.

- **Hutâfu'l-Mecd** (1960)⁸²: Fransa, İngiltere ve İtalya başta olmak üzere İslam Ümmetinin düşmanları ve o dönemdeki işgalci ülkelere karşı dinî ve millî bir ruhla yazılmış, hamaset dolu otuz beş makaleden oluşmaktadır.

- **Suvar Mine's-Şark fî Endunîsya** (1960)⁸³: Tantâvî'nin 1954 yılında Endonezya'dan döndükten sonra bu ülkenin genel tarihi ve İslam dininin bu ülkedeki yayılması hakkında yazdığı bir kitaptır.

- **el-Cami'u'l-Umevî** (1960)⁸⁴: Emevî Camii ve tarihini anlatan on dokuz makaleden oluşmaktadır.

- **Fusûl İslamiyye** (1960)⁸⁵: Bazıları verdiği konferans ve hutbelerin yazıya dökülmüş hali olan, bazıları da gazete ve dergilerde yazdığı toplam otuz iki makaleden oluşmaktadır. Kitap İslamî davet metotlarını anlatmaktadır.

⁸⁰ Dirâniyye, *a. g. e.*, s. 113; Tantâvî, *Min Hadisi'n-Nefs*, Cidde: Dâru'l Menara, 2011.

⁸¹ Dirâniyye, *a. g. e.*, s. 117; Tantâvî, *Min Nefehâti'l-Haram*, Şam: Dâru'l Fikr, 1980.

⁸² Dirâniyye, *a. g. e.*, s. 54; Tantâvî, *Hutâfu'l-Mecd*, Cidde: Dâru'l Menara, 1996.

⁸³ Dirâniyye, *a. g. e.*, s. 123; Tantâvî, *Suvar Mine's-Şark fî Endunîsya*, Cidde: Dâru'l Menara, 1992.

⁸⁴ Dirâniyye, *a. g. e.*, s. 107; Tantâvî, *El-Cami' el-Umevî*, Cidde: Dâru'l Menara, 1990.

- **Fiker ve Mebâhis** (1960)⁸⁶: Yirmi beş makaleden oluşur. Yaklaşık yarısı yazarın henüz otuz yaşına gelmeden yayımladığı makalelerdir.

- **Me‘a’n-Nâs** (1960)⁸⁷: İnsanların sorunları hakkında sosyal içerikli kırk makaleden oluşmaktadır.

- **Bağdâd, Zikreyât ve Meşâhid** (1960)⁸⁸: Tantâvî'nin 1936-1939 yılları arasında yaşadığı Bağdat hakkında yazdığı bir kitaptır. Kitapta geçen yazıların bazılarını kendisi Bağdat'ta bulunduğu sırada, bazılarını da yıllar sonra kaleme almıştır.

- **A‘lâmu’t-Tarih Serisi** (1960)⁸⁹: Aşağıda adı geçen kişiler hakkında tarihî bir kitap serisidir:

- **Abdurrahman b. Avf**
- **Abdullah b. el-Mübarek**
- **İmam Nevevî**
- **el-Kâdî Şureyk**
- **Ahmed b. ‘İrfân eş-Şehîd**
- **Muhammed b. Abdulvehhâb**

- **Ta‘rîfun ‘âm bi-Dîni'l-İslâm** (1970)⁹⁰: İlk kez 1969 yılında Suudi Arabistan'da çıkan "el-Medîne" gazetesinde makaleler şeklinde yayımlanan bu eseri

---

⁸⁵ Dîrâniyye, *a. g. e.*, s. 70; Tantâvî, *Fusûl İslamiyye*, Şam: Dâru'd-Da‘va, 1960.

⁸⁶ Dîrâniyye, *a. g. e.*, s. 44; Tantâvî, *Fiker ve Mebâhis*, Mekke-i Mükerrreme: Mektebetu'l-Menara, 1988.

⁸⁷ Dîrâniyye, *a. g. e.*, s. 51; Tantâvî, *Me‘a'n-Nâs*, Cidde: Dâru'l Menara, 1996.

⁸⁸ Dîrâniyye, *a. g. e.*, s. 120; Tantâvî, *Bağdâd, Zikreyât ve Meşâhid*, Şam: Dâru'l Fikr, 1960.

⁸⁹ Dîrâniyye, *a. g. e.*, s. 95; Tantâvî, *A'lâmu't-Tarih*, Şam: Dâru'l Fikr, 1997.

⁹⁰ Dîrâniyye, *a. g. e.*, s. 76; Tantâvî, *Ta'rifun 'âm bi-Dini'l-İslâm*, Cidde: Dâru'l Menara, 1989.

daha sonra kitaplaştırılmıştır. Bugüne kadar kırkın üzerinde baskı yapmış ve birçok dile çevrilmiştir.⁹¹

- **Fetâvâ Ali et-Tantâvî-I** (1985)⁹²: 1982-1984 yılları arasında Tantâvî'nin eş-Şarku'l Evsat gazetesinde yayımlanan fetvalarını içermektedir. Müellifin isteği üzerine torunu Mücâhid tarafından toplanıp düzenlenmiştir.

- **Zikreyât Ali et-Tantâvî** (1985-1989)⁹³: Yaklaşık iki bin beş yüz sayfa olan bu eser sekiz cilt halinde basılmıştır. Tantâvî'nin önce söyleşi şeklinde, daha sonra ise bizzat kendisi yazarak anlattığı kendi anıdır. Yaşlılığı nedeniyle yazı yazmayı bırakmadan önce yazdığı son eseridir.

- **Kıssatu Hayati Ömer** (1992)⁹⁴: Tantâvî'nin 1934 yılında yazdığı doksan beş sayfalık bu eser, önce "Ömer b. Hattâb" adlı kitabında yer almıştır. Daha sonra bu kitapta değişiklikler yapılarak "Ahbâru Ömer" adı altında yeniden basıldığında "Kıssatu Hayati Ömer" başlığını taşıyan yazısı bu yeni baskıda yer almamış ve bu nedenle müstakil bir kitap şeklinde basılmıştır. Kitapta, Hz. Ömer'in hayatından bazı kesitler edebî bir şekilde hikâyeleştirilmiştir.

- **Mukaddimâtu's-Şeyh Ali et-Tantâvî** (1997)⁹⁵: Ali et-Tantâvî'nin hem kendi bazı eserlerine hem de başka eserlere yazmış olduğu takdimleri olup Mecc Mekkî tarafından bir araya getirilip düzenlenmiştir.

- **Kıssa Kâmile Lem Yu'ellifhâ Beşer** (1998)⁹⁶: Yaşanmış bir olayın yazar tarafından hikâyeleştirilmiş şeklidir.

---

⁹¹ Türkiye'de Dr. Naim Döner tarafından Türkçeye çevrilip 2017 yılında "Ana Hatlarıyla İslam Dini" başlığı altında Nida Yayınlarından çıkmıştır.

⁹² Dirâniyye, a. g. e., s. 80; Tantâvî, *Fetâvâ Ali et-Tantâvî*, Cidde: Dâru'l Menara, 1985.

⁹³ Dirâniyye, a. g. e., s. 126; Tantâvî, *Zikreyât*, Cidde: Dâru'l Menara, 2006.

⁹⁴ Tantâvî, *Kıssatu Hayati Ömer*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 2000.

⁹⁵ Mecc Mekkî, *Mukaddimâtu's-Şeyh Ali et-Tantâvî*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 1997.

3. Tantâvî'nin Torunu Mücâhid Tarafından Yayına Hazırlanan Eserleri

Tantâvî'nin bir kitap halinde yayımlamadığı bazı yazıları, konferans, radyo veya televizyonlarda yaptığı konuşmaları, kendisi vefat ettikten sonra torunu Mücâhid Me'mûn Dîrâniyye⁹⁷ tarafından, konu bütünlüğü bağlamında bir araya getirilip bağımsız bir kitap şeklinde yayımlanmıştır. Bunlar:

- **Makâlat fî Kelimât-II** (2000)
- **Fetâvâ Ali et-Tantâvî-II** (2001)
- **Fusûl İctimâ'iyye** (2002)
- **Seyyidu Ricâli't-Tarih Muhammed** (s.a.v.) (2002)
- **Nûrun ve Hidâye** (2006)
- **Fusûl fî's-Sekâfe ve'l-Edeb** (2007)
- **Fusûl fî'd-Da'va ve'l-Islâh** (2008)
- **el-Bevâkîr** (2009)

4. Tahkik

Tespit ettiğimiz kadarıyla Tantâvî'nin tahkik ettiği tek eser, İbnu'l Cevzî'nin “*Saydu'l Hâtır*” adlı eseridir. Kardeşi Nacî et-Tantâvî ile birlikte 1960 yılında bu eseri tahkik ve takdim etmiştir⁹⁸.

⁹⁶ Bu öykü eş-Şarku'l Evsat Gazetesinde 27/11/1986 tarihinde yayınlandıktan sonra, 1988 yılında müstakil bir kitap şeklinde basılmıştır. Bkz. Sa'd Ebu'r-Rıda, “Kıyas eş-Şeyh Ali et-Tantâvî Beyne'd-Da'va ve'l-Fen”, *el-Edebu'l İslamî Dergisi*, sayı 34,35 (özel sayı), 2002, s. 25.

⁹⁷ Dedesi Ali et-Tantâvî'nin tüm eserlerini tahkik edip yeniden basmış ve hayattayken yayımlamadığı yazı, makale ve öykülerini; değişik gazete, dergi ve el yazmalarından toplayıp, dedesi vefat ettikten sonra kitap şeklinde yayımlamıştır. Dedesi Tantâvî'nin hayatı ve eserlerinden bahseden “*Ali et-Tantâvî, Edîbu'l-Fukahâ' ve Fakîhu'l-'Udeba'* / Ali et-Tantâvî, Fakihlerin Edibi ve Ediplerin Fakihi” adlı eseri bizim sıkça başvurduğumuz bir eserdir. Ali et-Tantâvî'nin bir başka torunu olan ve kendisi hakkında iki eser yazan Âbide el-Mü'eyyid el-Azm Hanımefendiyle evli ve beş çocuk sahibidir. Daha detaylı bilgi için bkz. <http://www.shaam.org/articles/revolution-writers/197-مجاهد-مأمون-ديرانية-197> (Erişim tarihi: 19.03.2019).

⁹⁸ Âl Murey', *a. g. e.*, s. 90.

Son olarak Tantâvî'nin kitaplarında geçen bazı yazıları ayrıca müstakil bir kitap halinde basılmıştır. Aşağıdaki eserleri bunlara örnek verebiliriz:

- **Fi't-Tahfî'l-Edebî** (1934): Yazarın henüz yirmi beş yaşındayken yazdığı bu makaleyi önce müstakil bir eser halinde basmış, daha sonra “Fiker ve Mebâhis” adlı kitabına almıştır. Edebiyat eleştirisi, edebî analiz, metinleri lafız ve mana açısından anlayıp çözümlene ve edebiyatçının kişiliğini oluşturan zaman, ortam ve kültür gibi etkenleri ele almaktadır.

- **el-Kadâ' fi'l-İslam**: Yazarın 1942 yılında verdiği bir konferanstır. Müstakil olarak basılmıştır. Ayrıca “Fiker ve Mebâhis” adlı kitabına da alınmıştır.

- **Hulmun fi Necd** (1982): Necd Bölgesi ile ilgili hayalî/fantastik bir öyküdür. “Suvar ve Havâtir” kitabında yer alan bu öykü, uzun ve özgün bir hikâye olması hasebiyle daha sonra müstakil bir eser halinde basılmıştır.

- **Min Gazeli'l-Fukahâ'** (1988): Fakih ve hâkimlerle ilgili aşk şiirlerinin sıkça geçtiği bu eseri önce “Fiker ve Mebâhis” adlı kitabında yayımlanmış, daha sonra müstakil bir eser halinde basılmıştır.

- **Min Şevâridi's-Şevâhid** (1988): İnsanların ezbere bildiği ve yazarların sıkça zikrettiği meşhur şiirleri, onların sahiplerini, açıklamalarını ve arka planını anlatan bu makale, müstakil bir eser halinde basılmadan önce “Fiker ve Mebâhis” adlı kitabında yer almıştır.

- **Ya Binti, Ya İbni**: “Suvar ve Havâtir” adlı kitabında geçen bu iki yazı, ayrıca müstakil bir kitap şeklinde basılmıştır. Genç erkek ve kızlara yönelik nasihatler içermekte olup Türkçe dâhil birçok dile çevrilmiştir.

II. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Üstad Tantâvî - yukarıda da geçtiği üzere - hem İslam hukukçusu yetkin bir fakîh, hem de kalemi güçlü bir edebiyatçıdır. Bu iki özelliğinden dolayı Şeyh Karadâvî ona “ediplerin fakîhi ve fakîhlerin edibi” anlamına gelen “Fakîhu’l-Üdebâ” ve Edibu’l-Fukahâ” lakabını vermiştir.⁹⁹ Bu niteleme - yine geçtiği üzere - daha sonra torunu Mücâhid tarafından kendisi hakkında yazdığı kitabın adı olacaktır.

İslam Fıkhı alanındaki eğitim serüveni, çocukluk yıllarından itibaren gördüğü İslamî ilimleri öğrenerek başlamış ve Hukuk Fakültesinde hukuk eğitimi alarak devam etmiştir. Daha sonra hem mahkemelerde hâkim olarak çalışmış, hem de yazı, konuşma ve sohbetlerinde fikhî konulardan bahsedip insanlara fetvalar vermiştir. Bu fetvalar daha sonra kitaplaştırılmıştır.

Edebiyat alanındaki yetkinlik ve üstünlüğüne gelince, Tantâvî erken yaşlarından itibaren hem Klasik Arap Edebiyatı metinlerini okumuş, hem de çağdaş edebiyatçıların şiir ve nesirlerini inceleyip kritiğini yapmıştır.¹⁰⁰ Bununla da yetinmeyip çağının en önemli edebiyatçılarıyla yarışır bir şekilde makale ve öyküye imza atmıştır. Uzun yıllar boyunca Suriye, Irak, Lübnan ve Suudi Arabistan’daki okullarda edebiyat dersleri vermiş, gittiği ülkelerdeki radyo ve televizyonlarda edebî konuşmalar yapmıştır.

Yazar ve editör olarak çalıştığı onlarca gazetenin başında edebiyatçı Ahmed Hasan ez-Zeyyât’ın çıkarttığı “er-Risâle” dergisi gelmektedir. Zira bu dergi o dönemin Arap dünyasında en ciddi edebiyat dergisiydi. Tantâvî, edebî yazı ve öykülerini uzun yıllar boyunca bu dergide yayımlamıştır. Zeki Mübarek, Emîn el-Hûlî, Kerem Mulhim ve Nizar Kabbani gibi yazar, düşünür ve şairlerin yazı, düşünce ve şiirlerini inceleyip onlar hakkında eleştiri yazıları kaleme almıştır.¹⁰¹

⁹⁹ Yusuf el-Karadâvî, “*Edîbu’l-Fukahâ’ ve Fakîhu’l-Udebâ’ eş-Şeyh Ali et-Tantâvî*”, eş-Şarku’l-Avsat Gazetesi, 21.06.1999, s. 16.

¹⁰⁰ Tantâvî, *Zikreyât*, Cidde: Dâru’l-Menâra, 2006, c. 3, s. 284.

¹⁰¹ Yasir Muhammed Garîb, “Ali et-Tantâvî Beyne’l-İbdâ’ ve’t-Tanzîr”, *Mecellet el-Edebu’l İslamî*, sayı 34,35 (özel sayı), 2002, s. 82; Muhammed Receb el-Beyyûmî, “Ali et-Tantâvî Fi Sahâfeti Mısır”, *Mecellet el-Edebu’l İslamî*, sayı 34,35 (özel sayı), 2002, s. 12.

A. Etkilendiği Yazarlar:

Tantâvî ilk yazmaya başladığı dönemlerde, Mâzinî, Menfelûtî ve Râfî'î'nin yazı üsluplarından etkilenmiş ve bunu bizzat kendisi beyan etmiştir.¹⁰² Nitekim Menfelûtî'nin kolay ve akıcı edebî dilini Tantâvî'nin yazılarında görmek mümkündür. Edebiyat hocasının aracılığıyla tanıdığı Menfelûtî'nin yazılarını, henüz ilkokul dördüncü sınıftayken okumaya başlamış ve onlara benzer kompozisyonlar yazmıştır.¹⁰³

Râfî'î'den etkilenmesi meselesi ise, İslami yönelişi ve tarih öykücülüğü olmak üzere, iki açıdan ele alınabilir:

1- Râfî'î gibi Tantâvî de, ortaya koyduğu çalışma ve eserlerinde, İslam dininin muhtelif boyutlarıyla anlaşılması, sevilmesi ve insanlara tebliğ edilmesi hedefini gözetmiştir. Bunu yaparken de edebiyatın estetik ve sanatsal yönünü ihmal etmemiştir.¹⁰⁴

2- Tantâvî, Râfî'î'nin tarihî öykülerini beğenmiş ve onlar hakkında övücü sözler sarf etmiştir. “*Kıssas Min't-Târih*” adlı kitabında yayımlanan ““âlim” adlı tarihî öyküsünden bahsederken Râfî'î'nin üslubundan etkilendiğini söylemiş¹⁰⁵ ve bu öyküyü ona armağan etmiştir.¹⁰⁶

Tantâvî'nin, Üstad Râfî'î'nin “*Vahyu'l-Kalem*” adlı kitabında yayımladığı “*Kıssatu Zevâc / Bir Evlilik Hikâyesi*” adlı öyküsünü kastederek, Râfî'î'ye hitaben er-Risâle dergisinde yayımlanan şu sözleri, aslında Tantâvî'nin Râfî'î'ye olan hayranlığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

*“Yazdığın bu büyüklü kalemini bana ödünç verir misin efendim ki yazdığın bu son hikâye karşısında kapıldığım duyguları sana anlatayım!
Yemin ederim ki bu hikâyeyi daha önce duymuş, ezberlemiş ve defalarca*

¹⁰² Muhammed Receb el-Beyyûmî, “Ali et-Tantâvî Fi Sahâfeti Mısır”, *Mecellet el-Edebu'l İslamî*, sayı 34,35 (özel sayı), 2002, s. 16; Tantâvî, *Zikreyât*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 2006, c. 3, s. 286.

¹⁰³ Ahmed b. Ali Ahmed Âl Murey', *Ali et-Tantâvî, Kâne Yavme Kuntu*, Riyad: Şeriketu'l-Ubeykân , 2017, s. 66.

¹⁰⁴ Tantâvî, *Min Hadisi'n Nefs*, Cidde: Dâru'l Menara, 2011, s. 6.

¹⁰⁵ Tantâvî, *Kıssas Min't-Târih*, Cidde: Dâru'l Menara, 2007, s. 7.

¹⁰⁶ Muhammed Receb el-Beyyûmî, “Ali et-Tantâvî Fi Sahâfeti Mısır”, *Mecellet el-Edebu'l İslamî*, sayı 34,35 (özel sayı), 2002, s. 16.

onu anlatmıştım. Buna rağmen sanki şu an ilk defa duyuyorum onu! Bu hikâye, adeta ölümü bekleyen yaşlı bir ihtiyardan, güçlü ve görkemli bir genç çıkartmıştır. Sonra, yaşlılığın deneyimiyle hayatı yaşamaya devam etmek için gelen bu genç, Arap Edebiyatını, ‘on dört asır edebiyatı’ ve ‘Râfi‘î’nin edebiyatı’! olmak üzere ikiye ayırmıştır. Yağcılık veya dalkavukluk olsun diye bunları söylemiyorum, Allah’a şükür öyle huylarım yok. Oysa ben seni övüyorum çünkü sen benim nezdimde bundan çok daha üstünsün; sen tüm zamanların en iyi on Arap yazarından birisisin, sen Kur’an’ın konuşan dilisin.”¹⁰⁷

Yukarıda isimleri geçen yazarların dışında Tantâvî kendi edebiyat ve yazarlıkla ilgili serüvenini anlatırken isimlerini andığı bazı yazar ve edebiyatçılar şunlardır: Abbas Mahmûd el-Akkâd, Tâhâ Hüseyin, Muhammed Hüseyin Heykel, Halil Cibran,¹⁰⁸ Ahmed Hasan ez-Zeyyât ve Zeki Mübarek’tir.¹⁰⁹

B. Nahiv ve Belagat Hakkındaki Görüşleri:

Tantâvî’ye göre nahvi öğrenmenin amacı dili doğru kullanmak ve gramer hatası yapmamaktır. Tantâvî, örnek ve pratikten kopuk bir şekilde sırf gramer ve nahiv kurallarını ezberlemeye dayanan eğitim metodunu eleştirmiş ve bunun için, Ahmed Hasan ez-Zeyyât’tan ödünç aldığı “Dilin âfeti bu nahivdir” cümlesini kullanmıştır.

Fesahat ve belagatin şartlarına da değinen Tantâvî, bir kelimenin fasih olmasını kapalılık ve müphemlikten uzak, anlamının açık ve anlaşılır, dil bilgileri nezdinde yaygın olmasına bağlamaktadır. Sadece dil uzmanlarının bildiği zor kelimeleri bulmak için adeta eski sözlüklerin derinliklerine dalan kimseler ise, Tantâvî’ye göre, fesahatten de belagatten de uzaktırlar.¹¹⁰

¹⁰⁷ Tantâvî, *Fusûl fi’s-Sekâfe ve’l-Edeb*, Cidde: Dâru’l Menara, 2007, s. 241.

¹⁰⁸ Tantâvî, Cibran’ın yazı üslubundan etkilendiğini söylemekle birlikte, Mihail Nuayme’nin “Cibran” adlı kitabı üzerinden Cibran’ı çok sert bir şekilde eleştirmiştir. Bkz. Tantâvî, *Suvar ve Havâtir*, Cidde: Dâru’l Menara, 2011, s. 275.

¹⁰⁹ Tantâvî, *Zikreyât*, Cidde: Dâru’l-Menâra, 2006, c. 3, s. 285, 286.

¹¹⁰ Tantâvî, *Fusûl fi’s-Sekâfe ve’l-Edeb*, Cidde: Dâru’l Menara, 2007, s. 157; Tantâvî, *Fiker ve Mebâhis*, Mekke-i Mükerrreme: Mektebetu’l-Menara, 1988, s. 13.

C. Sanat ve Edebiyat Hakkındaki Görüşleri:

Tantâvî'ye göre sanatın amacı güzellik, yöntemi sezgi ve aracı da zevktir. Edebiyat ise, sanat dallarından birisidir. Tantâvî, edebiyatı genel anlamda “*Her hangi bir dildeki güzel sözlerin tamamıdır*” şeklinde tanımlamaktadır. Bu bağlamda şiir, nesir, mektup, anı, röportaj, makale, öykü, roman ve benzeri tüm ürünler edebiyatın ilgi alanına girmektedir.¹¹¹

Tantâvî, bilim ile edebiyatı kıyaslayıp birinciyi üstün görenlere karşı çıkmaktadır. Böyle bir mukayesenin yanlışlığından bahsettikten sonra edebiyatın zorunlu bir ihtiyaç olduğunu söylemiştir. O şöyle demiştir: “*İnsanlığın bilim olmadan uzun asırlar yaşamasına rağmen edebiyatsız bir saat bile yaşanmamıştır.*” Tantâvî'ye göre insanlığın en yüce erdemlerini üç ana başlık altında toplayabiliriz: Hayır, hakikat ve güzellik. “*Hayrı ahlak, hakikati bilim ve güzelliği de edebiyat ortaya çıkarmaktadır.*”¹¹²

Güzelliğin, sanat ve edebiyat için vazgeçilmez olması, Tantâvî'ye göre, onun başlı başına amaç olmasını gerektirmez. Zira “*sanat, ahlakî yozlaşma ve ümmetin sağlam binasının çöküşüne götürürse, o halde onun hiçbir kıymeti kalmaz.*” Edebiyat da “*karakterleri terbiye edip insanî duyguları hayra yönlendirme amacını taşımalıdır. Zira hayatta ahlak, namus, fazilet ve din gibi, güzellik ve sanattan daha değerli şeyler vardır.*”¹¹³

Bu sözlerinden de anlaşıldığı üzere Tantâvî, sanatın sanat için olmayıp toplum için olduğunu savunmaktadır.

D. İslamî Edebiyat Hakkındaki Görüşleri:

Tantâvî yazdığı makalelerde İslamî Edebiyatın tanımına da değinmektedir. Ona göre herhangi bir metnin “İslamî Edebiyat” başlığı altında değerlendirilebilmesi için, söz konusu metnin İslamî şartlara uygun olması kadar edebî şartları da içermesi gerekmektedir. Bu anlamda Tantâvî şöyle söylemektedir: “*İslamî Edebiyatın tanımı*

¹¹¹ Tantâvî, *Fusûl fi's-Sekâfe ve'l-Edeb*, Cidde: Dâru'l Menara, 2007, s. 193.

¹¹² Tantâvî, *Fiker ve Mebâhis*, Mekke-i Mükerrreme: Mektebetu'l-Menara, 1988, s. 20.

¹¹³ Tantâvî, *Suvar ve Havâtir*, Cidde: Dâru'l Menara, 2011, s. 277.

konusunda hâlâ kafası karışık olanlar var. Bunlar, bu başlık altına edebî olmayan İslamî yazılar veya İslam'a uygun olmayan edebî yazılar sokmaktadırlar.”

Ona göre şiir, öykü, tiyatro, roman veya herhangi bir metnin İslamî Edebiyat addedilmesi için edebiyatın genel anlamda tüm sanatsal öğelerini içermiş ve şartlarını yerine getirmiş olmalıdır. Dolayısıyla bir ayet veya hadisi açıklayan, fikhî bir konuyu veya tarihî bir olayı anlatan yazılar edebiyat değildir.¹¹⁴

E. Öykü Hakkındaki Görüşleri:

Sanat ve edebiyatın amacının hayır ve güzel ahlakın yayılması olmasını savunan Tantâvî, öykülere de bu açıdan yaklaşmış, ahlakî yozlaşma ve kültürel erozyonu masum gösteren öykülere karşı çıkmıştır. Bu açıdan Fransız tarih romancısı Alexandre Dumas ve Fransız yazar Balzac'ın yazılarını eleştirmiştir. Aynı şekilde insanları, evliliğin kutsallığını hiçe sayıp yasak aşkı meşru gösterdiği için Mısırlı yazar Tefvik el-Hakîm'in “er-Rıbatu'l-Mukaddes” adlı romanından sakındırmıştır.¹¹⁵

Tantâvî, yazı ve öykülerinde romantizme karşı çıkmış¹¹⁶ ve gerçekçiliği (realizm) savunmuştur. Bir öyküsünde: “Yaşanmış bir olaydan daha güzel ne olabilir ki? Gerçek bir hikâyeye sanatın ta kendisidir.” demiştir.¹¹⁷ Tantâvî'ye göre gerçekçi edebiyat, sadece gerçekten de yaşanmış bir olayı edebî bir tarzla anlatmak değildir. Yaşanması muhtemel olan olayı anlatmak da gerçekçiliktir.¹¹⁸

Bu nedenle o, Menfelûtî'nin “Abarât” adlı kitabındaki öykülerini eleştirmiş, onları ilkelik ve yapmacıkla suçlamıştır.¹¹⁹

---

¹¹⁴ Tantâvî, *Zikreyât*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 2006, c. 8, s. 96; Mecd Mekki, *Mukaddimâtu's-Şeyh Ali et-Tantâvî*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 1997, s. 105.

¹¹⁵ Tantâvî, *Suvar ve Havâtir*, Cidde: Dâru'l Menara, 2011, s. 286.

¹¹⁶ Tantâvî, *Zikreyât*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 2006, c. 2, s. 247.

¹¹⁷ Tantâvî, *Kısas Min't-Târih*, Cidde: Dâru'l Menara, 2007, s. 242.

¹¹⁸ Tantâvî, *Kısas Min'l-Hayat*, Cidde: Dâru'l Menara, 2011, s. 302.

¹¹⁹ Tantâvî, *Zikreyât*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 2006, c. 3, s. 285.

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN ARAP EDEBİYATINDA ÖYKÜ

I. EDEBİYATIN TANIMI

A. Edebiyat Sözcüğünün Sözlük Anlamı

Arapça “edeb” sözcüğü “e-d-b” kökünden olup terbiye, iyi ahlak, nezaket, usul ve kural gibi anlamlara gelmektedir. Lisânu’l-‘Arab’da, “*edb: ziyafete davet etmek*”, edeb ise “*davet, iyi tutum, eğitim, incelik ve kibarlık*” şeklinde açıklanır. Türkçede “edep” şeklinde yazılan kelime, aynen Arapçada olduğu gibi hayâ, utanma, zerafet, iyi ahlak ve güzel terbiye demektir.¹²⁰ Tarihî süreç içerisinde değişik evreler geçiren ve farklı anlamlar kazanan bu sözcük, “edebiyat” anlamındaki bugünkü ıstılahî anlamını XIX. yüzyılın ortalarında almıştır.¹²¹

B. Edebiyat Sözcüğünün İstılahî Anlamı

Edebiyat sözcüğü, Tanzimat’tan sonra kullanılmaya başlanmıştır. Ondan önce *şiiir* ve *inşâ* (nesir) sözcükleri kullanılmaktaydı.¹²² Edebiyat tarihçilerinin, Arapça “edeb” kökünden gelen “edebiyat” kelimesine getirdikleri terminolojik tanımlara göz attığımızda, bu sözcüğün bir genel ve bir de özel anlamından bahsettiklerini görürüz. Genel anlamından bahsedenler onun, konusu ve üslubu ne olursa olsun, herhangi bir bilim veya sanat dalıyla ilgili ortaya konan eserler olduğunu söylerler. Bu tanıma göre edebiyat, Fransızca kökenli literatür kelimesine karşılık gelmektedir: Ör. fizik edebiyatı, astronomi edebiyatı. Buna, Brockelmann’ın (v. 1956) edebiyat için

¹²⁰ Mehmet Doğan, *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Pınar Yayınları, 4. baskı, 2008, s. 444.

¹²¹ Şevkî Dayf, *Târîhu’l-edebi’l-Arabî*, Kahire: Dâru’l- Me’ârif, 24. baskı, c. 1, s.10.

¹²² Cevdet Kudret, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2003, c. 1, s. 1.

getirdiği tanımı örnek verebiliriz. Ona göre en geniş anlamıyla edebiyat; hafızalara ulaştırmak üzere insanın dilsel bir kalıpta ifade ettiği her şeydir.¹²³

Bu çalışmamıza konu olan tarihî öykücülüğü de ilgilendiren ve bir sanat dalı olan edebiyat terimi ise, bu kelimenin özel tanımına girmektedir. Bu tanıma göre edebiyat; gerek şiir olsun gerekse düz yazı olsun, okuyucu ve dinleyicilerin duygularına etki etme amacını güden her belagatli sözdür.¹²⁴

Türk Dil Kurumu, edebiyatın bu özel tanımını şöyle yapmaktadır: “*Olay, düşünce ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatıdır*”.¹²⁵ Dolayısıyla edebiyatın, herhangi bir düşünce veya duyguyu, söz veya yazı şeklinde başkasına aktarmaktan öte, bir de başkasını etkilemek üzere bu söz ve yazının güzel ve de sanatsal özelliklere haiz olması gerekir. Bu anlamıyla şiir, hitabet, hikâye, öykü, roman, masal, deneme, makale, günlük, biyografi, tiyatro ve benzeri yazın türleri edebiyatın bu tanımına girmektedir.

II. ÖYKÜNÜN TANIMI VE SERÜVENİ

A. Hikâyenin Tanımı

Duygulara hitap etmesi ve estetik kaygı taşıması açısından edebî türler arasında benzerliklerin olması kaçınılmazdır. Bu bağlamda masal ile destan, tiyatro ile şiir, destan ile tiyatro arasında bir yakınlık ve benzerlik olduğu söylenebilir. Öykü de diğer edebî türlerden olan masal ve romanla benzer özellikler taşımaktadır. Belki de aynı çıkış noktasından hareket edip zaman içinde farklılaşmıştır.

Konuşan bir varlık olan insan, yazıya dökse de dökme de anlatmaya ve paylaşmaya meyilli olarak yaratılmıştır. İnsan gördüklerini, duyduklarını, bildiklerini, hayal veya düşüncelerini gerek eğlendirmek amacıyla olsun, gerekse eğitmek amacıyla olsun anlatma ve aktarmaya çalışmıştır. Yazının icadına kadar sözlü olarak devam eden hikâyecilik, yazının icadından sonra kayıt altına alınmıştır.

¹²³ Carl Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, (Çev. Abdulhalîm en-Neccâr), Kahire: Dâru'l- Me'ârif, 5. baskı, c. 1, s. 3.

¹²⁴ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, Kahire: Dâru'l- Me'ârif, 24. baskı, c. 1, s. 7.

¹²⁵ <http://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 16.06.2019).

Bu yüzden hikâyenin, insanoğlunun konuşmaya başlamasıyla başladığını söylemek hiç de yanlış olmaz.¹²⁶

Hikâyenin kelime anlamına baktığımızda, anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek, benzetmek ve taklit etmek manalarına geldiğini, Türkçede öykü kelimesi de Arapçadaki “taklit etmek” anlamının karşılığı olan öykünmekten türetildiğini söyleyebiliriz.¹²⁷

Hikâyeyi kavramsal olarak; gerçek veya gerçeğe yakın bir olayı yer, zaman ve kişi göstererek, ayrıntılara dalmadan anlatan bir edebî tür şeklinde tanımlayabiliriz.¹²⁸ Nitekim Sabahat Emir, Aristo'nun hikâyeyi şu şekilde tanımladığını aktarır: “*Hikâye, birlikli bir bölüm, canlı bir varlık gibi kendi özüne uygun bir başı, bir ortası, bir de sonu olan hareket çevresinde geçmelidir. Hikâyenin çözümü karakterlerden, kendiliğinden doğmalıdır.*”¹²⁹

B. Hikâye ile Roman Arasındaki Fark

Yazınsal bir tür olan hikâye, roman türüne hem kuramsal hem de pratik olarak çok yakın ve ikisi arasında çok sayıda ortak özellik vardır. Bundan dolayı hikâye, XX. yüzyıla kadar “küçük roman” diye anılmıştır. Bugün bile birçok kişi bu iki türü iç içe tanımlamaktadır. Oysa hikâyenin romana oranla daha eski, daha yaygın ve daha evrensel olması, ikisi arasındaki farklılığın ilk akla gelenleridir. Öte yandan içerik ve anlatı tekniği açısından da farklılık söz konusudur. Çehov bu farklılığı şu şekilde dile getirmiştir:

“Çok kimse hikâyeye kısa roman diye bakar; oysa hikâye ile roman arasındaki ayrılık çok büyüktür. Roman, gerçek hayatı olduğu gibi gösterir, bunun için en küçük şeyleri anlatmaktan çekinmez. Hikâye ise, hayatı olduğu gibi göstermek kaygısında değildir. Hikâye bize bazı kimselerin bazı halini anlatmak ister. Hikâye, kısa bir zaman içinde

¹²⁶ Hasan Boynukara, “Hikâye ve Hikâye Kavramları”, *Hece Dergisi*, sayı 46/47, 2000, s. 40.

¹²⁷ Hüseyin Yazıcı, “Hikâye”, *DİA*, XVII, s. 479-480.

¹²⁸ Sabahat Emir, “Hikâye Üzerine”, *Sanat Ve Edebiyatta Temel Kavramlar*, (editör: Yakup Çelik), İstanbul: Nehir Yayınları, 1. baskı, Ocak 2002, s. 164.

¹²⁹ Sabahat Emir, *a. g. m.*, s. 164.

geçen bir olayı, bir sahneyi anlatır. Ondan öncesi ve onu hazırlayan olaylar bilinmez.”¹³⁰

Bu iki terimin delalet ettiği yazın türlerini, uzunluk ve duygu birliği açısından ele alan Necip Tosun ise, romanın yazılışının uzun bir sürece yayılması ve detaylar içermesinden dolayı bilgi ve araştırmalara dayanması bakımından öyküden farklılık arz ettiğini söyler. Ayrıca romanın aksine öykünün kısalığı nedeniyle aynı duyguyu hikâye boyunca koruduğunu belirtir: “*Roman daha çok bilgilerle, araştırmalarla, notlarla yazıldığı ve yazılışı da uzun bir süreye yayıldığı için, o ilk duygudan (romanın doğduğu an) uzak bir oluşum serüveni yaşar. Öykü ise kısalığından kaynaklanan bir özellekle, ilk duyguyla, ilk izlenimle yazıldığından ilk doğuşa ve duyguya sadık kalır.*” Kısalık, netlik ve vuruculuk açısından bakıldığında öyküye “*Bilinmeyen bir evin bir an aralanıp kapanan kapısıdır.*” denmiştir.¹³¹

Uzunluk açısından romandan çok daha kısa olan öykünün uzunluğunu, kısa hikâyenin/öykünün babası olarak kabul edilen Amerikalı hikâyeci ve şair Edgar Allen Poe “*bir oturuşta okunacak kadar*” olarak belirtmiştir.¹³² Wells de benzer şekilde “*Hiçbir öykünün okunması yarım saati geçmemelidir*” görüşünü benimsemiştir.¹³³

Burada kısalıktan eksiklik veya bütünü bozulması anlaşılmayacağı gibi öykünün, estetik koşulları sağlama konusunda tavizkâr bir edebî tür olduğu da anlaşılır. Fakat bundan, öyküdeki temanın romana nazaran daha vurucu ve daha yoğun bir şekilde işlendiği anlaşılır. Nitekim Poe öyküdeki etkinin tek olmasını savunmuş ve çok etkiye mahal veren sözcüklerin atılmasını önermiştir: “*Öykü bir tek etki yaratacak biçimde düzenlenmelidir. Bu amaca hizmet etmeyen hiçbir kelimeye bile izin verilmemelidir.*”¹³⁴

Bu başlık altında *hikâye* ile *öykü* arasındaki farklılığa değinilmemiştir, nitekim bir sonraki başlık bunu ele almıştır. Özetle hikâye/öykü’yü romandan ayıran en bariz bir iki özelliğine işaret edilen bu başlık altında, Çehov’dan yapılan alıntıda *hikâye* sözcüğü geçmektedir. Zira ilk dönemlerde yeni bir yazınsal tür olan öykü, kesin

¹³⁰ Sabahat Emir, *a. g. m.*, s. 166,167.

¹³¹ Necip Tosun, *Modern Öykü Kuramı*, Ankara: Hece Yayınları, 2014, s.207, 335.

¹³² Hasan Boynukara, “Hikâye ve Hikâye Kavramları”, *Hece Dergisi*, sayı 46/47, 2000, s. 42.

¹³³ Necip Tosun, *a. g. e.*, s.271.

¹³⁴ Hasan Boynukara, *a. g. m.*, s. 42.

çizgilerle hikâyeden henüz ayrılmamıştı. Kanaatimize göre adı geçen alıntındaki *hikâye* sözcüğü ile *öykü* kastedilmiştir. Sabahat Emir'in ilgili dipnotta belirtilen yazısından yapılan alıntıya sadık kalmak için *hikâye* sözcüğü *öykü* sözcüğü ile değiştirilmemiştir.

C. Hikâye ile Öykü Arasındaki Fark

Çok geniş anlama gelen hikâye sözcüğü yerine son dönemlerde öykü terimi kullanılmaya başlanmıştır. Çünkü hikâye daha çok bir olay ve konuyu kapsamaktadır. Yani anlatı tekniği, biçem ve kullanılan dil bakımından sınırları belirlenmiş kavramsal çerçeve ve kuramlardan bağımsızdır. Oysa öykü terimi, hikâyenin belli bir disiplinle anlatılmasını ifade etmektedir.¹³⁵

Ömer Lekesiz, hikâye/öykü ayrımı konusunda, bu iki terimin İngilizce karşılıklarını vererek, önceleri hem “story” hem de “short story” için “hikâye” sözcüğünün kullanıldığını, günümüzde ise birincisi için “hikâye”, ikincisi için ise “öykü” sözcüklerinin kullanıldığını ifade etmektedir. Dolayısıyla farklı iki anlamın farklı iki sözcükle ifade edilmesiyle yanlış anlaşılmanın önüne geçildiğini belirtmektedir.¹³⁶

Ömer Lekesiz bu iki terimin arasındaki farklılıkları şu şekilde açıklar:

“Hikâye: Kurgusal yapıtlardaki yani öykülerdeki ya da romanlardaki olaylar bütünü, olayların toplamı, olayların anası, temel entrika, lokomotif olgu gibi anlamlara gelmektedir. Bu doğrultuda biraz daha ilerleyecek olursak yolumuz (plot) dediğimiz öykücülük, dokumacılık kentine uğrayacaktır. Bu noktadan öteye gitmeyelim şimdilik. İşte (story)nin Türkçesi hikâye. Öyküye gelince, içinde bir hikâye ya da bir takım hikâyeler taşıyan, roman olmayan, şiir olmayan, başka bir şey olmayan, ancak yalnızca öykü olarak anılmak isteyen bir

¹³⁵ Necip Tosun, *Modern Öykü Kuramı*, Ankara: Hece Yayınları, 2014, s.206.

¹³⁶ 2003 yılında yapılan “Konya Öykü Günleri 1 Sempozyumu”na konuşmacı olarak katılan Ömer Lekesiz “Öykü Eleştirisi” adlı bildirisinde, Yaşar Kaplan’ın “Öykünün Çeşitli Çehreleri” adlı yazısından alıntı yaparak yukarıda zikretmiş olduğumuz hikâye/öykü ayrımını yapmıştır.

*tür, yazınsal türlerden bir türdür. İşte (short story)nin Türkçesi öyküdür.”*¹³⁷

Öyküyle hikâye terimleri arasında yapılan bu ayrımı genel olarak doğru kabul etmekle birlikte edebî türlerin tanımında ve sınırında doğal olarak zorluklar vardır. Yardımcı olması açısından öykünün diğer dillerdeki karşılıklarına bakılabilir. Bununla ilgili Çağdaş Arap Edebiyatında şu tasnif yapılmıştır:

Kıssa-Kıssa Kasîra-Kıssa Kasîra Cidden

İngiliz Edebiyatında ise şöyle bir tasnif söz konusudur:

Story-Short Story-Short Short Story

Yukarıda alıntıladığım Ömer Lekesiz’in görüşünde olan Mehmet Harmancı’ya göre Türk Edebiyatındaki tanımlamaları bu sınıflandırmaya tabi tutarsak “hikâye sözcüğünün bu sınıflandırmanın ilk basamağına, yani “Kıssa/Story” sözcüklerine, “öykü” sözcüğü de ikinci basamağına, yani “Kıssa Kasîra/Short Story” sözcüklerine karşılık geldiğini söyleyebiliriz. Harmancı, “Kıssa Kasîra Cidden/Short Short Story” ile ifade edilen terimin karşılığı için ise Türk Edebiyatında oldukça yeni bir tür olan “kısa öykü” kavramını uygun görmüştür.¹³⁸

Necip Tosun, kısa öykünün henüz kavramlaştırma ve kuramsal temellerini oluşturma aşamasında olduğunu söyler. Kısa öykünün uzunluğunun iki bin ile otuz bin sözcük arasında olduğunu belirten Tosun, iki bin sözcükten daha kısa olan öykülere de “kısa kısa öykü” denmesi gerektiğini belirtir. Kendisi, öykülerde olduğu gibi yeni yazınsal tür ve türevlerinde gittikçe “küçülme/kısalma” olgusunu, çağımızın özet yaşama arzusu ve minimal yaklaşımın resim, müzik, mimari ve sinema gibi sanatsal alanlarda yaygınlık kazanmasına bağlar.¹³⁹

Mehmet Harmancı’ya göre Türk Edebiyatında öykü kelimesini bilinçli olarak ilk kullanan kişi Nurullah Ataç’tır. Ataç, öykü kelimesini 1949 yılında Ulus Gazetesindeki güncelerinde kullanmıştır. Kavramsal çerçeve içerisinde öykü kelimesinin yaygın kullanımı ise 1975 yılında olmuştur.¹⁴⁰

¹³⁷ Ömer Lekesiz, “Öykü Eleştirisi”, *Konya Öykü Günleri I* (Öykü Sempozyumu Bildirileri), Konya: TYB Konya Şubesi, 2004, s. 72.

¹³⁸ Mehmet Harmancı, “Kargaşadan Kavramsala Kısa Öykü”, *Konya Öykü Günleri I* (Öykü Sempozyumu Bildirileri), Konya: TYB Konya Şubesi, 2004, s. 33.

¹³⁹ Necip Tosun, *a. g. e.*, s. 271, 275.

¹⁴⁰ Mehmet Harmancı, *a. g. m.*, s. 32.

D. Modern Öykünün Doğuşu

Eski çağlarda hikâye türüne benzer ilk yazılı metnin “Mısır Papirüslerinden deşifre edildiği ve altı bin yıl öncesine ait olduğu” belirtilmektedir. Bu tarihten yaklaşık üç bin yıl sonra İlyada ve Odesa destanlarındaki metinler de kısa hikâye şeklindedir. Ortaçağda ise, kısa hikâye metinlerinin çokluğu dikkat çekmektedir. Özellikle kilisenin de teşvikiyle halkı eğitmek ve yönlendirmek amacıyla didaktik hikâyeler yaygınlaşmıştır. Destanlara nazaran bu hikâyelerdeki kahramanlar gerçeğe daha yakın olmakla birlikte hikâyeler, bütünüyle olağanüstülük ve hayalî mahlûkattan Hıristiyanlığın karakteri gereği arınmamıştır.¹⁴¹

En eski hikâye örneklerinden birisi Binbir Gece Masalları’dır. Bunlar XVI. yüzyılda, bazen aslına sadık kalarak, bazen de, Alaaddin’in Sihirli Lambası örneğinde olduğu gibi, değiştirilerek batı dillerine çevrilmiştir.¹⁴²

Batı’da, modern anlamda hikâyenin ilk örnekleri XVIII. yüzyılda ortaya çıkar ve XIX. yüzyılda roman türünden ayrılır.¹⁴³ Bu anlamda öykü, en yeni edebî tür olma özelliği taşımaktadır.¹⁴⁴

Modern öyküyü kuran, kuramlarını belirleyen ve bu alanda kaynak oluşturacak eserler veren bazı edebiyatçılar şunlardır: Amerikalı şair ve yazar Edgar Allan Poe (v. 1849), Rus yazar Nikolay Gogol (v. 1852), Fransız romancı Guy de Maupassant (v. 1893), Rus yazar Anton Çehov (v. 1904), Amerikalı romancı Ernest Hemingway (v. 1961), Arjantinli yazar Jorge Luis Borges (v. 1986) ve Kolombiyalı yazar Gabriel García Márquez’dir (v. 2014).¹⁴⁵

İlk dönemlerde gazeteci öykücüler aracılığıyla “magazin” yönü ağır basan bir karakterde başlayan ve estetik unsurlar açısından yeter derecede gelişmemiş olan öyküler, zamanla olay öykü, durum öyküsü, atmosfer öyküsü, portre öykücülüğü ve postmodern öykücülük gibi geniş bir çeşitlilik göstermiştir. Daha sonra özellikle Çehov’la birlikte klasik serim, düğüm, çözüm kurgusu terk edilirken insan ve psikolojisini ön planda tutan ve bir anın görüntüsünü veren öyküler ortaya çıkmıştır.

¹⁴¹ Hasan Boynukara, “Hikâye ve Hikâye Kavramları”, *Hece Dergisi*, sayı 46/47, 2000, s. 41.

¹⁴² Hasan Boynukara, *a. g. m.*, s. 42.

¹⁴³ Hüseyin Yazıcı, “Hikâye”, *DİA*, XVII, s. 480.

¹⁴⁴ Necip Tosun, *Modern Öykü Kuramı*, Ankara: Hece Yayınları, 2014, s. 13.

¹⁴⁵ Necip Tosun, *a. g. e.*, s. 13.

Bu dönemde öykü artık ne bir olay, ne bir başlangıç, ne de bir sona gereksinim duymamaktadır.¹⁴⁶ Bu sayede estetik unsur ön plana çıkmış ve bu da öykünün sevilmesi, ciddiye alınması ve saygınlık kazanmasına vesile olmuştur.¹⁴⁷

Aristo'nun önerdiği "hikâyenin belli bir başı, ortası sonu olmalı" anlayışı XIX. yüzyıla kadar geçerliliğini sürdürmüştür. Bu anlayışta "son" çok önemli bir yere sahip, "baş" ve "orta" da tasarlanan "son"a göre düzenleniyordu. Bu anlayışın batıdaki simgeleşen isimlerin başında O. Henry, Guy de Maupassant ve Edgar Allan Poe gelmektedir. Bizde ise bu tarz klasik hikâyeleri Ömer Seyfettin, Halit Ziya Uşaklıgil ve Sabahattin Ali'de görmek mümkündür.

Modern öykücülükte ise artık finaller eski önemini yitirmiştir. Olay ve entrikaya gereksinim duymayan modern öykü, sürpriz ve çarpıcı sonlara da ihtiyaç duymamaktadır. Bu şekilde ucu açık "son"lar okuru da hikâyeye dâhil ederek onu tüketilmekten kurtarıyor. "Sonsuz yoruma ve öneriye açık, çeşitli anlamlar yüklenecek halde kurgulanan" modern öykünün Çehov'la başladığını, Umberto Eco ile kuramsal temellerinin atıldığını söyleyebiliriz.¹⁴⁸

E. Türk Edebiyatında Hikâyecilik

Doğu toplumları, birikimlerini aktarmada en çok kullandığı yazımsal tür olan hikâyecilik, onlarla aynı coğrafya ve tarihi paylaşan Türk toplumu için de çok önemli bir yere sahiptir.

Türk toplumunda hikâye aktarma biçimi en eski zamanlardan Tanzimat'a kadar geleneksel anlatı biçimlerinde olmuştur. Destan, halk hikâyesi, meddah hikâyeleri, mesneviler, menkıbeler, çeviri, telif ve uyarılma hikâyeler, o dönemin ruhuna uygun olup modern dönemde belirlenen hikâyenin kavramsal çerçevesinden uzaktı.¹⁴⁹ "Arzu ile Kamber", "Tahir ile Zühre", "Kerem ile Aslı", "Koroğlu" ve "Zal Oğlu Rüstem" gibi halk hikâyelerinin yanında din büyüklerinin anlattığı "Hayber Kalesi",

¹⁴⁶ Sabahat Emir, "Hikâye Üzerine", *Sanat Ve Edebiyatta Temel Kavramlar*, (editör: Yakup Çelik), İstanbul: Nehir Yayınları, 1. baskı, Ocak 2002, s. 169.

¹⁴⁷ Necip Tosun, *a. g. e.*, s. 14, 15.

¹⁴⁸ Necip Tosun, *Modern Öykü Kuramı*, Ankara: Hece Yayınları, 2014, s. 335-341.

¹⁴⁹ Nurullah Çetin, "Modern Öykünün Edebiyatımızdaki Serüveni: Hazırlayıcı Geleneksel Dönem", *Konya Öykü Günleri 1 (Öykü Sempozyumu Bildirileri)*, Konya: TYB Konya Şubesi, 2004, s. 17,18.

“Hazret-i Hamza'nın Kıssaları” ve “Veysel Karâni” gibi kahramanlık hikâyeleri, hikâye birikimimizin örneklerindedir.¹⁵⁰

XIX. yüzyıldan itibaren batıda yaygınlık kazanan pozitivist ve materyalist dünya görüşü, hikâye anlatma biçimini de şekillendirmiştir. Modern dönemde hikâyecilik, geleneksel halk hikâye ve masallardan farklı olarak, salt olay hikâyesini aktarmakla yetinmeyip bu olayın neden ve sonuçlarına da değinmiştir. Ayrıca beş duyu organımızla algılayamadığımız metafizik olaylar ve olağanüstü figürlere yer verilmeyen hikâyede olaylar, akla ve mantığa uygun olarak işlenmiştir.¹⁵¹

Geleneksel anlatım şekillerinden modern anlatıya geçişteki önemli isimlerin başında Emin Nihat (v. 1880) ve Ahmet Mithat Efendi (v. 1912) gelir. Emin Nihat'ın “Müsameretname”si (1871-1875) bu geçişteki ilk örneklerden sayılmaktadır. Ahmet Mithat Efendi ise, yaratıcı, yenilikçi ve üretken olmasının yanında, bu geçiş sürecinde pek çok temayı ilk kez işlemesi ve aynı hikâyeyi farklı bakış açılarından anlatması bakımından Modern Türk Edebiyatı tarihinde önemli bir konuma sahip olmuştur. Bu geçiş sürecinden sonra modern öyküyle ilk temas Sami Paşazâde Sezai (v. 1937) ile gerçekleşir. Onun “Küçük Şeyler” (1891) adlı hikâye kitabı, modern öykünün ilk örneği olmuştur. Ömer Seyfettin (v. 1920), Halit Ziya Uşaklıgil (v. 1945), Sabahattin Ali (v. 1952), Sait Faik (v. 1954) ve Refik Halid Karay (v. 1965), modern öykünün nitelikli örneklerini veren, bu türün Türkiye’de sevilmesine ve yaygınlık kazanmasına öncülük eden edebiyatçıların başında gelen isimlerdir.¹⁵²

F. Arap Edebiyatında Hikâyecilik

1. Cahiliye Döneminden Modern Döneme Kadar Araplarda Hikâye

Arap toplumunda hikâyecilik çok eskilere uzanmaktadır. İslamiyet'ten önce Araplar dönemin sosyokültürel ruhuna uygun bir şekilde ibretimiz, akılda kalıcı, güzel ahlak ve erdemi öven hikâyelerle besleniyordu. Çoğunlukla sıra dışı olayları ve

---

¹⁵⁰ Necip Tosun, *Modern Öykü Kuramı*, Ankara: Hece Yayınları, 2014, s. 238.

¹⁵¹ Nurullah Çetin, “Modern Öykünün Edebiyatımızdaki Serüveni: Hazırlayıcı Geleneksel Dönem”, *Konya Öykü Günleri 1* (Öykü Sempozyumu Bildirileri), Konya: TYB Konya Şubesi, 2004, s. 17,18.

¹⁵² Necip Tosun, *Modern Öykü Kuramı*, Ankara: Hece Yayınları, 2014, s. 36 - 41.

kahramanlıkları anlatan o dönemin hikâyeleri, mitolojik unsurlar, meseller ve bulunduğu yerlerdeki yaygın dinî anlayışa dayanıyordu.¹⁵³

Arap Edebiyatında hikâye sözcüğü yerine “söz, olay, durum, mevzu, haber, hikâye” gibi mânalara gelen *kıssa* terimi tercih edilmektedir.¹⁵⁴ Kur’an’da *kıssa* kelimesi yerine, hikâye anlamındaki *kasas* kelimesi kullanılmıştır. Ör. “İşte gerçek kıssa budur.”¹⁵⁵ “Bu kıssayı anlat, umulur ki tefekkür ederler.”¹⁵⁶ “Biz sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz.”¹⁵⁷ Meallerini verdiğimiz bu ayetlerin orijinal metinlerinde, *kıssa* yerine *kasas* kelimesi geçmektedir.

Kur’an’da kıssalara ayrılmış bir sure bulunmaktadır.¹⁵⁸ Bazı peygamberlerin kavimleriyle olan ilişkileri¹⁵⁹ ve daha önce yaşayan bazı milletlerin¹⁶⁰ başına gelen olaylar hikâye şeklinde çok detaylı bir şekilde Kur’an’da anlatılmaktadır.¹⁶¹ Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki kıssa/hikâye, Kur’an’ın anlatma yöntemlerinin başında gelmektedir. Kur’an, anlatmak istediği şeyi neden hikâye biçiminde anlattığını da şu ayette açıklar: “Bu kıssayı anlat, umulur ki tefekkür ederler.”¹⁶²

Kavramsal olarak hikâyenin bazı özelliklerini taşıyan ilk örnek metinlerden birisi Eyyâmu’l-Arab’tır. Çoğu Câhiliye dönemine ait olmakla birlikte bazıları İslâmî döneme ait ve kabileler arasında cereyan eden olayları ve savaşları anlatan Eyyâmu’l-Arab, VIII. yüzyıldan itibaren yazıya dökülmüştür.¹⁶³

Bir kısmı Câhiliye dönemine ait olan ve daha sonra yazıya geçirilen “Sîretu Antara, Sîretu’z-Zîr Sâlim, Kıssatu Bekir ve Teğlib, Kıssatu Benî Hilâl, Kıssatu’l-Berrâk, Kıssatu Zennûbiyye, Zâtu’l-Himme” gibi hikâyeler, hem roman hem de hikâye türünün gelişmesinde etkili olmuştur.¹⁶⁴

¹⁵³ Necip Tosun, *Doğunun Hikâye Kuramı*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2. baskı, 2017, s. 21.

¹⁵⁴ Hüseyin Yazıcı, “Hikâye”, *DİA*, XVII, s. 480.

¹⁵⁵ 3/Al-i İmran Suresi, 62.

¹⁵⁶ 7/Araf Suresi, 176.

¹⁵⁷ 12/Yusuf Suresi, 3.

¹⁵⁸ 28/Kasas Suresi.

¹⁵⁹ Ör. Nuh, İbrahim, Yusuf, Şuayb, Musa, İsa Peygamberler.

¹⁶⁰ Ör. Ashâb-i Uhdûd, ‘Ad, Semûd, Lût kavimleri.

¹⁶¹ Ör. 7/Al-i İmran, 4/Nisa, 12/Yusuf, 18/Kehf, 28/Kasas, 21/Enbiya Sureleri.

¹⁶² 7/Araf Suresi, 176.

¹⁶³ Şevkî Dayf, *el-Edebu’l-‘Arabîyyu’l-mu‘âşır fî Mısır*, Kahire: Dâru’l- Me‘ârif, 1961, 10. baskı, s.208.

¹⁶⁴ Hüseyin Yazıcı, “Hikâye”, *DİA*, XVII, s. 480.

Sonraki dönemlerde de hikâye türüne ait bazı özellikler taşıyan eserler ortaya konmuştur. Bunlara, Farsçadan Arapçaya İbnu'l-Mukaffa' (v. 759) tarafından çevrilen Hintli filozof Beydeba'nın telif ettiği "Kelîle ve Dimne" adlı eseri örnek verebiliriz. Arap Edebiyatına yine Farsçadan çevrilen "Elf Leyle ve Leyle" (Binbir Gece Masalları), Câhiz'in (v. 868) kaleme aldığı "Kitâbu'l-Buhelâ" (Cimriler Kitabı), Ebu'l-'Alâ' el-Ma'arrî'nin (v. 1057) cennet ve cehenneme hayalî bir yolculuğu anlatan "Risâletu'l-Gufrân" ve İbn Tufeyl'in akıl ile naklin mutlaka tek hakikat üzerinde birleşeceğini konu edinen felsefe ağırlıklı "Hayy bin Yakzân" adlı hikâyesinin yanında "el-Emîra Zâtu'l-Himme", "Sîretu's-Sultân ez-Zâhir Baybars" ve "Leyla ile Mecnun Hikâyesi" gibi hikâyeler, o dönemin zengin hikâye birikiminin birkaç örneğidir.¹⁶⁵

Yine o dönemde Araplar "makâme" denen yeni bir edebî türle tanıştılar. Bugünkü "kısa hikâye/öykü" türüne çok yakın olan makâme aslında Abbasîler döneminde oldukça gelişmiş olan Arap şiirinin karşısında, düz yazının (nesir) ulaştığı zirveyi temsil etmektedir. Toplumsal bir konuya dikkat çekmek üzere şiirsel bir dille yazılan ve gerçek veya hayalî bir hikâye anlatan makâme'nin en meşhur yazarı Bedüzzamân el-Hemedânî'dir (v. 1008). Hemedânî, makâme sanatına olay, konu, kişi, zaman, mekân ve diyalog katarak bugünkü modern hikâye sanatına çok yakın bir kimlik kazandırmıştır.¹⁶⁶ İlk defa İbn Düreyd (v. 933) tarafından ortaya konulduğu düşünülen makâme türünün Hemedânî dışında meşhur yazarlarından birisi de Harîrî'dir (v. 1122). O dönemlere nazaran daha yakın bir dönemde (XIX. yüzyılda) yaşayan Nasif Yazıcı'nın (v. 1871) kaleme aldığı "Mecma'u'l-Bahreyn", Ali Mübarek'in (v. 1893) yazdığı "Alema'd-Dîn" ve Muhammed el-Muveylîhî'nin (v. 1930) yazdığı "Hadis İsa bin Hişam" adlı eseri, makâme türünde yazılan eserlerdendir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Ahmet Kâzım Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2015, s.13.

¹⁶⁶ Rakan es-Safedî, *el-fennu'l-Kasâi fi'n-Nesri'l-Arabî Hatta Matla'i'l-Karni'l-Hâmisi'l-Hicri*, Menşurât el-Hey'eti'l-'âmmeti's-Suriyyeti li'l-Kitâb, Dimaşk: 2011, s. 139 – 147.

¹⁶⁷ Şükran Fazlıoğlu, "YÂZİCÎ, Nâsif b. Abdullah", *DİA*, c. 43, s. 367; Hulusî Kılıç, "el-Makâmât", *DİA*, c. 27, s. 414.

2. Modern Arap Edebiyatında Hikâye

1798 yılında Napolyon Mısır'ı işgal eder ve beraberinde matbaayı getirir. Bu olay Modern Arap Edebiyatı tarihinde bir dönüm noktası olur. Zira matbaa ile birlikte yerel gazeteler sayısında ciddi bir artış gözlenir. Dil ve tercüme alanında uzmanlaşmış okullar açılır.¹⁶⁸ Bu dönem aynı zamanda Nahda denen Mısır Rönesansının da temellerini oluşturur; zira bu dönemde Mısır'dan Fransa'ya kültür heyetleri gitmeye başlar.¹⁶⁹ Bu heyetlerde yer alan iyi eğitim görmüş kişiler, Avrupa ülkelerinde modern anlamda bir eğitime tabi olurlar. Böylece doğuya nazaran çok daha gelişmiş olan batıdaki bilim ve edebiyat alanında ortaya konmuş son ürünleri yakından inceleme şansı bulurlar. Bunlar Mısır'a döndüklerinde batı dillerinden Arapçaya tercüme faaliyetleri başta olmak üzere büyük çaplı bir modernleşme hareketi başlatırlar.

Halepli Francis Marrash (v. 1873), Lübnanlı Selim el-Bustanî (v. 1848) ve Lübnanlı Corci Zeydan (v. 1914) başta olmak üzere dönemin Suriyeli ve Lübnanlı Arap Hristiyan aydın ve yazarlar, yine diğer Arap ülkelerden önce Avrupalılarla ilişki kurar, edebî eserlerini okur ve onları Arapçaya çevirirler. Bununla da yetinmeyip onları taklit ederek edebî alanda eserler verirler.¹⁷⁰ Suriye ve Lübnan'dan Mısır'a hicret eden Hristiyan aydınlar Mısır'da başlayan edebiyattaki modernleşme hareketine ciddi katkıda bulunurlar, böylece Arap ülkelerinin merkezi konumunda olan Mısır ve bilhassa Kahire'de kültür, sanat ve edebiyat sahnesi çok ciddi bir şekilde gelişip zenginleşir.¹⁷¹

Modern Arap Hikâyeciliğinin ise, XIX. yüzyılda Mısır'da Rifâ'a et-Tahtâvî (v. 1873) ile başlayan batı dillerinden Arapçaya tercüme faaliyeti ile başladığını söyleyebiliriz. Tahtâvî'nin Paris'te geçirdiği yılları anlatan ve bir seyahatname sayılabilecek “Tahlîsu'l-İbrîz fi Telhîsi Bârîz” adlı eseri hikâye alanında ilk çalışma olarak görülmektedir.¹⁷² Bu dönemde Arap hikâyeciliği masalımsı olmaktan kurtularak modern hikâyeye doğru adım atmaya başlar. Necîb el-Haddâd'in (v. 1899)

¹⁶⁸ Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, Kahire: Dâru Nahdati Mısır, s. 416.

¹⁶⁹ Ahmet Kâzım Ürün, *a. g. e.*, 2015, s. 13.

¹⁷⁰ Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *a. g. e.*, s. 433.

¹⁷¹ Ahmet Kâzım Ürün, *a. g. e.*, s. 14.

¹⁷² Ahmet Kâzım Ürün, *a. g. e.*, s. 20.

Alexandre Dumas'tan (v. 1870) çevirdiği “el-Fursânu’s-Selâse / Üç Silahşör”, Mustafa Lutfî el-Menfelûtî'nin (v. 1924) Fransız yazar Jacques-Henri Bernardin De Saint-Pierre'nin (v. 1814) “Paul et Virginie” adlı eserini “el-Fadîle” adıyla çevirdiği eseri ve Hafız İbrahim'in (v. 1932) Victor Hugo'dan (v. 1885) çevirdiği “el-Bü'esâ' / Sefiller” adlı eseri, bu çeviri faaliyetlerinin ilk örneklerindedir.¹⁷³

Adı geçen bu üç edebiyatçıyla birlikte dönemin diğer çevirmen edebiyatçıları, çevirdikleri eserlerde geniş çaplı bir değişiklik yapıyorlardı. Orijinal metnin ana hatlarını korumakla birlikte, Mısırlı ve Arap okuyucuların zevklerini ön planda tutarak edebî bir üslupla eklemelerde bulunuyorlardı.¹⁷⁴

Bu çeviri faaliyetlerini takip eden süreçte Muhammed Hüseyin Heykel'in (v. 1956) Avrupa'dayken 1911'de yazıp 1913'de yayımladığı “Zeyneb” adlı hikâyesi, Arapça yazılan ve modern batı hikâyeciliğinin tüm öğelerini taşıyan ilk uzun hikâye/*kıssa tavîle* kabul edilmektedir.¹⁷⁵

Daha sonra uzun hikâye ve roman türünde özgün Arapça eserler yazılmaya başlanmış ve bu eserler, Arapların sosyal, siyasal ve kültürel koşullarına bağlı olarak konuları hikâyeleştirmede rüştünü ispat etmiştir. Bunlara, Taha Hüseyin'in “el-Ayyâm”, Abbas Mahmûd el-Akkâd'ın “Sâra”, İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî'nin “İbrahim el-Kâtib”, Tevfik el-Hakîm'in “Ehlu'l-Kehf” ve Necib Mahfûz'un “Bidâye ve Nihâye” adlı eserlerini örnek olarak verebiliriz.¹⁷⁶ Bu dönemde batı kültürüne karşı hayranlık besleme ve onu taklit etme dönemi sona ermiş ve özgün eserler vermeye başlanmıştır.¹⁷⁷ Öte yandan mehcer şairleri¹⁷⁸ de, özellikle Cubrân Halîl Cubrân ve Mihâil Nu'ayme, hikâyeci kimlikleriyle de modern Arap hikâyeciliğine katkıda bulunmuşlardır.¹⁷⁹

¹⁷³ Şevkî Dayf, *el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-mu'âşır fî Mısır*, Kahire: Dâru'l- Me'ârif, 1961, 10. baskı, s.209.

¹⁷⁴ Şevkî Dayf, *a. g. e.*, s.209.

¹⁷⁵ Şevkî Dayf, *a. g. e.*, s. 209.

¹⁷⁶ Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *a. g. e.*, s. 434.

¹⁷⁷ Ahmet Kâzım Ürün, *a. g. e.*, s. 25.

¹⁷⁸ XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında, Suriye ve Lübnan'dan Kuzey ve Güney Amerika'ya göç eden edebiyatçılar.

¹⁷⁹ Rahmi Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, Ankara: Vadi Yayınları, 2012, s. 31.

3. Modern Arap Edebiyatında Öykücülük (Kısa Hikâye)

Araplarda modern öykünün ilk örnekleri Mısır'da Muhammed Teymûr (v. 1921) tarafından kaleme alınmıştır. 1910-1914 arasında hukuk öğrenimi görmek için Fransa'da bulunan ve Maupassant'tan etkilenen Teymur'un "Fi'l-Kıţâr" (Trende) adlı öyküsü (1917), Modern Arap Edebiyatında ilk kısa hikâye (öykü) kabul edilmiştir.¹⁸⁰

Muhammed Teymûr'un 1921 yılında, henüz 29 yaşındayken vefat etmesi, onun öykücülük alanında sunabileceği katkıları sona erdirmiştir. Fakat vefatından dört sene sonra kurulan ve kardeşi Mahmûd Teymûr'un (v. 1973) üyesi olduğu "Cemâ'atu'l-Medreseti'l-Hadîse / Yeni Ekol Topluluğu", Muhammed Teymûr'un yarım bıraktığı misyonu üstlenmiştir. Mısır'da modern ve gerçekçi bir edebiyat ve temeli sağlam bir hikâye/öykü geleneğini oluşturmuştur. Bu topluluğun en üretken üyesi Mahmûd Teymûr dışında diğer üyeleri arasında, Mahmûd Tâhir Lâşîn, Hüseyin Fevzî, İbrahim el-Mısrî ve Yahyâ Hakkî yer almıştır. Bu üyelerin en genci olan Yahyâ Hakkî'nin öyküleri teknik, biçim ve üslup yönünden çeşitlilik arz etmiş; Thomas Mann ve Dostoyevski gibi bazı yazarlardan etkilense de belli bir batılı yazarın gölgesinde kalmayıp zengin Mısır folkloru ve sözlü edebiyatı üzerine oturmuştur.¹⁸¹

XX. yüzyılın başlarında Menfelûtî ve Cubrân gibi romantik öykücülerle başlayan modern Arap öykücülüğü, Medreseti'l-Hadîse ile birlikte yenilenerek ve zamanın ruhuna ayak uydurarak devam etmiştir. Romantizm akımı 1930'lu ve 1940'lı yıllardan sonra ister istemez Arapların yaşadığı siyasal gelişmelerden etkilenmiş ve milliyetçi romantizm, toplumcu romantizm gibi terkiplerle anılabilecek yeni form ve tanımlamalara doğru yön almıştır. Daha sonra Marksist ideolojinin yaygınlık kazanması sonucu toplumsal gerçekçilik akımı birçok yazar için cazip gelmeye başlamıştır. Bu yazarlara Mısır'dan Abdurrahman eş-Şarkâvî, Yusuf İdrîs, Necîb Mahfûz; Suriye'den Hannâ Mîna, Sa'îd Hûrâniyye, Fâris Zerzûr, Fâdil es-Sibâ'î; Irak'tan Gâlib Tu'me Fermân, Nazâr Sâlim, Abdumelik Nûrî; Lübnan'dan

¹⁸⁰ Ahmet Kâzım Ürün, *a. g. e.*, s.72.

¹⁸¹ Rahmi Er, *a. g. e.*, s. 31-33.

Suheyl İdrîs; Filistin'den de Cebrâ İbrahim Cebrâ ve Gassân Kenefânî'yi örnek verebiliriz.¹⁸²

1960'lı yıllardan sonra toplumsal gerçekçilik terk edilmiş ve “yeni gerçekçiler” olarak anılabilecek “Cîlu's-Sittînât / altmışlılar kuşağı” denen yazarlar dönemi başlamıştır.

Çok geniş bir coğrafyaya yayılan Arapça konuşan toplumlar, farklı dünya görüşlerini ve farklı yaşam tarzlarını hikâyelerine de yansıtmışlardır. Bu sayede modern Arap öyküleri de çeşitlenip zenginleşmiştir, aynı zamanda eskiye oranla kadın öykücülerin sayısında da ciddi artış gözlenmiştir.¹⁸³

III. ÖYKÜNÜN TEKNİK ÖZELLİKLERİ

Yukarıda edebî türler arasında sınırların belirlenmesinin zorluğundan ve yapılan sınıflandırmaların kısmen göreceli olabileceğinden kısaca bahsetmiştik. Nitekim edebiyatın bir sanat dalı olması hasebiyle zevk vermek ve eğlendirmek, onun en başta gelen amaçlarından. Hal böyleyken teknik özellikler konusunda detaylar, söz konusu edebî metnin estetiğine gölge düşürme veya onu ikinci plana itme kaygısını beraberinde getirmektedir. Edebî ürünleri sınıflandırma ve kategorize etme olgusunun kesin çizgilerle belirlenmemiş olması, edebiyat ve sanatın yeni türlere gebe olabileceğini de göstermektedir. Bu da insanlığın “hikâye”den hareketle, “öykü” ve “roman” türlerini meydana getirmesini mümkün kılmıştır.

Bir ögeyi kesin bir şekilde tanımlamak, aynı zamanda tanımlanan bu ögeyi sınırlandırmak anlamına gelir. Dolayısıyla insan muhayyilesi de bu şekilde sınırlandırılmış ve insanın yaratıcılığı da bir anlamda sekteye uğratılmış olur.

Aynı şey edebî bir tür olan öykünün öge ve çeşitleri için de söylenebilir. Öykünün öğeleri ve çeşitleri, edebiyatın türleri gibi, kesin ve mutlak tanımlamalardan kısmen muaf tutulmalıdır. Zira teknik açıdan bu tanımlamalara uyduğu halde estetik açıdan geride olabilecek eserler söz konusu olabilir. Bununla birlikte, gerek zevk amaçlı okumalar için olsun, gerekse çalışma yapmak için olsun, öykünün tekniği ve öğeleri konusunda, uzman kişilerin birleştiği görüş ve tanımlara

---

¹⁸² Rahmi Er, *a. g. e.*, s. 35.

¹⁸³ Rahmi Er, *a. g. e.*, s. 39.

ihtiyaç duymaktayız, çünkü bu, hem okuyanların, hem de çalışma yapanların işini kolaylaştıracaktır.

Öykünün çeşitlerini belirlemede öncelenen ögenin etkisi vardır. Dolayısıyla olayların cereyan ettiği mekânın, olayların odağındaki karakterin veya bizzat işlenen olayın öncelendiği öyküler, bu öncelik sebebiyle birbirinden farklılık gösterirler.¹⁸⁴

Öte yandan, sosyal öykü, İslamî öykü, tarihî öykü, doğa öyküleri, hiciv ve mizah öyküleri, aşk öyküleri, polisiye öyküleri, bilim kurgu öyküleri gibi öyküleri, işlenen konu açısından sınıflandırabiliriz. Benzer şekilde didaktik öyküler, estetik öyküler ve ideolojik öykülerde olduğu gibi yazarın amacı açısından da öyküleri sınıflandırabiliriz.¹⁸⁵

Öykü, başlıca şu öğelerden oluşmaktadır: tema, dil, olay örgüsü, bakış açısı, karakterler, mekân ve zaman.

A. Tema

Yazarın, düşüncelerinden hareketle okuyucuya anlatmak istediği ana fikirdir. Öyküdeki tema diğer öğelerle içi içedir ve hiçbir zaman onlardan kopmaz. Tema olmadan öykü, sözcükler diziminden başka bir şey değildir. Yine temayı; belirli bir zaman ve mekâna bağlı olarak muhtelif insan ilişkileri doğuran ve ana karakterin bir amaca doğru hareket etmesini sağlayan olay ya da saik şeklinde de açıklayabiliriz.¹⁸⁶ Tema açık bir şekilde anlaşılabilceği gibi, gizli olup onu ortaya çıkartmak okuyucuya da bırakılabilir. Burada yazarın ustalığı devreye girer, nitekim başarılı öyküler, bir hitabet metnine veya bir vaaz konusuna dönüşmeden okuyucuya okuma zevki veren ve estetik özelliği baskın gelen metinlerdir. Bu yüzden temanın varlığı hissedilse bile öykü bir propaganda aracına dönüştürülmemelidir. Birden çok yazar aynı temayı işleyebilir fakat farklı bakış açısıyla ele alındığı için çok farklı yorum ve sonuçlar elde edilebilir.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Hasan Boynukara, “Hikâye ve Hikâye Kavramları”, *Hece Dergisi*, sayı 46/47, 2000, s. 43.

¹⁸⁵ Hasan Boynukara, *a. g. m.*, s. 44.

¹⁸⁶ Fu'ad Kindil, *Fennu Kitâbeti'l-Kıssa*, Kahire: ed-Dâru'l-Mısıriyyetu'l-Lünbâniyye, 2010, s. 65.

¹⁸⁷ Öykünün öğeleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Hasan Boynukara, “Hikâye ve Hikâye Kavramları”, *Hece Dergisi*, sayı 46/47, 2000, s. 43-47.

B. Dil

Öykünün en başta gelen öğelerinden birisidir, hatta değeri ve etkisi bakımından, *tema ve bakış açısından* da önemlidir. Zira elimizdeki yapının (öykü) temeli dilseldir, karakter ve olayları anlatmak da dile dayanmaktadır. Dil; öykü ve öğelerini taşıyan bir kalıp, ifade ve betimlemeleri şekillendiren bir unsur olmaktan öte, edebî metnin canlılığını, duygu ve düşüncelere sirayet etmesini sağlayan çok önemli bir faktördür. Aşırıya gitmeden kullanılan ima, sembol, ince benzetmeler ve betimlemeler öyküyü kalite ve estetik açıdan üstün bir mertebeye taşır.¹⁸⁸

C. Olay Örgüsü

Olay örgüsünü kısaca *serim, düğüm ve çözüm* diye ifade edebiliriz. Öyküde geçen olaylar zincirinin gerekçeli bir şekilde birbirlerine bağlanması şeklinde de açıklanabilir. Öyküde geçen her olay bir öncekinin sonucu ve bir sonrakinin de nedenidir.¹⁸⁹ Olay örgüsü öyküye, güç, hareket ve enerji bahşedip hikâye boyunca karakterlere can verir ve olayları sıralar. Ta ki işlenen tema çerçevesinde okuyucuyu rahatlatıp ikna edip öyküyü yazarın düşüncelerine uygun ve hayata bakış açısıyla uyumlu bir sonuca vardırır.¹⁹⁰ Olayların gelişme sürecinde bir doruk nokta söz konusudur, bu aynı zamanda düğümün/komplike bir durumun zirve yaptığı bir andır, çözüm hemen ondan sonra gelir.¹⁹¹ Ve bunun, yukarıdaki sıralamada olduğu gibi illaki ortada olması gerekmez, başta veya sonda da olabilir. Bu şekilde olay örgüsünü, “karakterlerin başına bir sorun sarma, sonra da onları bu sorundan kurtarma” şeklinde de tanımlayabiliriz.¹⁹²

---

¹⁸⁸ Fu'âd Kindîl, *a. g. e.*, s. 83.

¹⁸⁹ Muhammed Yusuf Necm, *Fennu'l-Kıssa*, Beyrut: Dâru Beyrût, 1955, s. 59.

¹⁹⁰ Muhammed Yusuf Necm, *a. g. e.*, s. 27.

¹⁹¹ Hüseyin Ebuyesani, “Fulful ve ‘Anâsiri'l-Kıssa” *Mecellet el-Cem'iiyetu'l-İlmiyyetu'l-İraniyye Li'l-Lugati'l-Arabiyyeti ve Âdâbihâ*, İran, 2007, sayı:8, s. 30, 31.

¹⁹² Hasan Boynukara, *a. g. m.*, s. 44.

D. Bakış Açısı

Bakış açısı bir seçime dayanmakta olup olayların gelişmesini ve sonuçlarını şekillendirmesi sebebiyle öyküyü oluşturmada en önemli öğelerden birisidir.¹⁹³ Öyküde anlatılan olayları kimin nasıl anlattığı ve hangi bakış açısıyla anlattığı çok önemlidir. Aynı olayı değişik açılardan ele almak, muhtelif anlatıcıların gözüyle anlatmak ve her birinden farklı yorum ve sonuçlar elde etmek pekâlâ mümkündür. Hikâyenin akışı, inandırıcılığı, etkisi ve hatta anlamı, hikâyenin hangi bakış açısıyla anlatıldığına bağlıdır.¹⁹⁴

Öyküdeki bakış açısını aşağıdaki başlıklara ayırabiliriz:

1. Nesnel Bakış Açısı

Nesnel bakış açısı, anlatıcının tarafsız ve objektif bir şekilde, dışarıdan bir gözlemci edasıyla olayları aktardığı bakış açısıdır. Burada anlatan kişi olaylar hakkında yorumda bulunmazken, yorum ve yargıyı okuyucuya bırakır.¹⁹⁵

2. Birinci Tekil Kişi Anlatıcı

Burada öykücü kendi hikâyesini veya hikâyedeki ana karakter veya yardımcı karakterlerden birisiymiş gibi olayları “ben” zamiriyle anlatır. Olaylar hakkında bilgi kaynağımız bizzat öykücü/anlatıcının kendisidir. Bu durumda anlatımın nesnel veya objektif olması beklenemez.¹⁹⁶

3. Belge, Anı ve Mektuplarla Anlatmak

Burada yazar olayları, belge, anı ve mektuplara dayanarak hikâye şeklinde anlatır.¹⁹⁷

¹⁹³ Fu'âd Kindîl, *Fennu Kitâbeti'l-Kıssa*, Kahire: ed-Dâru'l-Mısıriyyetu'l-Lünbâniyye, 2010, s. 144.

¹⁹⁴ Hasan Boynukara, *a. g. m.*, s. 44.

¹⁹⁵ Hasan Boynukara, *a. g. m.*, s. 45.

¹⁹⁶ Muhammed Yusuf Necm, *a. g. e.*, s. 73.

¹⁹⁷ Muhammed Yusuf Necm, *a. g. e.*, s. 74.

4. İç Monolog Tekniği

Teknikler arasında en yenisi olan iç monolog tekniğinde olaylar yer almaz. Tamamıyla bir karakterin zihninden geçen düşünce ve duyguların dile getirilmesi söz konusudur. Olay olsa bile o, tamamen karakterin zihnindedir; bu karakter kendi kendine konuşuyor, yazar da anı, düşünce, duygu ve arzular ürünü olan bu sessiz sözcükleri bize aktarıyor.¹⁹⁸

Yazar, hikâye boyunca kullanacağı anlatma tekniği veya bakış açısını bu zikrettiğimiz teknik ve bakış açılarından birisiyle sınırlı tutmak zorunda değildir. Birden çok bakış açısını veya daha fazla tekniği aynı hikâyede kullanabilir. Belge ve mektuplarla anlatmayı birinci tekil şahıs üslubuyla birleştirebilir mesela.

E. Karakterler

Öyküde anlatılan olay veya olayların içinde yer alan, onları etkileyen veya onlardan etkilenen kişi veya kişilerdir. Bu anlamda *olay* ile *karakter* arasında güçlü bir organik bağın varlığından söz etmek yanlış olmaz. Karakterleri düz veya yuvarlak diye niteleyebiliriz. Olayların başından sonuna kadar bir değişim geçirmeyen kişi düz; olayların başında yer alan kişi olayların etkisiyle bir değişime uğramış ve başka bir karaktere bürünmüşse yuvarlak karakterdir. Yine karakterleri ana ve yardımcı karakterler diye de ayırabiliriz. Ana karakter, olayların odağında olan ve hikâyenin her yerinde kendini hissettiren kişidir. Yardımcı karakter ise bazen olaylara karışan, hikâyeyi anlamlandırma ve zenginleştirmede kullanılan, sonra da işi bitip öyküde varlığına son verilen kişidir.¹⁹⁹ Daha geniş bir tanıma göre ise öyküdeki karakter insan dışında, mekân, kuş, ağaç, deprem, kâbus, araba, ateş ve ışık gibi başak başka şeyler de olabilir. Burada önemli olan *karakterin*, tabiatı ne olursa olsun, *olaylarla* arasında olan etki/tepki ilişkisinin odağında olmasıdır.²⁰⁰

---

¹⁹⁸ Muhammed Yusuf Necm, *a. g. e.*, s. 74.

¹⁹⁹ Hasan Boynukara, *a. g. m.*, s. 45.

²⁰⁰ Fu'âd Kindil, *a. g. e.*, s. 130.

Öyküdeki karakterin insan olması öyküye, daha fazla zevk verme ve merak uyandırma özelliği katar; zira okuyucular genelde psikanaliz etme ve kişilik araştırması yapmaya meyillidirler.²⁰¹

F. Mekân

Mekân, hikâyedeki olayların gerçekleştiği yerdir. Mekânın bilinmesi ve karakteristik özelliklerine vakıf olunması okuyucuya, bazen öykü hakkında karakterlerden ve olaylar zincirinden daha fazla bilgi verir. Öte yandan öykü mekânları, karakterlere kimlik ve kişilik kazandırmak için de vardır.²⁰² Aynı zamanda mekân, kişilerin davranış biçimini ve olayların gelişim seyrini derinden etkilemektedir.

G. Zaman

Zaman, göreceli bir kavram olmakla birlikte olayların insan zihninde anlam kazanması için olmazsa olmaz bir olgudur. Zira sözcüğün var olabilmesi için bile bir zaman dilimine ihtiyaç vardır.²⁰³ Öyküde anlatılan olayların gerçekleşmesi için de zamana gereksinim vardır. Öyküdeki zaman akışı, olay örgüsü, karakter ve diğer öykü öğelerinde olduğu gibi anlatım zamanıyla çelişki arz etmemelidir. Bundan, lineer/doğrusal bir akış zorunluluğu anlaşılmamalı, nitekim geriye dönüş veya ileriye atılış da anlatıcının başvurabileceği teknikler arasındadır.

IV. TARİHİ ÖYKÜ

A. Arap Edebiyatında Tarihî Hikâyenin Doğuşu

Orta çağların ürünü olan destan, masal ve halk hikâyeleri, tarihî olayları içermesi bakımından tarihî hikâye ve romanın doğuşuna giden bir ara basamak

²⁰¹ Muhammed Yusuf Necm, *a. g. e.*, s. 47.

²⁰² Nurullah Çetin, “Modern Öykünün Edebiyatımızdaki Serüveni: Hazırlayıcı Geleneksel Dönem”, *Konya Öykü Günleri 1* (Öykü Sempozyumu Bildirileri), Konya: TYB Konya Şubesi, 2004, s. 134

²⁰³ Abdurrahim Karadeniz, “Öykü Tekniği”, *Konya Öykü Günleri 1* (Öykü Sempozyumu Bildirileri), Konya: TYB Konya Şubesi, 2004, s. 134.

görevi görmüştür. Batıda XVII. ve XVIII. yüzyılda konusu tarih olan hikâye ve romanlara rastlansa da, gerçek anlamda tarihî roman XIX. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Georg Lukacs'a (v. 1971)²⁰⁴ göre, Horace Walpole'un 1764'te kaleme aldığı "Otranto Kalesi" adlı romanı başta olmak üzere, XVIII. yüzyılda yazılan tarihî hikâye ve romanlar, her ne kadar konusu ve karakterleri tarihten alınmış olsa da, belirli bir tarihî dönemi dürüst bir şekilde ve sanatsal öğeleri taşıyarak yazılmadığı için tarihî roman sayılmamaktadır.²⁰⁵ Fransa İmparatoru Napolyon'un yenilgisiyle sonuçlanan ve Avrupalı güçler arasında 23 yıldır süren silahlı mücadelenin sonunu getiren Waterloo Savaşı, dönemin edebiyatçılarını derinden etkilemiştir. Bu olay aynı zamanda tarihî hikâyenin doğuşuna neden olmuştur.²⁰⁶ Nitekim İskoçyalı yazar ve şair Walter Scott'un (v. 1832) 1814'te, adı geçen savaşa yakın bir tarihte kaleme aldığı "Waterloo Hikâyesi", batıda yazılan ilk tarihî hikâye kabul edilmektedir.²⁰⁷ Bu kitabından sonra yaklaşık elli beş tarihî hikâyeye imza atan Scott²⁰⁸, aynı zamanda bu yazınsal türün kurucusu ve sanatsal kuramlarının belirleyicisi kabul edilmektedir.²⁰⁹

Scott'tan sonra gelen Alexandre Dumas'ın "Üç Silahşörlere", Victor Hugo'nun "Notre Dame Kamburu", Tolstoy'un "Savaş ve Barış" ve Alessandro Manzoni'nin "Nişanlılar" adlı eserleri tarihî roman türünün saygın örneklerindedir.²¹⁰

Arap dünyasında tarihî roman, batıdan kısa süre sonra, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır.²¹¹ Avrupa'daki ülkeler arasında çıkan savaş ve istilalar sonucunda ortaya çıkan tarih hikâyeciliği, Arap ülkelerinde de benzer şartlar sonucu ortaya çıkmıştır. Nitekim Arap ülkeleri bu dönemde Osmanlı Devletinin çöküşü sonucu Fransa ve İngiltere başta olmak üzere

²⁰⁴ Macar filozof ve edebiyat bilimcisidir. Türkçeye çevrilen bazı eserleri şunlardır: Roman Kuramı, Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı, Toplumsal Varlığın Ontolojisi, Tarihsel Roman, Goethe ve Çağı.

²⁰⁵ Georg Lukacs, *Er-Rivâyetu't-Tarihîyye*, (Çev. Sâlih Cevâd el-Kâzım), Bağdat: Dâru's-Şu'ûni's-Sakâfiyyeti'l-âmme, 1986, s. 12.

²⁰⁶ Nevvâf Ebu Sârf, "Er-Rivâyetu't-Tarihîyye Cinsun Edebiyyun Cedîd fi'l-Edebi'l-'Arabîyyi'l-Hadîs", *el-'Ulûmu'l-İnsâniyye Dergisi*, sayı: 23, Haziran 2005, s. 124.

²⁰⁷ Ahmet Kâzım Ürün, *a. g. e.*, s. 22; Georg Lukacs, *a. g. e.*, s. 11.

²⁰⁸ Selîme Be'n-Nûr, "er-Rivâye et-Tarihîyye Beyn't-Te'sîs ve's-Sayrûra", bkz. <http://www.oudnad.net/spip.php?article1043>. (Erişim tarihi: 06.07.2019).

²⁰⁹ Muhammed Bekir el-Bûcî, "Rivâyât Necib Mahfûz et-Tarihîyye", *Mecelletu Câmi'ati'l-Ezher Bi Gazze*, 2009, c. 11, sayı 2, s. 208.

²¹⁰ Selîme Be'n-Nûr, "er-Rivâye et-Tarihîyye Beyn't-Te'sîs ve's-Sayrûra", bkz. <http://www.oudnad.net/spip.php?article1043>. (Erişim tarihi: 06.07.2019).

²¹¹ Hilmî Muhammed el-k-Kâ'ûd, *er-Rivâyetu't-Tarihîyye fî edebina'l-Hadîs*, Mısır, Dessûk: Dâr'l-İlmi ve'l-İmân, 2010, s. 15.

batlı ülkelerin işgaline maruz kalmıştır. Bu istilalar, Arap ülkeleri ile batılı ülkeler arasında, kültürel alan başta olmak üzere, birçok alanda ilişkilerin kurulmasına ve bu iki dünya arasında ciddi etkileşimlerin olmasına neden olmuştur.²¹²

Uzun bir gerileme süreci yaşayan Arap Dünyası, XX. yüzyılın başlarında özgürlük, bağımsızlık ve ilerleme mücadelesi başlatmıştır. Öncü edebiyatçılar yoluyla da kültürel alanda geniş kapsamlı bir uyanış, ihya ve düşünsel donukluktan kurtulma hareketine girişilmiştir. Bu aydın ve edebiyatçılar, Arapların yeniden uyanışına, izzetli bir duruş sergilemelerine ve onurlu bir hayat yaşamalarına vesile olabilecek, millî ve dinî bir sorumlulukla, kendi tarihlerinden zafer ve kahramanlık hikâyelerini kaleme almışlardır. Aynı zamanda bu tarihi, tarih kitaplarında yazıldığı şekliinden farklı olarak, yeni nesillere daha esnek bir anlatım ve edebî yönden daha sanatsal bir tarzla yazma gereksinimi duymuşlar; bu da tarih hikâyeciliği denen türü meydana getirmiştir.²¹³

Tarihî hikâye sanatının gelişmesinde yine tarihî tiyatroların da payı büyüktür. Nitekim XIX. yüzyılın ikinci yarısında, henüz tarihî hikâye türü bağımsız bir edebî tür olmadan önce, Lübnan'da Mârûn en-Nakkâş (v. 1855) ve Halil el-Yâzicî (v. 1871), Suriye'de Ebu Halil el-Kabbânî (v. 1902) gibi tiyatro yazarları, konuları ve kişileri Arap tarihinden alınan tiyatrolar yazıp yönettiler.²¹⁴

Homeros'un İlyada adlı eserini Arapçaya çeviren Selim el-Büstânî, çıkarttığı el-Cinân adlı dergisinde, “Zennubyâ” (1871), “Büdûr” (1872) ve “el-Hiyâm fi Futûhi’ş-Şam” (1874) gibi bir seri tarihî hikâye kaleme almıştır. Bu hikâyelerin malzemesi Arap ve İslam tarihinden alınmış olmasına rağmen, öykünün sanatsal öğelerini içermediği için modern anlamda tarihî hikâye/roman niteliğini elde edememiştir.²¹⁵

Şunu da belirtmekte fayda var; diğer edebî türlerde olduğu gibi Arap modern tarih hikâyeciliği süreci de, ilk önce batıda yazılan tarihî hikâyeleri tercüme ederek

²¹² Nevvâf Ebu Sârî, *a. g. m.*, s. 125.

²¹³ Nevvâf Ebu Sârî, *a. g. m.*, s. 126, 127.

²¹⁴ Nevvâf Ebu Sârî, *a. g. m.*, s. 127.

²¹⁵ Selîme Be'n-Nûr, “er-Rivâye et-Tarihiyye Beyn't-Te'sîs ve's-Sayrûra”, bkz. <http://www.oudnad.net/spip.php?article1043>. (Erişim tarihi: 06.07.2019).

başlamış, sonra onu taklit ederek eserler yazılmış, daha sonra da Arap tarihi, kültürü ve edebiyatına uygun, özgün eserler ortaya konmuştur.²¹⁶

Arap Edebiyatındaki tarihî romanın kurucusu, Corci Zeydan kabul edilmektedir. Kendisinden önce çok sayıda tarihî hikâye türünde yazılan eserlerin olmasına rağmen kendisi, tarihî romanın sanatsal öğelerini ve edebî özelliklerini gerçekleştirerek, “el-Memluk eş-Şârid” adlı romanla başlayan²¹⁷ ve adına “Rivayât Tarîhi’l-İslam / İslam Tarihi Romanları” dediği yirmi üç adet²¹⁸ tarihî roman kaleme almıştır.²¹⁹ Corci Zeydan, tarihî romanlarında amaçladığı şeyin, özellikle eğitim seviyesi yüksek olmayan okuyucuların sıkılabileceği kuru bir tarih anlatımındansa, romanın çekiciliğini kullanarak tarihi öğretmek olduğunu söyler.²²⁰ Konumuz dışında olduğu için fazla detaylara değinmek istememekle birlikte Corci Zeydan’ın tarihî romanları birçok yazar ve düşünürün eleştirilerine maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin başında, Zeydan’ın millî ve dinî şuurdan yoksun olduğu için tarihî olayları roman tarzında yazdığı ve günümüze ışık tutmak gibi daha derin bir amaç gütmeyeceği gelir.²²¹ Yine tarihî bilgiye ihanet ederek İslam tarihini yanlış aktardığı, hikâyelerinde bu tarihin parlak dönemleri yerine tartışmalı ve iç çekişmelerin olduğu dönemleri konu edindiği, hatta İslam düşmanı bazı aydın ve oryantalistlerin de yer aldığı bir proje içinde hareket ederek İslam tarihini kötü göstermek için bunu kasten yaptığı, ona yöneltilen eleştirilerdendir.²²²

Tarihi öğretmek amacıyla tarihî hikâye ve roman yazarlarının başında Taha Hüseyin, Ali el-Cârim, Abdulhamid Cevdet es-Sahhâr, Ahmed Kemal Zeki, Ebu’l-Hasen İbrahim Ebu’l-Hasen ve İbrahim et-Terzî de gelmektedir.²²³

Bu öncü yazarları takiben tarih öykücülüğü olgunluk seviyesine yükselmiştir. Tarihî bilgilere sadık kalmakla birlikte günümüzün güncel meselelerine hizmet

²¹⁶ Nevvâf Ebu Sârî, *a. g. m.*, s. 128.

²¹⁷ Selîme Be’n-Nûr, “er-Rivâye et-Tarihiyye Beyn’t-Te’sîs ve’s-Sayrûra”, bkz. <http://www.oudnad.net/spip.php?article1043>. (Erişim tarihi: 06.07.2019).

²¹⁸ Hilmî Muhammed el-Kâ’ûd, *er-Rivâyetu’t-Tarihiyye fî edebina’l-Hadîs*, Mısır, Dessûk: Dâr’l-‘İlmi ve’l-İmân, 2010, s. 19.

²¹⁹ Ahmet Kâzım Ürün, *a. g. e.*, s. 22.

²²⁰ Hilmî Muhammed el-Kâ’ûd, *a. g. e.*, s. 15.

²²¹ Hilmî Muhammed el-Kâ’ûd, *a. g. e.*, s. 21.

²²² Hilmî Muhammed el-Kâ’ûd, *er-Rivâyetu’t-Tarihiyye fî edebina’l-Hadîs*, Mısır, Dessûk: Dâr’l-‘İlmi ve’l-İmân, 2010, s. 21; Selîme Be’n-Nûr, “er-Rivâye et-Tarihiyye Beyn’t-Te’sîs ve’s-Sayrûra”, bkz. <http://www.oudnad.net/spip.php?article1043>. (Erişim tarihi: 06.07.2019).

²²³ Hilmî Muhammed el-Kâ’ûd, *a. g. e.*, s. 16.

edecek, aynı zamanda dil, diyalog, karakter, olay örgüsü ve merak unsuru gibi öykü ve romanın sanatsal öğelerini başarılı bir şekilde kullanarak çok sayıda tarihî öykü kaleme alınmıştır. Bu olgunluk döneminin meşhur tarih romancılarının başında Necib Mahfuz ve Necib el-Keylanî gelmektedir.²²⁴ Bu ikisi dışında Muhammed Ferîd Ebu Hadîd, Muhammed Sa'îd el-'Aryân ve Ali Ahmed Bâkesîr de bu türün başarılı örneklerini ortaya koyan edebiyatçılar arasında sayılmaktadır.²²⁵

B. Hikâye - Tarih İlişkisi

İnsanın, yaşadığı zaman dilimiyle ilgili farkındalığı arttıkça, bu zaman dilimini hazırlayan geçmişe ilgisi de artmıştır. Bu anlamda hikâye ve roman, geçmişte cereyan eden olayları detaylı bir şekilde aktarmada en güvenilir araçlardan biri olmuştur.²²⁶

Tarih kelimesi çoğunlukla zihinlerde hikâye ve hayalden farklı olarak gerçeğe işaret etmektedir. Bu yüzden tarih bilimi objektifle nitelendirilirken hikâye, daha çok gerçek olmayan hadiselerin sübjektif bir anlatım alanı olarak görülmüştür. Bununla birlikte tarih ile hikâye arasında güçlü bir bağ vardır. Birçok tarihî romana imza atan Lübnan asıllı yazar Amin Maalouf, tarih ile roman arasındaki ilişkiyi bir tür karşılıklı alış verişe benzetir. Maalouf'a göre roman da, tarih de, birçok edebî türe kaynaklık eden *masaldan* doğmuştur. Fakat tarih yazarlığıyla tarihî hikâye arasında, olayların arkasındaki nedenleri inceleme bakımından farklılık vardır; neden/sonuç ilişkilerine direkt değinmeyi yeğleyen tarih yazarlığının aksine tarihî hikâye, bu olayları insan topluluklarının bakış açısıyla ele almaktadır.²²⁷

İnsan eskiden beri geçmişe ilgi duymuş; geçmişteki olayları en ince detaylarına kadar öğrenme arzusunu taşımıştır. Geçmiş, tarihin konusu; tarih de onun koruyucusu olmuştur. Fakat tarih kitapları bilimsel bir şekilde hareket edip geçmişle ilgili bilgileri kuru bir şekilde aktarmakta, bu da okuyucunun sıkılmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda tarih kitapları, kahramanları değişse de zafer veya

²²⁴ Hilmî Muhammed el-Kâ'ûd, *a. g. e.*, s. 123.

²²⁵ Hilmî Muhammed el-Kâ'ûd, *a. g. e.*, s. 125.

²²⁶ Georg Lukacs, *Er-Rivâyetu't-Tarihîyye*, Tercüme: Sâlih Cevâd el-Kâzim, Bağdat: Dâru's-Şu'ûni's-Sakâfiyyeti'l-âmme, 1986, s. 7.

²²⁷ <https://middle-east-online.com/اطلالة-الرواية-التاريخية/>. (Erişim tarihi: 03.07.2019).

hezimetle sonuçlanan ve her dönemde tekrarlanan olayların anlatımından ibarettir.²²⁸ İşte edebiyat ve sanat burada devreye girmiş ve tarihî öykünün doğuşuna neden olmuştur. Bu anlamda tarihî öykü, edebiyattan güzelliği, tarihten de gerçeği alarak bütüncül bir sanatsal bakışı yansıtmıştır.²²⁹

Bazı tarihçiler tarihin, bir bilim dalı olsa da, aynı zamanda bir sanat dalı olduğu görüşündedir. Bu anlamda George Hearnshaw, bilimin ne kadar ilerlerse ilerlesin, tarihten ancak kuru bilgiler vereceğini, fakat bu kuru bilgilere can veren şeyin, şairin hayali ve usta bir edebiyatçının betimlemeleri olduğunu söyler. Ona göre tarih, ancak bu şekilde günümüz dünyasında etkili bir güç haline gelir.²³⁰

Tarihin, bilimin mi yoksa sanatın mı konusu olduğu tartışması Avrupa’da XIX. yüzyılın sonlarında başlamış ve daha sonra Araplara intikal etmiştir. Oysa tartışmanın, *bilim* ve *sanat* sözcüklerinin batı dillerindeki karşılıklarından kaynaklanması büyük olasıdır. Zira *bilim* sözcüğünün İngilizce karşılığı olan *science* daha çok, deney ve gözleme dayanan yöntemler aracılığıyla bilginin elde edilmesini ifade eder.²³¹ Bu anlamda tarih, bilimin konusu olmaktan çok, *science* sözcüğünün karşısında yer alan *art* sözcüğünün, yani sanatın konusudur. Bilim sözcüğünün Arapça karşılığı ise *ilim* ve *fendir*. Fen kelimesi Arapçada hem ilim hem de sanat için kullanılan geniş anlamlı bir sözcüktür.²³² Bu bakımdan bu tartışmanın iki farklı dilde kullanılan sözcüklerin işaret ettiği farklı anlamlardan kaynaklandığını ve dolayısıyla içerikten ziyade dilsel bir tartışma olduğunu söyleyebiliriz.²³³

Tarih, yaşanmış olaylarla birlikte aslında bir hikâye de anlatır. Tarih, objektiflik ve hakikat ile sınırlandırılırken - ki insanlar hakikati öğrenmek için tarihe başvurur - tarihin içindeki hikâye kendine bir alan arar. Daha sonra bu hikâye anlatımı tarihten koparak, öykü ve roman gibi edebî türler içinde saygın bir konum elde eder.²³⁴ Öte yandan tarih anlatımı ile tarih hikâyeciliği aynı kaynaktan

²²⁸ Selîme Be’n-Nûr, “er-Rivâye et-Tarihiyye Beyn’t-Te’sîs ve’s-Sayrûra”, bkz. <http://www.oudnad.net/spip.php?article1043>. (Erişim tarihi: 06.07.2019).

²²⁹ Abdullah el-Hatîb, “Medhil İle’r-Rivâyeti’t-Tarihiyye”, <https://www.odabasham.net/-نقد-مدخل-إلى-الرواية-التاريخية>. (Erişim tarihi: 05.07.2019).

²³⁰ Abdusselam Aklemûn, *er-Rivâye ve’t-Târih*, Dâru’l-Kitâbi’l-Cedîd el-Muttehide, Beyrut: 2010, s. 10.

²³¹ <http://sozluk.gov.tr/>

²³² Mehmet Doğan, Doğan Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: Pınar Yayınları, 4. baskı, 2008, s. 518.

²³³ <https://www.alukah.net/culture/0/127961/> (Erişim tarihi: 29.06.2019).

²³⁴ Abdusselam Aklemûn, *a. g. e.*, s. 101.

beslendiklerine göre, ikisi de aslında aynı sosyal ve kültürel görevi ifa eder. Burada tarihin salt anlatımından farklı olarak tarih hikâyeciliği, okuyucunun bilgi açısından açlığını gidermekle kalmaz, aynı zamanda tarihî bilgileri estetik ve sanatsal bir kalıpta sunarak okuyucuya eğlence ve zevk verir²³⁵.

Tarih, roman ve öykü yazarı için çok zengin bir kaynaktır. Zira tarihin öykücüyeye sunduğu yaşanmış olaylar, bir açıdan olgunlaşıp tamamlanmış olaylardır. Diğer bir açıdan da bu olayların arkasındaki nedenler ve doğurduğu sonuçlar da öykücüyeye hazır sunulmaktadır. Diğer bir yandan da tarih, içerdiği anlatım teknikleri açısından öykücünün işini kolaylaştırır. Zira öykücü, bu anlatım tekniklerinden birisini seçerek sanatsal eserini oluşturabilir. Tarihî bir hadisenin içindeki olaylar arttıkça, bu olayların içindeki insanî, ahlakî, kültürel, sosyal ve dinî tutumlar çeşitlendikçe, öykücünün karakterleri seçme ve öyküden amaçladığı hedefe ulaşmak için bu karakterlere rol biçme özgürlüğü artmaktadır.²³⁶

C. Tarihî Öykünün Tanımı

Tarih ile hikâyenin iç içe geçmiş olan bu karakterlerini açıkladıktan sonra tarihî roman/hikâyenin modern tanımına bakalım. “*Mu‘cem el-Mustalahât el-‘Arabiyye Fi‘l-Lugati ve‘l-Edeb*” adlı sözlükte tarihî roman şu şekilde tanımlanmaktadır: “Tarihî roman, tarihte gerçekten yaşanmış olayların öykü şeklinde anlatılmasıdır. Burada, belirli bir tarihî dönem canlandırılırken gerçek kişiler, hayalî kişiler veya her ikisi de birlikte yer alabilir. Ancak bu öykülerde yazar, tarih çerçevesi içinde hareket etmelidir; olayları veya tarihî dönemleri değiştirme özgürlüğüne sahip değildir.”²³⁷ Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, yazarın hayal ürünü olan olay veya kişiler, tarihî hikâyede yer alabilir, aksi takdirde elimizdeki metin, edebî bir tür olan öyküden ziyade, salt bir tarih anlatımı olur.

Yine bu tanımdan anlıyoruz ki tarihî öykü, tarihî dönemlerden bir dönemin veya tarih biliminin konusu olabilecek eski çağlarda yaşanmış bir olayın edebî bir

²³⁵ Kâsim Abdu Kâsim, bkz. <http://www.dar-ein.com/articles/534/الرواية-التاريخية-العربية-من-الازده/534/>. (Erişim tarihi: 08.07.2019).

²³⁶ Kâsim Abdu Kâsim, bkz. <http://www.dar-ein.com/articles/534/الرواية-التاريخية-العربية-من-الازده/534/>. (Erişim tarihi: 08.07.2019).

²³⁷ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Mühendis, *Mu‘cem el-Mustalahât el-‘Arabiyye Fi‘l-Lugati ve‘l-Edeb*, Mektebetu Lübnan, 2. baskı, 1984, s. 184.

dille ve öykünün teknik özelliklerine bağlı olarak tasvir edilmesidir. Malzemesini tarihten alan tarihî öykü, söz konusu tarihi de olduğu gibi aktarmaz, daha çok sanatçının tarihe bakış açısını yansıtarak, yaşadığı bir deneyimi ve toplumu hakkındaki tutumunu veya bir olay hakkındaki görüşünü açıklamak için tarihe yönelmiştir.²³⁸ Fakat Georg Lukacs'a göre, örgüsü bir kurgu ve kahramanı da bir hayal ürünü olsa da tarihî öykü tarihî bilgilere sadık kalmalıdır.²³⁹ Bundan da anlaşılmaktadır ki tarihî gerçeklere sadık kalmakla birlikte hikâyemizin kahramanı gerçek olmayabilir ve tarihî bilgilere dayanan olaylar da kurgu olabilir.

Hayat ve varlık âlemi hem tarihin hem de hikâyenin olaylarını barındıran ortak bir alandır. İkisi de bir anlatım tekniği olduğuna göre birbirinden beslenmeleri elbette olacaktır. İşte burada modern hikâyeye, malzemesini tarihten alan edebî bir tür halini almaktadır.²⁴⁰

Hikâyeye, modern bir anlatım tarzı olmadan önce ve özellikle doğu toplumlarında, tarihî olayların yanında, insanlığın tecrübî birikimini aktarmada en çok kullanılan teknik olarak varlığını hep sürdürmüştür. Özellikle doğuyu vurgulamamızın nedeni, doğu insanının tarih boyunca hikâyeye özel bir ilgi göstermesidir. Onun bilgi kaynağı olarak hikâyeye başvurmasının yanında, inanç, sevgi, nefret ve benzeri birçok insanî durumu ve nefsanî isteklerini hikâyeye aracılığıyla edinmiş ve başkalarına aktarmıştır.²⁴¹ Aşk duygusunu “Leyla ile Mecnun”, “Ferhat ile Şirin” ve “Mem û Zin” gibi hikâyelerle ifade eden doğu insanı, hikmet ve erdemliği makamat, menkıbeler ve tasavvufi hikâyelerle; hatta felsefe ve metafizik konularını da “Hayy İbn Yakzân” ve “Risâletü'l-Gufrân” gibi hikâyelerle dile getirmiştir. Buradan hareketle bazı edebiyat eleştirmenleri modern Arap tarihî öyküyü eski hikâyeye geleneğinin doğal bir uzantısı olarak görmüştür.²⁴²

²³⁸ Abdullah el-Hatîb, “Medhil İle'r-Rivâyeti't-Tarihiyye”, <http://www.odabasham.net/-66910/نقد-أدبي-مدخل-إلى-الرواية-التاريخية> (Erişim tarihi: 05.07.2019).

²³⁹ Georg Lukacs, *a. g. e.*, s. 215.

²⁴⁰ Abdusselam Aklemûn, *a. g. e.*, s. 101, 102.

²⁴¹ Daha geniş bilgi için bkz. Necip Tosun, *Doğunun Hikâyeye Kuramı*, Büyüyenay Yayınları, 2. baskı, 2017, s. 7.

²⁴² Abdullah el-Hatîb, “Medhil İle'r-Rivâyeti't-Tarihiyye”, <http://www.odabasham.net/-66910/نقد-أدبي-مدخل-إلى-الرواية-التاريخية> (Erişim tarihi: 05.07.2019).

D. Tarihî Öykünün Diğer Öykü Türlerinden Farkı

Tarihî öykünün, adından da anlaşılacağı üzere tarihle arasında çok özel bir ilişki vardır. Zira tarihî öykü konusunu, anlatım tarzını ve karakterlerini tarihten almaktadır. Tarihî öykü diğer öykü türlerinde olduğu gibi, belirli bir zaman ve mekân kavramı üzerine oturmaktadır. Diğer bir deyişle tarihî öykü diğer öykü türlerinde olduğu gibi karakter, olay örgüsü, tema, dil ve benzeri öğeleri içermektedir. Fakat buradaki olaylar, gerçekten yaşanmış bir tarihten alınmıştır, karakterler de bu tarihten alınan gerçek kişilerdir. Diğer öykü türlerinde olayların odağında olan karakterler, canlı ve gerçekçi olsa da, nihayetinde sanatsal karakterlerdir; öykünün amaçladığı hedefi gerçekleştirmek üzere yazarın icat ettiği edebî kişiliklerdir.²⁴³ Oysa tarihî öyküde iki referans söz konusudur; tarihî vakayla ilgili gerçeklik referansı ve öyküdeki olay örgüsüyle alakalı hayalî referans. Bu iki referansa dayanan tarihî öykü, tarihî bilgilere sadık kalmak şartıyla olay ve kişileri bunlardan seçerek bütüncül bir fotoğraf sunmaktadır.

E. Tarihî Öyküde Zaman, Mekân ve İnsan Öğeleri

Zaman mefhumu şüphesiz diğer öykü türlerinde de vardır, zira zaman, öykü öğelerinin vazgeçilmezlerindedir. Öykünün öğeleri bölümünde bahsettiğimiz üzere, öyküdeki olayların vuku bulması için bir zamana ihtiyaç vardır. Buradaki zaman, çok sınırlı bir süreyi kapsayan bir süreç değildir; aksine uzak veya yakın bir geçmişten başlayıp günümüze kadar gelebilen ve hatta geleceği de içine alabilen bir süreçtir.

Tarihî öyküde zaman kavramı ise ayrı bir öneme sahiptir. Zaman mefhumu, tarihî öyküye “tarihîlik” özelliğini kazandıran mefhumdur. Zira bizler, tarihi zamanın dışında ele alamayız, herhangi bir olayı tarihî olay yapan şey bizzat zamanın kendisidir. Bu bakımdan öykünün diğer öğeleri gibi tarihî öyküde zaman apayrı bir önem arz etmektedir.²⁴⁴

²⁴³ Abdullah el-Hatîb, “Medhil İle’r-Rivâyeti’t-Tarihiyye”, <http://www.odabasham.net/-66910/نقد-أدبي-مدخل-إلى-الرواية-التاريخية>. (Erişim tarihi: 05.07.2019).

²⁴⁴ Kâsim Abdu Kâsim, bkz. <http://www.dar-ein.com/articles/534/الرواية-التاريخية-العربية-من-الازدهار-534>. (Erişim tarihi: 08.07.2019).

Diğer öykü türlerinde yazar, olayların zamanını belirlerken, hikâyenin kurgusu ve olaylar zincirinin gerektirdiği dışında herhangi bir sınırla karşılaşmaz. Tarihî öyküde ise yazar olayları, belirli bir zaman dilimiyle sınırlı tutmak zorundadır. Elbette olay örgüsünün daha etkin bir şekilde işlenmesi ve sanatsal amacın gerçekleşmesi adına, seçtiği zaman diliminde belli bir hareket serbestliğine sahiptir, fakat tarihî olayların omurgasını oluşturan ana zaman diliminin dışına çıkamaz, ör: Hz. Ömer'in Firavun döneminde yaşadığını iddia edemez.

Zaman için söylediklerimiz aslında kısmen mekân için de geçerlidir. Öykücü, hikâyesindeki olayların cereyan etmesi için mekânı bir zemin olarak seçer. Kendi kurguladığı olayları, yine kurguladığı bir mekânda geçmesini sağlar ve tek kaygısı sanatsal ve estetik kaygıdır. Fakat tarihî öyküde öykücü, belirli bir tarihî hadiseyi seçmekle büyük oranda hadisenin gerçekleştiği mekânı da seçmiş olur. Yine tarihî öyküsünden amaçladığı şeyi gerçekleştirmek üzere sınırlı miktarda mekân üzerinde oynamalar yapabilir, ama tarihî bilgilere sadık kalma sorumluluğu her zaman onun dikkate alması gereken bir husustur.

İnsan öznesine gelince, burada tarihî öykü yazarı diğer öykü yazarlarıyla daha fazla ortak özelliklere sahiptir. Nitekim öykücü öyküsünde seçtiği insan öznelere bir tarihçiden farklı olarak ele alır. Bir tarihçi, insanı sosyal gerçekliği çerçevesinde sadece yaşanan olay açısından ele alır, insan eylemlerinin arkasındaki psikolojik veya sosyolojik nedenler hakkında bilgi vermez. Tarihî öykü yazarı ise, diğer öykü öğelerinden farklı olarak burada daha fazla özgürlük alanına sahiptir. Olayı aktarırken tarihin söylediği gerçeklere sadık kalma, olayların öznesi veya nesnesi olan kişiler hakkında yorum yapma ve davranışlarını analiz etmeye engel değildir. Yani insan faktörü burada çok daha esnek bir öğe olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda tarih öykücüsü insana kendi görüş ve düşüncelerini yükleyerek tarihin anlatmadığı ve anlatamadığı birçok boşluğu da doldurmaktadır. Bu şekilde tarih kitaplarında yer almayan bazı şeyleri, diyalog veya olay örgüsü yoluyla ve sanatsal mesajını da ön planda tutarak karakter/insan üzerinden bize aktarmaktadır.²⁴⁵

---

²⁴⁵ Kâsim Abdu Kâsim, bkz. <http://www.dar-ein.com/articles/534/> الرواية التاريخية-العربية-من-الازده (Erişim tarihi: 08.07.2019).

F. Tarihî Öykünün Önemi

Herhangi bir yazınsal türün önemi, o türün sosyal ve kültürel olarak ifa ettiği görevin, bu alanda doldurduğu boşluğun ve karşıladığı ihtiyacın önemine binaen değerlendirilir.

Arap dünyasında tarihî öykü bu anlamda özel bir teveccühe mazhar olmuştur. Nitekim yukarıda da sıkça vurguladığımız gibi tarihî öykü, günümüz insanının sadece tarihî bilgilere olan merakını gidermemiş, aynı zamanda, bu bilgileri modern edebiyatın öngördüğü en gelişmiş kalıplarda sunmuştur.

Arap dünyasında öykü yazarlarının özellikle XX. yüzyılda tarihî öyküye yönelmelerinin birçok nedeni vardır. Bunların başında batılı ülkelerin işgali ve bu işgal sonrası Arap ülkelerinin çoğunda Arap insanının düşünce ve fikir özgürlüğü konusunda ciddi sıkıntılar yaşamasıdır. Nitekim edebiyatçılar söylemek istediklerini bir anlamda tarihe söyleterek bu kısıtlamayı aşmış oluyorlar. Aynı zamanda tarihî öyküler, ders müfredatındaki tarih dersinin yetersizliğini de gidermektedir. Bu şekilde insan, kendi tarihi hakkında bilgi açlığını öyküler yoluyla gidermektedir. Arap ve İslam âlemindeki bazı medya kuruluşları İslam tarihini ne yazık ki kötü göstermektedir. Bu medya organlarında yanıltıcı bilgiler eşliğinde çoğu art niyetli kişiler tarafından yapılan programlar, insanda hakikati öğrenme arzusunu uyandırmaktadır. Bu da dürüst edebiyatçıları, kendi tarihleri hakkında millî ve dinî bir sorumlulukla güvenilir tarihî öyküler yazmaya yöneltmiştir.

Geleneksel tarihî hikâyelerin bu boşluğu dolduramaması yukarıda zikrettiğimiz nedenlere eklenebilir. Nitekim son yıllarda modern anlatım teknikleri ile yazılan tarihî hikâyeler, çok sayıda tarihî televizyon dizilerine (ör. Diriliş Ertuğrul, Hz. Ömer, Baybars) konu olmuştur. İnsanların özellikle doğu ülkelerinde bu tarihî dizilere büyük ilgi duyması, bu alanda yapılan çalışmaların doğru ve başarılı bir adım olduğunu göstermektedir. Edebî bir tarzla yazıldığı için insanlar kendi tarihlerini okuduklarında sıkılmamakta, doğru kaynaklara dayanarak yazıldığı için de tarihlerini doğru öğrenmektedirler, bu da insanların tarih şuurunu geliştirmekte ve kendi millî ve dinî kimliklerini doğru bir şekilde oluşturmak için imkân vermektedir.²⁴⁶

²⁴⁶ Kâsim Abdu Kâsim, bkz. <http://www.dar-ein.com/articles/534/الرواية-التاريخية-العربية-من-الازده-534/>. (Erişim tarihi: 08.07.2019).

Tüm bunlara ek olarak tarihî öykü ve romanlar, dünya edebiyatında millî şuuru oluşturma ve şekillendirmede oldukça geniş bir alana sahip, tehlikeli ve etkili yazınsal türlerden birisidir.²⁴⁷ XVIII ve XIX. yüzyılda batıda başlayan sanayileşme ve modernleşme hareketleri, dünyanın seyrini değiştirmiş, insan ve toplum üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Bu dönemde sosyal ve insanî ilişkiler yeniden şekillenmeye başlamıştır. İnsan, bu teknolojik gelişmelerle beraber varlığını ve tarihini sorguladığından geçmişiyle olan bağı sarsılmaya başlamıştır. Tarihî öyküler burada çok önemli bir misyonu üstlenmiş ve modern anlatım tekniklerinden beslenerek insanın kendi geçmişiyle olan ilişkisini bu değişen yeni dünyada sağlıklı bir şekilde yeniden kurmaya yönelmiştir. Bu şekilde Arap toplumu, manevi özgüvenini, psikolojik gereksinimini ve kendi geleceği ile ilgili beklentilerini yeni bir yazın türüyle beslemiştir.

---

²⁴⁷ Nevvâf Ebu Sârî, *a. g. m.*, s. 128.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TANTÂVÎ'NİN TARİHÎ ÖYKÜCÜLÜĞÜ

I. TANTÂVÎ'NİN TARİHÎ ÖYKÜ YAZMA ÜSLUBU

Ali et-Tantâvî, çalışmamıza konu olan “Kıyas Mine't-Târîh / Tarihten Öyküler” adlı kitabının önsözünde, bu öyküleri nasıl kaleme aldığını açıklamaktadır. Kendisi ilk defa 1939 yılında “Mine't-Tarîhi'l-İslâmî” adıyla yayımladığı bu öykülerin çoğunun 1929-1936 yılları arasında yazıldığını beyan etmektedir.

Tantâvî, öyküler arasındaki üslup farklılığının nedenini, farklı zamanlarda yazılmasına bağlamaktadır. Tarih kitaplarında okuduğu bir olayı öyküleştirme konusunda da şöyle söylemektedir: “*Tarihî bir haberi alırım, onun olayları üzerinde iyice kafa yorduktan sonra detaylarını kurgulamaya çalışırım, daha sonra da onu, açık ve geniş bir şekilde yeniden sunarım*”.²⁴⁸ Bu bakımdan öykülerinde Tantâvî'nin bazen olayları daha fazla detaylandırıp kişilerin psikanalizini yaptığını, bazen de tarihî gerçeklerle yetindiğini görmekteyiz.

Tantâvî, tarihî öykülerine konu olan olayların, tarih kitaplarının detaylı bir şekilde bilgi verdiği meşhur olaylar olmayıp, çoğunlukla o kitapların dipnot veya haşiyelerinde geçtiğini söylemektedir. Ayrıca bu tarihî olayların çoğunun birkaç satırdan oluşan sıradan bir haber olarak geçtiğini ve çoğu okuyucunun dikkatini dahi çekmediğini söyleyen Tantâvî, bu olayları öyküleştiren adeta bizlere edebiyatın gücünü göstermektedir. Bu konuda şöyle söylemektedir: “*Bu muazzam tarihin sadece birkaç sayfası bile bu kitabın temelini oluşturuyorsa, bu tarihin tamamını kapsayan bir çalışma yapıldığını düşünün! O zaman nice güzel olaylara, harika hikâyelere ve kalıcı edebî eserlere şahit olacaksınız.*”²⁴⁹

Tantâvî'nin tarihî öykülerine baktığımızda, bu öykülerin fasih bir Arapça ve delaleti açık bir edebî dille yazıldığını görmekteyiz.²⁵⁰ Nitekim bu fasih Arapça dili, seçtiği tarihî kişilerin konuştuğu dildir. Aynı zamanda bu dil anlaşılır olup bugünkü

²⁴⁸ Tantâvî, *Kıyas Mine't-Târîh*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 1996, 6. baskı, s. 7.

²⁴⁹ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 8.

²⁵⁰ Vefa Ali Vefa, *el-İtticâhu'l-İslâmî Fî Edebi Ali et-Tantâvî*, Riyad: Şeriketu'l-Ubeykân, 2011, s. 185.

Arapça diline çok yakındır, bu yüzden yazar çok az yerde kelimeleri açıklamak durumunda kalmıştır.²⁵¹

Tantâvî'nin öykülerine konu olan olaylar tarihten alınsa da aslında o, bu olayları öyküleştirecek onlara can katmakta ve kalıcı olmasını sağlamaktadır. Ayrıca tarihî olaylar arasında bağlantı kurmak için, kendi hayaline başvurarak olay örgüsünü zenginleştirdiğini ve öykünün okuyucuya cazip hale gelmesi için öykünün sanatsal öğelerini kullandığını görmekteyiz. Müellif, tarihî olayın ana hatlarına sadık kalarak alınması gereken derslerin alınmasını ve günümüz insanının İslam tarihinin zengin değerleriyle kuşanmasını amaçlamaktadır.²⁵² Nitekim o, İslam tarihinin parlak sayfalarından kahramanlık ve erdemlik hikâyelerini seçmekte, sonra onlara kendi hayalini kullanarak öykünün gerektirdiği sanatsal öğeleri katmaktadır. Bu şekilde hikâyeler tarihî olma özelliğinin yanında gerçekçi olma özelliğini de taşımış olmaktadır.

Bu üslubu benimsemesinin arkasındaki neden Tantâvî'nin İslamî yönelişinde gizlidir. Yukarıda kendi hayatı ve edebî kişiliğinin incelendiği bölümde gördüğümüz gibi, Tantâvî yazdığı tüm eserlerde Allah rızasını amaçlamakta ve toplumun ıslahı için çalışmaktadır. Ona göre Müslüman edebiyatçı her şeyi ile İslam'ın esaslarına dayanan temiz ve erdemli bir toplumun inşasından sorumludur. Bu edebiyatçı, edebiyatına konu olacak malzemeyi hayatın kendisinden seçer, sonra onu İslam'ın öğretileriyle yoğurarak yeniden şekillendirir ve onu yapıcı bir hale getirdikten sonra edebî ve sanatsal bir kalıpta sunar.²⁵³

Tantâvî, İslamî amacı sanatsal amaca öncelemektedir. Nitekim “Kıyas Mine't-Târîh” adlı kitabının önsözünde öykünün sınır ve kurallarına bağlı kalmadığını açıklamaktadır.²⁵⁴ Yine o, diğer bir öykü kitabı olan “Kıyas Mine'l-Hayat” adlı kitabının son sözünde öykünün sanatsal koşullarını gerçekleştirme derdinde olmadığını söylemekte ve amacının hayır ve hakkı yaymak olduğunu beyan

---

²⁵¹ Örnek olarak bkz. Tantâvî, *Kıyas Mine't-Târîh*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 1996, 6. baskı, s. 38, 39, 41, 80, 129.

²⁵² Vefa Ali Vefa, *el-İtticâhu'l-İslamî Fî Edebi Ali et-Tantâvî*, Riyad: Şeriketu'l-Ubeykân, 2011, s. 185.

²⁵³ Vefa Ali Vefa, *a. g. e.*, s. 186.

²⁵⁴ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 7.

etmektedir: “Tüm temennim, yazdığım bu bölümlerin okuyucuda hayır duygularından bir duygu veya hak düşüncelerden bir düşünce uyandırmasıdır.”²⁵⁵

Söz buraya gelmişken “İslamî Edebiyat” kavramına kısaca değinmekte fayda var. Seyyid Kutub İslamî Edebiyatı veya İslamî Sanatı, evren, insan ve doğaya, İslamî bir tasavvurla bakmak şeklinde açıklar. Kutub’a göre Müslüman edebiyatçı tüm bu saydıklarımızı İslamî bir tasavvur çerçevesinde ve sanatsal bir şekilde ifade eden kişidir.²⁵⁶ Benzer şekilde Muhammed Kutub da İslamî sanatı, varlık âleminin fotoğrafını İslam zaviyesinden resmeden sanat şeklinde tanımlar. Ona göre İslamî sanat, “hak” ile “güzelliğin” tam bir uyum içinde buluşmasını sağlayan sanattır. Zira güzellik bu evrende bir hakikattir, hak da güzelliğin/estetığın zirvesidir.²⁵⁷ Necîb el-Keylânî’ye göre ise İslamî edebiyatın en önemli özelliği, Müslüman nezdinde hakikatin hak, hayır ve güzellik şeklinde üç tane görüntüsü olan bir bütün olmasıdır. Bu anlamda her düşünsel hareket hakka götürmeli, her davranış ameliyesinin amacı hayır olmalı ve duygularımızı harekete geçiren her şey güzel olana yönelmelidir.²⁵⁸

Tantâvî yazdığı öykülerde, öykünün sanatsal öğelerini kullanma derdinde olmadığını beyan etmekle birlikte, bu konuda kesin bir yargıda bulunmamakta ve öykülerinin sanatsal açıdan değerlendirilmesini okuyucuya bırakmaktadır: “*Ben bu öyküleri, öykünün bilinen yöntemlerini kullanarak yazmadım, ne de bunu düşündüm, tüm yaptığım bu olayları kendi üslubum ve tarzımla yazmaktır.*” “*Bu yazdıklarımın öykü kuramlarına uyduğunu bulursanız o zaman bunlara öykü deyin, yoksa ‘makale’ veya başka şeyler deyin, en son ilgilendiğim şey bunların hangi adla anılması gerektiğidir.*”²⁵⁹ Yine o, “Kıyas Mine’t-Târîh” adlı kitabının önsözünde, öykü kuramlarına bağlı kalmamakla birlikte bazı öykülerinin modern öyküye çok yakın olduğunu, bazılarının da daha çok bir röportaja benzediğini söylemektedir.²⁶⁰

Tantâvî “Kıyas Mine’t-Târîh” adlı kitabının önsözünde, yukarıda da geçtiği üzere, hikâyeleri tarih kitaplarından aldığını açıklamaktadır. Nitekim öykülerinde, tarih kitaplarında geçen cümleleri tırnak içine aldığını ve çoğu zaman da hangi

²⁵⁵ Tantâvî, *Kıyas Mine’l-Hayat*, Cidde: Dâru’l-Menâra, 2011, 8. baskı, s. 302.

²⁵⁶ Necîb el-Keylânî, *el-İslâmiyye ve’l-Mezâhibi’l-Edebiyye*, Beyrut, Mü’essesetu’r-Risâle, 1987, s. 6.

²⁵⁷ Muhammed Kutub, *Menhecû’l-Fenni’l-İslâmî*, Beyrut: Dâru’ş-Şurûk, 1983, 6. baskı, s. 6.

²⁵⁸ Necîb el-Keylânî, *a. g. e.*, s. 47, 48.

²⁵⁹ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 302.

²⁶⁰ Tantâvî, *Kıyas Mine’t-Târîh*, Cidde: Dâru’l-Menâra, 1996, 6. baskı, s. 7.

kaynakta geçtiğini dipnotta vermektedir.²⁶¹ Tırnak dışında kalan kısımlar ise yazarın öykü için kendi hayalinden eklediği cümlelerdir. Bu cümleler olayı, tam da bahsettiğimiz gibi, öyküleştirmektedir. Bu öyküleştirme olayında yazarın sıkça kişi analizi yaptığını, olaylara diyalog kattığını ve merak unsurunu çok güzel bir şekilde kullandığını görüyoruz.

II. TANTÂVÎ'NİN TARİHÎ ÖYKÜLERİNDEKİ KONULARI

Tantâvî öykülerinde çeşitli konuları ele almıştır. Bu konulara baktığımızda, okuyucuya kendi düşünce ve mesajını iletmek için sanatsal bir tür olarak öyküyü seçtiğini görmekteyiz. Yazarın yaşadığı dönemde, öykü sanatı iyice gelişmiş ve öykü yazarlarının sayısında ciddi artış olmuştur. Ayrıca halkın bu yazınsal türe olan yoğun teveccühü yazarları bu alanda telif vermeye yöneltmiştir. Bu yazarların çoğu yıkıcı ve ahlakî çöküntüye neden olucu konular işlemekteydi. Ya da sırf bir sanat türü olduğu için öykü yazmakta, konu, içerik ve mesaja önem vermemekteydi.²⁶²

Müslüman bir bireyin inşası, toplumun ıslahı ve İslamî tasavvurun yaygınlaşması gibi hedefleri olan Tantâvî, öykülerinde de bu hedef doğrultusunda hareket etmiştir.

Bu bölümde yazarın tarihî öykücülük bağlamında hangi konulara eğildiğini ve konularını nasıl işlediğini, kendi öykülerinden örneklerle aktarılmaya çalışılacaktır. Tantâvî'nin yirmi üç öyküden oluşan tarihî öykülerinden tezin imkân ve sınırları dâhilinde sekiz tanesi incelenecektir. Analizi yapılacak öykülerin seçiminde öykü öğeleri bakımından en zengin ve yoğun olanları dikkate alınmıştır. Bu konuları seçmemizin arkasındaki nedenlerden bir tanesi de bu konuların İslam âlemi için bugün de önemini korumuş olmasıdır.

Müellif tarihî öykülerinde Haçlılara karşı mücadele ve Filistin davası, Semerkand'ın fethi, Ömer b. Abdülaziz'in adaleti ve âlimlerin üstün meziyetleri gibi konuları ele almıştır. Bu bölümde Tantâvî'nin tarihî öykücülüğü bu başlıklar altında incelenecektir.

²⁶¹ Örnek olarak bkz. Tantâvî, *Kıyas Mine't-Târîh*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 1996, 6. baskı, s 33, 34, 40, 44, 53, 68, 69, 71.

²⁶² Vefa Ali Vefa, *a. g. e.*, s. 95.

A. Filistin Davası

Filistin ve Kudüs davası bugün de güncelliğini korumaktadır. Filistin ve Mescid-i Aksa'nın İsrail tarafından işgal edilmesi haçlıların bu mübarek beldeyi işgal ettikleri dönemleri akıllara getirmektedir. Yazar bu konuyu öykülerinde tarihten parlak dönemleri aktararak işlemekte ve adeta bugünkü Müslümanlara ümitsizliğe düşmemeyi öğütlemektedir. Nitekim bu konuyu ele aldığı öykülerinde Kudüs'ün haçlılardan kurtarılmasını işlemekte ve bunu sağlayan şartlara vurgu yapmaktadır. Yazara göre bu şartların başında Müslümanların birlik ve beraberlik içinde olmaları, komutanın²⁶³ mütevazı ve İslami öğretilere sınımsız bağlı olması ve İslam ordusunun merhametli ve adaletli olması gerekmektedir.

1. Fî Beyti'l-Makdis

Müellif “Fî Beyti'l-Makdis / Kudüs'te”²⁶⁴ adlı öyküsünde “Mariyet” adlı Hristiyan bir kadının Müslümanlara karşı duygularını konu edinmektedir. Selahaddin Eyyubî liderliğinde Müslümanlar Kudüs'ü haçlılardan kurtarmış ve haçlı ordusunda savaşanları esir almışlardı. Esir alınanlar arasında “Mariyet”in eşi de vardı. Herkes gibi bu kadın da esirlerin çok feci bir şekilde öldürüleceklerini, kendilerinin de benzer bir akıbete maruz kalacaklarını düşünmekteydi. Nitekim Müslümanlar ve liderleri Selahaddin hakkında çok kötü şeyler duymuştu. Fakat çok geçmeden Müslümanlar hakkında bu düşüncelerini yalanlayan haberler gelmeye başlıyor. Savaşı kazanan Müslümanların hiç kimseye eziyet vermedikleri, kimsenin malını gasp etmedikleri ve Hristiyanları dinlerini değiştirmeye zorlamadıkları gelen haberler arasındaydı.

Ana karakterin çokça kişilik analizinin yapıldığı öyküde sadece bir iki yerde diyalog geçmektedir. Ana karakter “Mariyet”in başına gelenler, onun yoğun duygular yaşamasına ve dolayısıyla psikanalizin yapılmasına oldukça elverişlidir. Nitekim yazar da bunu çok iyi kullanmış ve kendi düşünce ve kanaatini kadının duygularını anlatarak aktarmıştır.

²⁶³ Tantâvî'nin bu öyküler aracılığıyla örnek verdiği komutan Selahaddin Eyyubî'dir.

²⁶⁴ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 25.

Yazar, kadının düşünce ve duyguları aracılığıyla çok sayıda İslamî değer ve kaideye vurgu yapmaktadır. Öyküde komutan Selahaddin çok merhametli ve mütevazı bir zattır. Müslümanlar arasında eşitlik ve birlik vardır. Kudüs'ü fethettikten sonra ilk Cuma namazında İsrâ Suresi okunmak suretiyle Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın Müslümanlar katındaki değer ve önemi vurgulanmıştır. Ve belki de en önemlisi, Müslümanlar zafere ulaştıktan sonra zafer sarhoşluğu yaşamayıp, esirlere adalet ve merhametle yaklaşmaları ve dinde zorlama olmadığı düsturundan hareketle, kimseyi Müslüman olmaya zorlamamalarıdır.

Yazar davetçi kimliğini yansıtarak güncel bir mesele olan özelde Kudüs ve genelde Filistin hakkında okuyucuyu bilinçlendirme hedefini gözetmiştir.

2. Helena ve Louis

Yazarın Filistin davasını gündeme getirdiği bir diğer öyküsü “Helena ve Louis” adlı öyküdür. Bu öyküde Helena adlı kadın, Alp dağlarının eteğindeki bir köyde mutlu ve sakin bir hayat yaşamaktaydı. Louis adlı bir gençle tanışır, onunla evlenir ve bir çocukları olur. Dinine bağlı bu kadın her gün köyün kilisesine gidip ibadet etmekte ve günün diğer vakitlerinde aşkının doğuşuna sahne olan köy ormanında eşiyile birlikte zaman geçirmekteydi. Hayat onlar için mutlu ve mesut bir şekilde devam ederken bir gün Müslümanların Kudüs'ü haçlılardan kurtardıkları haberi köyü sarsmıştır. Helena, eşi ve biricik çocukları, Hristiyan din büyüklerinin teşvikiyle kurulan orduya katılır ve Kudüs'ü tekrar “kâfir”lerden kurtarmak için Filistin'e gelirler.

Müslümanlar Helena ve eşinin de içinde olduğu orduyu yener ve Louis'i esir alırlar. Öldüğünü zannettiği eşinin yasını tutmaya çalışan Helena'nın bir de çocuğu kaçırlır. Helena durumu fark eder etmez, gecenin karanlığını hiçe sayarak ve her türlü tehlikeye göğüs gererek Sultan Selahaddin'in çadırına varır ve çocuğunun kurtarılmasını istirham eder. Selahaddin ve adamlarının ona karşı çok iyi davranmalarına, çocuğunu hemen bulup ona vermelerine şahit olan kadın, bu davranış ve merhametlerinin arkasındaki nedenin İslam dini olduğunu öğrenir ve orada Müslüman olur. Sultanın huzurunda şehadet getiren Helena bir de bakar ki eşi Louis de yanında, o da şehadet getirip İslam dinine giriyor.

Yazar “Fî Beyti'l-Makdis” adlı öyküsünde olduğu gibi bu öyküsünde de Kudüs meselesini, haçlılarla Müslümanlar arasında geçen savaşı yaşayan Hristiyan bir kadının gözüyle anlatmaktadır. Bu öyküde sıkça kadının duygularına yer verilerek savaş çok olumsuz bir şey olarak aktarılmaktadır: “İşte savaş: hayatın âfeti ve insanlığın utancıdır!” Fakat bu savaş illaki olacaksa yüce bir gaye için olmalıdır: “din, hayat ve namusu korumak uğruna olmadıkça, yazıklar olsun savaşa!”²⁶⁵

Mekânın canlı bir varlık gibi anlatıldığı bu öyküde, sıkça dinî imgeler kullanılmıştır. Dinî bir amaç için iki orduyu karşı karşıya getiren savaş, tabiata da dinî vazifeler yüklemiştir: “Orman namaza durmuş, çam ağaçları Allah’ın huzurunda saf tutmak için gövdelerini sıvamış, kuşlar dalların minberlerinde dua okumaya yönelmiş, bahçelerdeki güller ve zambaklar huşu içerisinde tabiatın bu ibadetine kulak kesilmiş, dereler de güzel ve süreklilik arz eden bir fısıltı gibi tesbih etmeye koyulmuştur.”²⁶⁶ Savaşı kötülediği bu öyküsünde yazar adeta Kudüs’ü kurtarma savaşlarını istisna tutmuş ve bunun, dinin bir vecibesi şeklinde anlamamızı istemiştir. Nitekim sadece insanlar değil, tabiattaki canlı ve cansız her şey dinî bir yükümlülükle bu savaşa katılmıştır.

Helena için de bu savaş kutsaldır; eşinin “ölümüne” ve Hristiyan ordularının dağılmasına neden olsa da Kudüs, İsa Mesih’in “düşmanlarının” eline geçmemelidir. Bu uğurda canlar feda edilmeli ve Mesih’in mezarı, onu aşağılayıp kötüleyen “kâfirlerin” elinden kurtarılmalıdır. Fakat işler onun istediği gibi gitmemiş; kâfir ve İsa Mesih’in düşmanı olarak bildiği Müslümanlar galip gelmişti. Kudüs artık Müslümanların eline geçmiş ve mabetlerden tek olan Allah’a nidalar yükselmeye başlamıştır.

Avrupa’nın her tarafından haçlı birliklerinin imdadına gelen orduları yenen Müslümanların güç kaynağı nedir? Kazandıkları bu zaferlerin arkasındaki sır nerede saklıdır? Helena bu soruların cevabını bulmakta hiç zorluk çekmedi. Helena’ya göre Müslümanların gücü merhamet ve adaletlerinde gizlidir. Nitekim yenilmiş bir orduya mensup güçsüz ve kimsesiz bir kadın olmasına rağmen bir gecede Müslümanların lideri ve ordularının komutanı olan Selahaddin’in huzuruna varabilmiş, uğradığı haksızlığı ona aktarabilmiş ve oracıkta hak yerini bulmuştur. Kaçırılan çocuğu

²⁶⁵ Tantâvî, a. g. e., s. 87.

²⁶⁶ Tantâvî, a. g. e., s. 90.

hemen bulunup ona getirilmiş ve esir düşen eşi öldürülmeyip ona bağışlanmışır.²⁶⁷ Helena yüz yıl önce mensubu olduğu haçlı ordusunun Müslümanlara yaptıklarını düşününce bu iki din mensuplarının uygulamaları arasındaki uçurumu fark etmiş ve bu sırrın kaynağına yönelerek İslam dinini seçmiştir. Benzer duyguları yaşayan eşiyle birlikte aynı kararı aldıktan sonra kendi durumlarını özetleyen şu hakikati eşine aktarmaktan kendini tutamamıştır: “*Biz Mesih’i kaybetmedik, fakat onunla birlikte Muhammed’i kazandık!*”²⁶⁸ Müellif bu cümleyle öyküsünü bitirerek çok güçlü bir mesaj vermektedir.

3. Raculun ve İmra’e

Yazarın Filistin davasını ve işgale karşı cihadı konu alan bir başka öyküsü “Raculun ve İmra’e / bir erkek ve bir kadın” adlı öyküdür. Önceki iki öyküde olduğu gibi bu öyküde de yazar ana karakter için bir kadını seçmiştir. Yazar savaşı ele aldığı bu öykülerde olayları bir kadının gözünden aktararak savaş dolayısıyla adeta insanların ve ülkelerin başına gelen yıkım ve zararların devasa boyutlarına dikkat çekmek istemiştir. Zira savaşların en büyük mağdurları kadın ve çocuklardır. Ayrıca kadınlar, yaratılışları gereği çok hassas oldukları ve yoğun duygular yaşadıkları halde, çektikleri acı ve ıstırapları kolay kolay dile getirmezler. Bu da yazarların ilhamlarını kamçulamakta ve onları söylenmeyen sözlerin sözcüleri ve bastırılan ince duyguların tercümanları yapmaktadır.

Meysûn, Filistin’de haçlılara karşı savaşta dört kardeşini kaybetmiş kederli bir kadındır. Filistin sahil şehirlerinde savaş devam etmekte ve haçlı ordularına takviye birlikleri durmadan gelmektedir. Fakat Meysûn’un memleketi olan Şam’ın insanları durumdan bihaber yaşamakta ve tehlikenin boyutlarını idrak etmekten aciz bir vaziyette hayatlarına devam etmektedirler. Din kardeşlerinin mücadelesine katılmayan bu insanlara, birilerinin “*hayatın doldurulan bir mide, giderilen bir şehvet ve elde edilen bir mal olmadığını*”²⁶⁹ anlatması lazımdır.

²⁶⁷ Kadının çocuğu Müslüman ordusuna mensup iki asker tarafından kaçırılmış fakat hangi amaç için kaçırıldığını öyküden çıkarmamız mümkün olmamıştır. Çünkü olayın üzerinden çok geçmeden Selahaddin haberdar olmuş ve anında çocuk bulunup annesine teslim edilmiştir.

²⁶⁸ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 100.

²⁶⁹ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 197.

Her şeyini kaybeden güçsüz ve kimsesiz Meysûn imanını kaybetmemiştir. O, tek başına, güçsüz ve çaresiz bir kadın olarak elbette savaşa katılarak büyük bir fark yaratması beklenemezdi. Fakat bu insanları kutsal topraklarını savunmak için savaşa teşvik edebilirdi. Bunun için Meysûn, diğer kadınlarla birlikte saçlarını kesip örmüş ve savaş atları için onları yular yapmıştır. Sonra bu saç ve örgüleri Emevî Caminin imamına göndermiştir. Meşhur âlim İbnu'l-Cevzî'nin torunu olan imam, Cuma günü kalabalık cemaate seslenir ve oldukça dokunaklı bir hutbe irad eder. Sonra Meysûn ve arkadaşlarının kesip ördükleri saçlarını cemaatin üstüne atarak onları harekete geçirmeyi başarır. Bunun sonucunda Şam ve çevresi, Filistin'deki cihada katılarak savaşın Müslümanların lehine sonuçlanmasını sağlar. Böylece öyküdeki bu kadın ümmetin ihyasına vesile olmuş ve “*Müslümanların uyusalar da ölmeyeceklerini*”²⁷⁰ kanıtlamıştır.

Öykünün ilginç yanlarından bir tanesi, yazarın Emevî Cami imamının diliyle aktardığı hutbenin, gerçekten de İbnu'l-Cevzî'nin torununun hutbesi zannedilmesidir. Hatta Kâbe imamı bu öyküde geçen hutbeyi bir Cuma hutbesinde cemaate, İbnu'l-Cevzî'nin torununun hutbesi olarak okur.²⁷¹ Oysa hikâyenin aslı tarihî kaynaklardan alınmakla birlikte cümlelerin tamamı yazara aittir. Fakat öykü öyle gerçekçi ve olayın ruhuna uygun bir üslup ve dilde yazılmış ki çoğu insan öyküdeki gerçeklik ile kurguyu birbirine karıştırmıştır. Tantâvî'nin öykü yazma üslubundan bahsederken zikrettiğimiz gibi öykülerinde o, tarihteki gerçek kişilerin diline çok yakın bir dil kullanmıştır. Ayrıca olay yazar için tarihte olup bitmiş bir olay değildir. Bu olay bugün de yaşanmakta ve güncelliğini korumaktadır. Nitekim Filistin bugün de işgal altındadır ve Müslümanların yardımına muhtaçtır. Bugün de Filistin ve Kudüs Müslümanların büyük uyanışını beklemekte ve erkeklerin gururunu incitecek ve onları harekete geçirecek Meysûn gibi kadınları aramaktadır. Tüm bu gerçeklikler ışığında yazılan öykü, öykünün tüm harf ve cümlelerinin gerçek olduğu duygusunu uyandırmış ve Kâbe imamının bu öyküdeki hutbeyi gerçekmiş gibi okumasına neden olmuştur.

---

²⁷⁰ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 201.

²⁷¹ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 201.

B. Âlimlerin Meziyetleri

Tantâvî'nin öykülerinde değindiği konulardan bir tanesi de âlimlerin üstün özellikleridir. Muhtelif zamanlara mensup iki âlimin hayatlarından kesitler veren yazar, bu âlimlerin yaşadıkları bazı olaylar ve bu olaylara karşı gösterdikleri olgun tavırlardan bahsetmektedir. Öykülerinde konu ettiği ideal âlimin özellikleri şunlardır:

- Zalim bir yöneticiye karşı hakkı söylemesi,
- İlmi gizlemeyip insanlara iletmesi,
- Mütevazı olup gösterişten uzak bir hayat sürmesi.

1. Âlim

Bu öyküde²⁷² yazar sert ve acımasız bir yöneticiye karşı bir âlimin vakar ve heybetinden ödün vermediğini konu etmektedir.

Olayları 1831 yılında vuku bulan bu öyküye göre Şam valisi İbrahim Paşa, Şam'ın saygın âlimlerinden olan Şeyh Said el-Halebî'yi ziyaret etmek ister. Şiddet ve ceberutuyla bilinen bu valinin ziyareti Şamlı ahaliyi tedirgin eder. Çünkü ziyaret edilecek olan bu âlim insanlara dünyevi mertebeler gözüyle bakan birisi değildir. Bu âlim “*sultana, saltanatı dolayısıyla saygı duyan, zengine de zenginliğinden dolayı hürmet eden*” birisi değildir. Aksine, bu âlime göre “*nefislerinde taşıdıkları erdemler, yüreklerinde yeşerttikleri iman ve sahip oldukları ilim*”²⁷³ insanları değerli kılmaktadır.

İnsanlar hocanın bu tutumundan dolayı başına kötü bir şeyin geleceğinden korkmuyorlardı, onlar İbrahim Paşa'nın sinirlenmesinden ve bunun bedelini halka ödetmesinden korkuyorlardı. Zira onlar hocanın “*takvasının onu koruduğuna, haşmetinin onu gözettğine ve meleklerin ona kanat gerdiğine*”²⁷⁴ inanıyorlardı.

İbrahim Paşa kendi devlet erkânıyla birlikte Said Efendi'nin ders verdiği mescide varır ve içeri girer. İçeride hoca talebe ve cemaatine ders vermekteydi.

²⁷² Tantâvî, *a. g. e.*, s. 202.

²⁷³ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 202.

²⁷⁴ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 203.

Paşa'nın tüm haşmet ve gösterişiyle içeri girmesi hoca veya dinleyicilerde en ufak bir değişiklik veya tedirginlik yaratmamıştı. Eski bir hasır üzerinde ayaklarını uzatarak oturan hoca, insanı hayvandan ayıran sevap ve hayırlı amellerin faziletlerinden bahsetmekteydi. Paşa tam hocanın karşısına geldiğinde hocanın ayakları ona doğru uzanmaktaydı ve hoca hiçbir şey olmamışçasına vaazına devam etmekteydi. Bir müddet sonra hocanın sohbetinden etkilenen Paşa, istekli bir talebe misali sohbetin sonuna kadar hocaya pür dikkat kesilir, ders bittikten sonra da oradan ayrılır. Daha sonra adamlarından birisiyle, içinde bin dinar altın paranın olduğu bir keseyi, hediye olarak hocaya gönderir. Yazar öyküyü, hocanın bu parayı getiren Paşa'nın adamına verdiği cevapla bitirir: “*Efendine selam söyle ve ona de ki: Ayağını uzatan, elini uzatmaz!*”²⁷⁵

Müellif birçok öyküsünde anlatım tekniği olarak nesnel bakış açısını kullanırken ve olayları objektif olarak üçüncü bir kişinin gözünden anlatırken bu öyküsünde rivayet üslubunu kullanmıştır. Belge, anı ve mektupla anlatma tekniğine benzeyen bu bakış açısında öyküdeki olaylar, yazarın bir hocasının rivayetine dayanarak şekillenmektedir. Yazar burada olaya şahit olanlardan öğrenen hocasının anlattıklarından bir öykü oluşturmakta ve olayları bu öykü çerçevesinde kurgulamaktadır.

Öyküden anladığımıza göre olaya şahit olanlar hikâyenin gerçekleştiği zaman ve mekân hakkında bilgi vermektedirler. Hikâyenin zamansal ve mekânsal olarak ortamını oluşturan bu zemin, yazarın analiz yapmasına ve olayların kurgusunu derinleştirmesine oldukça yardımcı olmuştur. Öyküde Osmanlı döneminin sonlarına doğru Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın Şam'ı yönettiği bir zaman dilimi seçilmiştir. Bu dönemde İbrahim Paşa'nın Osmanlı'ya karşı savaşı kazanması, Suriye'yi ele geçirmesi ve saltanatının genişlemesi, kibir ve güç sarhoşluğuna kapılmasına neden olmuştur. Bu olay okuyucuda ana karakter Said Hocanın işinin hiç de kolay olmadığı duygusunu uyandırmıştır. Öte yandan mekân olarak mütevazı ve gösteriştan uzak bir mahalle mescidinin seçilmesi, hocanın bulunduğu yer ile İbrahim Paşa'nın sarayı arasında karşılaştırma imkânı vermiştir. İbrahim Paşa bile bu mescide girdiğinde mekânın çok basit olması dikkatini çekmiş

---

²⁷⁵ Tantâvî, a. g. e., s. 207.

ve insanların kendi sarayının değil de bu mütevazı mekânın büyüüne kapıldıklarına hayret etmiştir.²⁷⁶

Daha önce de söylediğimiz gibi yazar bu öyküsünde Mustafa Sadık er-Râfi'î'nin "Kıssatu Zevâc / Bir Evlilik Hikâyesi" adlı tarihî öyküsünden etkilendiğini söylemektedir. Bu öyküsünde Râfi'î, Medine imamı Said b. el-Müseyyeb ile Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervan arasında geçen bir olayı aktarmaktadır. Öyküye göre Halife, İmam Said b. el-Müseyyeb'in kızını kendi oğlu ve veliahdı el-Velîd'e istemektedir. Fakat imam Said bu isteği geri çevirerek kızını, kendi talebelerinden fakir bir gence vermektedir.²⁷⁷ Her iki öyküde de âlimlerin benzer özellikleri ele alınmış ve yöneticilere karşı dik duruşları vurgulanmıştır.

2. Fî Sahni'l-Umevî

Yazarın, âlimlerin meziyetlerini anlattığı diğer bir öyküsü "Fî Sahni'l-Umevî / Emevî Camii Avlusunda"²⁷⁸ adlı öyküdür. Yazar Emevî Camiyi çok güzel betimlemelerle anlatarak öyküsüne başlamakta ve caminin bir Müslümanda uyandırdığı hoş duyguları aktarmaktadır. Yazara göre cami, Allah'ın kullar üzerinde hakkı olan namazı cemaatle eda etme yeri olmasının yanında, insanların hayır işlerinde birbirlerine yardım ettikleri ortak buluşma mekânıdır. Emevî Camii aynı zamanda çiçeklerden güzel kokuların yayıldığı, kuşların narin ötüşlerinin duyulduğu cennet misali kutsal bir yerdir. Tabiatla iç içe olan bu tablo, Emevî Camiine ayrı bir tat katmakta ve nefislerde çok güzel izler bırakmaktadır.

Bu camide zikir ve ilim halkaları hiç eksik olmamaktadır. İnsanlar da kendi ihtiyaçlarına göre hadis, fıkıh, tefsir veya tilavet halkalarından birisini seçmekte ve bu ulvi ortamın feyizlerinden nasiplenmektedirler. Nitekim ibadet ve nefis tezkiyesinin yapıldığı yer olmasının yanında cami aynı zamanda bir okuldur.

Öyküde köylü bir adam bir meselenin cevabı için camideki ilim erbabını dolaşmakta fakat sorusuna cevap verebilecek bir âlim bulamamaktadır. Camideki fetva verme yetkisine sahip âlimler bile bu adamın sorusuna cevap verememektedir.

²⁷⁶ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 205.

²⁷⁷ Mustafa Sadık er-Râfi'î, *Vahyu'l-Kalem*, Şam: Dâru'l-Kalem, 2014, c. 1, s. 163.

²⁷⁸ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 216.

Caminin bir köşesinde kötü giyimli, fakir ve muhtaç olduğu her halinden anlaşıl原因 birisi bu köylüyü yanına çağırır ve meselesini arz etmesini ister. Köylü önce bu adamın deli olduğunu zanneder ve onunla alay etmeleri için insanları başına toplar. Fakat insanlar köylüye, deli olsa da ona sorusunu sorabileceğini ne de olsa kaybedecek bir şeyinin olmadığını söylerler. Köylü cevabını yetkin âlimlerin dahi bilmediği meseleyi bu adama söyler, adam da detaylı ve doyurucu bir şekilde meseleyi çözüme kavuşturur. Camideki herkes hayretler içerisinde; *“öyle ya! Bu kadar ilim sahibi bir zat nasıl bu kadar kötü görünümlü olur veya bu kadar kötü görünümlü bir kişi nasıl bu kadar ilim sahibi olabilir ki?”*²⁷⁹

Camiden ayrılan bu ilim sahibi kişiyi herkes merak eder ve onu aramaya koyulurlar. Bir de bakarlar ki bu adam caminin yanında bir evde ikamet etmekte ve boş zamanlarında caminin tuvalet ve abdesthanesini temizlemektedir. Kendilerini tutamayarak ve adama yemin ettirerek kim olduğunu söylemesini isterler, adam da çaresizce Ebu Hâmid el-Gazâlî olduğunu söyler. Hepsi birden elini öpmek için uzanır ve ders vermesi için bir program yapmasını isterler, fakat ertesi gün olduğunda bakarlar ki İmam Gazâlî Şam’ı terk etmiş.

Bu öyküde Tantâvî merak unsurunu, sınırları zorlarcasına kullanmıştır. Nitekim uzun bir girişten sonra köylünün sorusu gündeme gelmiş ve bu soru camideki halkaların başında bulunan bütün âlimlere arz edilmiştir. Hikâyenin sonuna kadar bu soru etrafında olaylar gelişmiş ve sonunda çözüm bulunmuştur. Fakat tüm bunlara rağmen soru ve cevabının ne olduğu öyküde geçmemiştir. Yine merak uyandıran bir husus da kötü görünümlü ve asla âlim izlenimi uyandırmayan adamın kim olduğudur. Hatta adamlar ona yemin ettirmemiş olsalar belki de kim olduğunu biz de öğrenemeycektik. Onların adama yemin ettirmeleri bu kişinin meşhur İmam Gazâlî’nin olduğunu öykünün sonunda öğrenmemize olanak sağlamıştır.

Yazar Tantâvî, imam ve âlimlerin üstün meziyetlerini bu öykü aracılığıyla bize aktarmaktadır. Burada âlim, kibirden ve gösterişten uzak bir hayat sürmektedir. Caminin avlu ve tuvaletini temizlemek âlimin onur veya vakarına gölge düşürmemekte, aksine onun tevazu ve alçak gönüllülüğüne işaret etmektedir. Fakat insanlar her zaman ve zeminde olduğu gibi kişileri dış görüşlerine göre sınıflandırmaktadır. Yazar burada inceden bir sosyal eleştiri yapmaktadır. Yine

---

²⁷⁹ Tantâvî, a. g. e., s. 220.

öyküden anladığımızı göre âlim kişi, mütevazı olmakla birlikte bildiği ilmi insanlardan gizlemez. Bu yüzden Gazâlî, köylüyü yanına çağırarak ve meselesi ile ilgili bildiği ilmi ona aktarmaktadır.

C. Ömer b. Abdülaziz'in Adaleti

Yazar Ali et-Tantâvî yazdığı tarihî öykülerde İslam tarihinden üstün örnekliğiyle çarpıcı kişilere değinmektedir. Bu öyküler aracılığıyla yazar, İslam'ın nasıl ülkelerden önce gönülleri fethettiğini ve beldeleri imar etmeden önce insan bireyini inşa ettiğini bizlere göstermektedir. İslam'ın, kısa sürede yayıldığını ve gittiği yerlerde insan merkezli medeniyetler kurduğunu hepimiz bilmekteyiz. Bu konu hakkında yazar, öyküler yazmış ve İslam'ın bu özelliğini, öykülerinde bahsettiği olay ve kişiler üzerinden irdelemeye çalışmıştır.

İslam devletinin bu parlak dönemlerinden birisi Ömer b. Abdülaziz'in halife olduğu dönemdir. Yazar bu dönemle ilgili iki tane öykü kaleme almış ve Emevî Halifesi Ömer b. Abdülaziz'in kişiliğine ışık tutacak numuneler sunmuştur.

1. Kadiyyatu Semerkand

Bu öykü, Semerkand'ın Müslümanlar tarafından fethinin anlatıldığı öyküdür.²⁸⁰ Kuteybe²⁸¹ komutasındaki İslam ordusu Semerkand'a saldırır. Semerkandlıları İslam'a davet etmeden ve onlara barış teklifinde bulunmadan şehri ele geçirir. Bunun üzerine Semerkandlı din adamları durumu Şam'daki halifeye arz etmek ister. Nitekim onun adil ve merhametli bir kral olduğunu duymuşlardı. Bu haberi Şam'a iletmek üzere din adamlarının bulunduğu mabede bir adam çağrılır, durum ona anlatılır ve daha sonra adam Şam'a doğru yola çıkar.

Adam Şam'a vardığında gözleri, Kisra veya Kayser'in saraylarına benzer bir saray arar. Çünkü Arapların kralının böyle bir sarayda yaşadığını zanneder. Fakat Şamlılardan halifenin kaldığı evi öğrenince şok olur. Çünkü karşılaştığı ev çamurdan yapılmış küçük bir evdi. Evde yaşlı bir adam elindeki çamurla bozulmuş olan

²⁸⁰ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 71.

²⁸¹ Kuteybe b. Müslim, Emevîlerin en önemli komutanlarından biri olup Horasan valisidir. Vefatı: 715.

duvarı tamir etmekte ve bir kadın da hamur yoğurmaktaydı. Önce gördüklerine inanmaz ve kendisiyle alay edildiğini zanneder. Fakat daha sonra bu yaşlı adamın bizzat Halife Ömer b. Abdülaziz'in olduğunu, hamur yoğuran kadının da eşi Fatıma olduğunu öğrenir.

Adam Semerkand'ın başına gelen durumu halifeye aktarır. Halife, hizmetçisinden bir kalem ve kâğıt ister, üzerine bir şeyler yazıp mühürledikten sonra onu Semerkandlı adamlarla birlikte Kuteybe'ye gönderir. Müslüman ordusunun komutanıyla Semerkandlı din adamları arasında çıkan bu anlaşmazlığı gidermek üzere bir hâkim karşısına çıkmalarını içeren halifenin fermanı Semerkand'a ulaşır.

Komutan, gelen bu emre boyun eğer; bir hâkim ve mahkeme günü tayin edilir. Semerkandlılar bu mahkemedен olumlu bir şey beklemiyorlardı, zira tayin edilen hâkim Müslümanlardan seçilmiş ve Müslüman bir hâkimin Müslümanlardan, fethettikleri bir beldeyi terk etmelerini istemesi beklenemezdi.

Mahkeme günü iki taraf da toplanır. Hâkim, İslam ordusunun Semerkand'ı fethetmeden önce insanlara İslam'a girme, cizye verme veya savaşma seçeneklerini sunmadığını öğrenir. Bunun üzerine Müslümanların şehri terk etmelerini ve bu üç seçeneği insanlara sunmadan yapılan fethin batıl olduğu yönünde kararını verir. Bu kararı duyan Müslüman komutan hemen ordusuyla birlikte şehri terk eder.

Olup bitenler karşısında şaşkına dönen Semerkand halkı ve din adamları çok düşünmeden İslam dinine girer ve o günden beri İslam dini bir daha Semerkand'ı terk etmez.

Tarih kitaplarında altı satırdan oluşan bu haberi yazar on altı sayfalık bir öykü şeklinde aktarmaktadır. Nitekim yazar hikâyenin geçtiği kaynağı öykünün dipnotunda vermektedir.²⁸²

Bu öyküsünde yazar sık sık İslam dini ile diğer dinleri mukayese etmektedir. Semerkandlı din adamları mağaralarda yaşamakta ve halkın arasına katılmamaktadırlar. Bu dine mensup insanlar dinleri hakkında çok şey bilmemekte ve taptıkları tanrılar hakkında en ufak bir bilgi sahibi olamamaktadırlar. İslam dinini seçen kişi ise dini hakkında her şeyi bilmeye hak kazanmakta ve adeta herkes din adamı olmaktadır.

²⁸² Tantâvî, *a. g. e.*, s. 71. Yazar, haberin aslının altı satırda geçtiğini ve Belâzürî'nin (v. 892) "Fütûhu'l-Buldân" adlı eserinin 411. sayfasında yer aldığını söylemektedir.

Semerkandlılar kendi din adamlarıyla temas kuramamaktadırlar. Onlara ancak seçilmiş kişiler ulaşabilmektedir. Müslümanlarda ise, gerek alim olsun gerekse yönetici olsun, herkes insanların arasına karışmakta ve ibadetlerini hep birlikte yapmaktadırlar.

Öyküde İslam devletinin ihtişam ve görkemi hakkında güzel betimlemeler geçmektedir. Semekandlı adam Şam yolculuğu esnasında bu ihtişam ve azamete şahit olmakta ve bunları İran ve Semerkand bölgeleriyle karşılaştırmaktadır. Henüz başkent Şam'a varmadan önce, her biri Semerkand'ı gölgesinde bırakacak Buhara, Belh, Kazvin, Musul ve Halep gibi muazzam şehirlere uğramakta ve bütün bu büyük şehirlerin tek bir devlet ve medeniyet altında olduğunu düşününce İslam'a olan saygı ve hayreti artmaktadır. Adam Müslümanların arasına karıştıkça onların yaşayış ve ibadet ilkelerine vakıf olmakta, İslam'ın hızlı yayılışına ve fetihlerin ardı ardına gerçekleşmesine anlam vermektedir.

Yazar öyküyü kurgularken sadece bu olayın geçtiği habere dayanmamıştır. Gerek o dönemki İslam devleti hakkında olsun, gerekse Halife Ömer b. Abdülaziz hakkında olsun, tarih kitaplarında geçen çok sayıda bilgiyle öyküyü zenginleştirmiştir.

Semerkandlı adam, Halife Ömer b. Abdülaziz ile karşılaşmadan önce onun hakkında çok şey öğrenmiştir. Adaletli ve takva sahibi olan halife, bir mescide çekilip inziva hayatı yaşamamış, tam tersine insanların sorumluluklarını omzunda yüklenmiş ve halife olmanın gereğini yerine getirmiştir. O, dünyadan yüz çevirmiş, fakat bunu dünya ondan yüz çevirdiği için yapmamış, aksine dünyaya sahipken yapmış ve gerçek anlamıyla zahitlerden olmuştur. Tantâvî'nin ifadesiyle "*O, ateşte olduğu halde yanmamış, suda olduğu halde ıslanmamıştır.*"²⁸³

Yazar öyküsünde Ömer b. Abdülaziz'in adalet ve takvasına dair birkaç olayla öyküyü zenginleştirerek²⁸⁴ Semerkandlı adamın neden İslam'a ısındığını anlamamızı kolaylaştırmıştır.

Halifenin mütevazı bir evde yaşaması, kendi işlerini kendinin yapması, sıradan bir hâkimin kendi dindaşı olan muzaffer bir komutanın aleyhine hüküm vermesi ve

---

²⁸³ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 78.

²⁸⁴ Bu olayların bazıları İbnu'l-Cevzî'nin "Sîretü Ömer" adlı eserinden alınmıştır. Bkz. Tantâvî, *Kısas Mine't-Târih*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 1996, 6. baskı, s. 81.

bütün ordunun bu hükme boyun eğmesi, şüphesiz tüm bunlar İslam dininin meziyetlerindedir. Yazar, öykü tekniğini kullanarak bu meziyetlere ışık tutmuş ve bugünkü okuyuculara İslam'ın üstünlük ve azametini anlatmayı hedeflemiştir.

2. Seyyide Min Benî Ümeyye

Yazarın, Emevî Halifesi Ömer b. Abdülaziz ile ilgili kaleme aldığı ikinci öyküsü “Seyyide Min Benî Ümeyye / Ümeyye Oğullarından Bir Hanımefendi”²⁸⁵ adlı öyküdür. Bu öyküde ana karakter olarak halifenin eşi Fatıma Bint Abdülmelik seçilmiştir.

Müellif bu öyküde, hicretin doksan dokuzuncu yılında Şam'da geçen bir hadiseyi esas alarak olayları kurgulamaktadır. Emevî Halifesi Süleyman b. Abdülmelik ölüm döşeğinde can çekişmekte, yardımcı ve danışmanları da sarayın muhtelif bölümlerine dağılmış, kendisinden sonra tayin edeceği halifeyi merakla beklemektedirler.

Bu bekleyiş ve merak sadece devlet erkânı ve emirlerin meclisinde olmamaktadır. Sarayın harem bölümünde Emevî hanedanına mensup halife ve emirlerin eş ve kızlarının bulunduğu başka bir meclis daha vardır. Bu meclisin ön tarafında hasta halifenin erkek kardeşlerinin eşleri bulunmakta ve meclisteki çoğu kadın gibi bunlar da, tayin edilecek halifenin kendi eşinin olmasını ummaktadırlar.

Bu meclisin bir tarafında genç ve güzel bir kadın oturmaktadır. Bu genç kadın diğer kadınlardan farklı olarak ne kendisini beklentiye sokacak bir umudu var, ne de kaybedeceği bir durum var. Zira kendisi bir halife kızı olmakla birlikte eşi bir halife oğlu veya halifenin kardeşi değildir. Bu kadın Fatıma Bint Abdülmelik'tir. Halife Abdülmelik b. Mervan'ın kızı ve dört halifenin kız kardeşidir. Bu hanımefendinin Emevî olmasının yanında çok önemli bir özelliği vardır; kendisi Hz. Ömer b. el-Hattâb'ın soyundan gelen birisiyle evlidir. O, Ömer b. Abdülaziz'in eşiştir.

Bir müddet sonra sarayda iki tane haber yankılanır. Biri Halife Süleyman'ın ölüm haberi, diğeri de yeni halifenin adı. Herkes şaşkınlık içinde yeni halifenin Ömer b. Abdülaziz olduğunu öğrenir. Herkes gibi Fatıma da bunu beklemiyordu. Haberi

---

²⁸⁵ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 101.

duyunca bir anda meclisteki kadınların ilgisi ona yönelir. Onu öne alıp kendileri de arkasına geçerek buldukları meclisten dışarı çıkarlar ve onu sarayına uğurlarlar.

Yazar bu girişten sonra Fatıma ve eşi yeni halife Ömer b. Abdülaziz'in yaşantılarındaki büyük değişikliği ele almıştır. Bu değişiklik, bir kişinin sıradan bir prens iken devletin başına geçmesiyle yaşayacağı değişiklik değildir. Zira bu her zaman vuku bulan ve eşine çok rastlanan bir şeydir. Fakat Ömer b. Abdülaziz'de farklı yönde bir değişiklik yaşanmıştır. Halife seçildikten sonra sahip olduğu sarayı terk etmiş ve Emevî Camiine yakın küçük bir eve taşınmıştır. Bütün köle ve hizmetçilerini göndermiş ve sahip olduğu tüm malları Beytülmal'e bağışlamıştır. Hâlbuki daha önce yaşadığı saray bizzat halifenin sarayından daha görkemliydi. Emevî ailesine mensup ve halifenin kızıyla evli olması dolayısıyla çok zengin birisiydi. Çocukluğundan itibaren nimetler içinde yüzmüş ve çok müreffeh bir hayat yaşamıştı. En pahalı kıyafetleri giyinir ve kendisine özel ta Hindistan'dan kokular getirilirdi.

Tüm bunları düşünen Fatıma, eşindeki bu değişikliğin sırrını aramaktadır. Bir gün bunu ona sorar, Halife Ömer b. Abdülaziz de ona şu karşılığı verir: *“Ey Fatıma, çok istekli ve arzu dolu bir nefsim var. Neyi elde ettiysem ondan daha iyisini arzu ettim, emirliği istedim, sonra onu elde edince hilafeti istedim, sonra onu da elde edince bundan daha iyisini arzu ettim; cenneti!”*²⁸⁶

Öyküde Ömer b. Abdülaziz'in züht ve takva hayatı yanında eşinin ona sadakati ve aldığı tüm kararlarında yanında durması sıkça vurgulanmıştır. Bir halife kızı olarak oldukça varlıklı bir ailede yetişen ve çok rahat bir hayat süren Fatıma, eşinin bu yeni hayatına hiç tereddüt etmeden katılmış ve bu zorlu yolda onu bir an olsun yalnız bırakmamıştır.

Bugünkü yirmi ülkeyi içine alan bir devletin kralının kızı, kralın eşi ve dört kralın kız kardeşi olan Fatıma, bu yönleriyle tarihte emsalsiz bir kadındır. Hayatlarıyla ilgili köklü bir değişiklik kararı alan eşine şöyle seslenir: *“Neyi doğru görüyorsan onu yap, senin yanındayım. Varlıktayken sana arkadaşlık edip de zorlukta seni terk edecek değilim. Sen neye razıysan ben de ona razıyım.”*²⁸⁷

---

²⁸⁶ Tantâvî, a. g. e., s. 105.

²⁸⁷ Tantâvî, a. g. e., s. 105.

Görüldüğü üzere yazar diğer öykülerinde olduğu gibi bu öyküsünde de Müslüman kadın özelinde sorumluluk bilinci aşılayan çok boyutlu sosyal mesajlar vermektedir.

D. Allah Resulü'nün Vaadi

Müellif ele aldığı konuları işlerken mevzu ile alakalı olarak genellikle birden çok öykü aktarmıştır. Oysa Allah Resulü'nün vaadi konusunu işlerken sadece şu aşağıdaki öyküyü nakletmekle yetinmiştir.

Tacu Kisra

Yazarın tarihî öykülerinden birisi de Allah Resulü'nün (s.a.v.) hicretinde geçen bir olayı anlatan Tacu Kisra (Kisra'nın Tacı)²⁸⁸ adlı öyküsüdür. Peygamberimiz (s.a.v.) arkadaşı Hz. Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den hicret ederken Kureyşliler onu yakalamak için Medine'ye giden tüm yollarda onları aramaya başlarlar. Onları bulan kişiye de yüz deve ödül koyarlar.

Medine yollarını iyi bilen ve aynı zamanda güçlü bir atlı olan Süraka bu büyük ödül için Allah Resulü ve arkadaşını aramaya koyulur. Tam onları yakalamak üzereyken atının ayakları kuma batar ve hareket edemez hale gelir. Süraka bunun Allah Resulünün bedduası yüzünden olduğunu anlar ve onların yerlerini gizli tutacağı yönünde söz vererek onu kurtarmasını ister. Bunun üzerine Allah Resulü ona dua eder ve bir gün Kisra'nın takılarını takacağını söyler.

Yıllar sonra bir gün Hz. Ömer halifeyken Süraka'ya haber gönderir. Hz. Ömer ona: *hicretteki Kisra'nın takıları meselesini hatırlıyor musun?* der, o da: *evet* cevabını verir. Hz. Ömer: *Allah İslam diniyle Kisra'nın mülkünü yok etti, bugünden sonra Kisra yok. Uzat ellerini,* der ve ona Kisra'nın takılarını takar.

Bu öyküsünde yazar yine İslamî kimliğinden hareketle peygamberin davasının hak bir dava olduğunu gösteren bir olayı ele almıştır. Burada Hz. Muhammed daha davetinin ilk yıllarında ve güçsüz bir vaziyetteyken bu davanın hak olduğu ve bir gün tüm dünyaya yayılacağına dair inancını göstermiştir. Peygamberin kendi heva ve hevesinden konuşmadığı, bilakis vahyi ile konuşup hareket ettiğinin altı çizilmiştir.

---

²⁸⁸ Tantâvî, *a. g. e.*, s. 222.

Bu dava Allah'ın davası olduğu için onun koruyucusu da yine Allah olduğu ele alınmıştır.

Bu öykü aynı zamanda ödül ve teşviklerin insanın irade ve eylemleri üzerine olan etkisini de işlemektedir.²⁸⁹ Zira Süraka yüz deve ödül için hicret eden peygamber ve arkadaşını aramaya başlamış ve bu yüzden tüm zorluk ve meşakatlere göğüs germiştir.

Hiz. Ebu Bekir'in Allah Resulü'ne olan sevgisi de öyküde geçmektedir. Hiz. Ebu Bekir Süraka'yı görünce ağlamış ve: *yakalandık Ey Allah'ın Resulü*, demiş. Fakat Allah Resulü'nün onu teskin etmesi ve Süraka'dan kurtulmak için Allah'a dua etmesi onu rahatlatmıştır. Bu olay aynı zamanda Hiz. Ebu Bekir'in Allah Resulü'ne olan inancını göstermektedir.

Öyküde çok fazla detay geçmemektedir. Öykü, Süraka'nın yüz deve ödül için yollara düşmesi ile başlamış ve daha sonra peygamberin vaadinin gerçekleşmesi üzerine Süraka'nın Kisra'nın takılarını takması ile son bulmuştur. Hicretin tamamlanması, Medine'de İslam devletinin kurulması, yapılan savaş ve fetihler, Hiz. Peygamberin vefatı, Hiz. Ebu Bekir'in hilafeti, Hiz. Ömer'in hilafeti, Mısır, Şam ve Irak'ın fethi gibi olaylara hiç değinilmemiştir. Bu şekilde öyküden beklenen amaç hâsıl olmuştur. Bu amaç, yukarıda da zikrettiğimiz gibi, bu davanın sahibinin Allah olduğu, peygamberin (s.a.v.) Allah'ın vahyi ile hareket edip kendi heva ve isteklerine göre konuşmadığı, Allah'ın vaadinin muhakkak gerçekleşeceği ve bu dinin bir gün tüm dünyaya hâkim olacağı mesajını vermektir.

Öyküde çok fazla detay olmamakla birlikte sıkça ana karakterin kişilik analizi yapılmakta ve kafasında geçen çelişkili düşüncelere yer verilmektedir. Nitekim ana karakter Süraka'nın başına gelenler buna olanak sağlamıştır. O günün şartlarında oldukça büyük bir ödül için yola çıkmış ve az kalsın bu ödülü kazanacaktı. Fakat gerçekleşmesi oldukça zor gözükken bir vaatle geri dönmüştü.

“Ne? Muhammed bana Kisra'nın takılarını mı söz veriyor, Kralların kralı Kisra! Kendisi ise kavminden korkarak kaçıyor ve bir mağarada saklanıyor! Bu mağara Kisra'nın mülkünü, ceberutunu ve haşmetini mi yutacak? Bu iki muhacir tüm hazine, asker ve beldeleriyle Kisra'yı mı yenecek?”

²⁸⁹ Vefa Ali Vefa, *el-İtticâhu'l-İslamî Fî Edebi Ali et-Tantâvî*, Riyad: Şeriketu'l-Ubeykân, 2011, s. 98.

Öykünün sonunda Hz. Ömer'in Süraka'ya olan sözleri aslında öykünün amacını açıkça göstermiştir:

“Ey Süraka! O iki muhacir Kisra ve Kayser'i yendi. Ey Süraka! Mekke'den çıkan ışık tüm dünyayı aydınlattı. Ey Süraka! O mağara Irak ve Şam'ı ele geçirdi ve çöl tüm dünyaya galip geldi. Ey Süraka! Kisra ve Kayser'in saltanatı büyük ve güçlüydü, fakat Allah iman edenlerle beraberdir ve Allah daha güçlüdür ve Ey Süraka, daha büyüktür.”

Müellif eserini, yukarıda zikrettiğimiz konulara göre ayırmadığı halde öyküleri işlerken böyle bir konu tasnifine gitmeyi uygun bulduk. Müellif, yukarıda zikredilen konular dışında Endülüs İslam Devletinin düşüşü, Abdullah b. Zubeyr'in Emevilere karşı mücadelesi, ilmin fazileti, Kerbela faciası gibi konuları ele alan öykülere de yer vermiştir.

SONUÇ

Ali et-Tantâvî XX. yüzyılda Arap dünyasının Tarihî Öykücülük alanında en üretken yazarlarından birisidir. Erken yaşlarından itibaren yazmaya başlamış ve yaşadığı dönemin en saygın gazete ve dergilerinde hem yazarlık hem de editörlük yapmıştır. Dergi ve gazetelerde yayımlanan yazıları daha sonra konularına göre sınıflandırılmış ve müstakil bir kitap şeklinde basılmıştır. Kendisi vefat ettikten sonra bile muhtelif dergilerdeki yazıları toplanıp kitaplaştırılmıştır.

Suriye, Mısır, Irak, Lübnan ve Suudi Arabistan'da uzun yıllar bulunan Tantâvî, bu ülkelerin hem dergi ve gazetelerine yazı yazmış hem de radyo ve televizyonlarında program hazırlayıp sunmuştur. İslamî bir kimliğe sahip ve İslamî bir eğitimden geçen Tantâvî'nin, bu kimlik ve özelliğini hemen hemen tüm yazı ve makalelerinde görmek mümkündür. Aynı zamanda hukuk fakültesi mezunu olan Tantâvî uzun yıllar boyunca mahkemelerde kadılık yapmış ve sosyal sorunlarla yakından ilgilenmiştir. Üniversitelerde edebiyat dersleri veren Tantâvî eğitimci yanını da geliştirmiş ve birçok ders müfredatını kendisi hazırlamıştır. Bu özelliklerinden dolayı yazar, hem eğitimci kimliğini hem de hukukçu kimliğini kitaplarına yansıtmiş ve toplumu ıslah etme yolunu izlemiştir.

Tantâvî'nin bu üslup ve kimliğini tarihî öykülerinde de görmek mümkündür. Nitekim kendisi tarihî bir vakıayı alıp şekillendirmiş ve öykü formatında yeniden sunmuştur. Yazar öykülerinde tarihî vakıanın aslına sadık kalmakla birlikte olayı tarih bilgisiyle zenginleştirmiş ve edebî üslubuyla güncellemiştir. Öykünün sanatsal öğelerine bağlı kalmadığını beyan eden yazar, asıl hedefinin mesajı güzel ve cazip bir formda sunmak olduğunu belirtmiştir. Bu bakımdan öykülerine konu olacak olay ve kişiler itina ile seçilmiş ve bunlar üzerinden günümüz insanına mesajlar verilmiştir.

Tantâvî öyküyü, sırf öykü olduğu için yazmamış, kendi görüş ve düşüncelerini öykü formatında insanlara iletmek için yazmıştır. Nitekim diğer yazınsal türlere nazaran daha yeni bir tür olan öykü, Tantâvî'nin yaşadığı dönemde çok gelişmiş ve geniş kitleler tarafından tercih edilmiştir. Roman kadar uzun olmaması ve makale gibi kuru bilgiler içermemesi dolayısıyla öyküye yönelişin artması, yazarları da bu yazınsal türde telif vermeye yöneltmiştir.

Tantâvî tarihî öykülerinde İslam tarihinden günümüze ışık tutacak olayları seçip öyküleştirmiştir. Seçtiği konular tarihî olduğu kadar günceldir. Filistin'in işgal edilmesi bugün de Müslümanların bir meselesidir. Tantâvî haçlılarla Müslümanlar arasında geçen savaşları öykülerinde ele almış ve Müslümanların zaferiyle sonuçlanan bu savaşlar aracılığıyla iyimser olmamızı istemiştir.

Müslümanların güçlü olduğu dönemlere değinen yazar, bu gücün kılıçtan önce adalet ve takvadan kaynaklandığını beyan etmiştir. Güçlü ve muzaffer olan İslam ordusunun komutanı kendi aleyhine hüküm veren bir yargıcın hükmüne ram olmuş ve adalet adına geri adım atmıştır. Bu şekilde İslamî fetihlerin adalet ve hakkaniyetle yapıldığını bize aktaran yazar, fethedilen ülkelerin insanların İslam dinine gönül rızasıyla geçtiklerini anlatmak istemiştir. Bu insanlar mağlup oldukları için değil, İslam yüreklerine nüfuz ettiği için Müslüman olmuştur. Bundan dolayıdır ki İslam girdiği çoğu yerden bir daha çıkmamıştır.

Âlimlerin üstün hasletlerini anlatan yazar onların derin iz bırakan olaylarından örnekler sunmuştur. Yazara göre âlim hakkı söylemekten geri kalmaz ve mütevazı bir hayat yaşar. Sıradan insanların görünümünden farklı bir görünüme sahip olmayan âlim, ilmiyle insanlardan ayırır ve ilimle amel ederek farkını ortaya koyar. Gösteriş ve şöhretin kendi kişiliğine hâle getirmesinden korkan âlim gerektiğinde kimliğini insanlardan gizler, ama ilmini asla insanlardan gizlemez.

Tantâvî'nin öykülerinde edebî kişiliğini, hukukçu ve eğitimci kimliğini ve İslamî yönelişini görmek hiç de zor olmayacaktır. Öykülerinde en üstün edebî tasvirleri kullanan yazar, hukukçu ve eğitimci özelliğinden istifade ederek olay ve kişileri analiz etmiştir. Ve tüm bu özellikleri İslamî edebiyat türünde eserler vermek için bir araya getirmiş ve bizlere Türkçeye çevrilmeyi bekleyen güzel bir miras bırakmıştır.

KAYNAKÇA

Abdu Kâsim, Kâsim, bkz. [http://www.dar-ein.com/articles/ 534/الرواية-التاريخية-العربية-الازده](http://www.dar-ein.com/articles/534/الرواية-التاريخية-العربية-الازده) (Erişim tarihi: 10.07.2019).

Aklemûn, Abdusselam, *er-Rivâye ve 't-Târih*, Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd el-Muttehîde, Beyrut: 2010.

<https://www.alukah.net/culture/0/127961/> (Erişim tarihi: 29.06.2019).

Be'n-Nûr, Selîme, “er-Rivâye et-Tarihiyye Beyn't-Te'sîs ve's-Sayrûra”, bkz. <http://www.oudnad.net/spip.php?article1043> (Erişim tarihi: 06.07.2019).

Beyyûmi, Muhammed Receb, “Ali et-Tantâvî Fi Sahâfeti Mısr”, *Mecellet el-Edebu'l İslamî*, Sayı 34,35 (özel sayı), 2002.

Boynukara, Hasan, “Hikâye ve Hikâye Kavramları”, *Hece Dergisi*, Sayı 46/47, 2000.

Brockelmann, Carl, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, Çev. Abdulhalîm en-Neccâr, Kahire: Dâru'l- Me'ârif, 1959.

Bûcî, Muhammed Bekir, “Rivâyât Necib Mahfûz et-Târihiyye”, *Mecelletu Câmi'ati'l-Ezher bi Gazze*, 2009.

Çetin, Nurullah, “Modern Öykünün Edebiyatımızdaki Serüveni: Hazırlayıcı Geleneksel Dönem”, *Konya Öykü Günleri 1* (Öykü Sempozyumu Bildirileri), Konya: TYB Konya Şubesi, 2004.

Dayf, Şevkî, *el-Edebu'l- 'Arabiyyu'l-mu 'âşır fî Mısr*, Kahire: Dâru'l- Me'ârif, 1961.

_____, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, Kahire: Dâru'l- Me'ârif, 2003.

Dîrâniyye, Mücâhid Me'mûn, *Ali et-Tantâvî, Edîbu'l-Fukahâ' ve Fakîhu'l-'Udeba'*, Şam: Dâru'l-Kalem, 2001.

Doğan, Mehmet, *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2008.

Ebu'r-Rıda, Sa'd, “Kısas eş-Şeyh Ali et-Tantâvî Beyne'd-Da'va ve'l-Fen”, *Mecellet el-Edebu'l İslamî*, Sayı 34,35 (özel sayı), 2002.

Ebu Sârî, Nevvâf, “Er-Rivâyetu’t-Tarîhiyye Cinsun Edebiyyun Cedîd fi’l-Edebi’l-‘Arabiyyi’l-Hadîs”, *el-‘Ulûmu’l-İnsâniyye Dergisi*, sayı: 23, Haziran 2005.

Ebuyesani, Hüseyin, “Fulful ve ‘Anâsiri’l-Kıssa”, *Mecellet el-Cem‘iyyetu’l-İlmiyyetu’l-İraniyye Li’l-Lugati’l-Arabiyyeti ve Âdâbihâ*, İran, 2007.

Emir, Sabahat, “Hikâye Üzerine”, *Sanat Ve Edebiyatta Temel Kavramlar*, (editör: Yakup Çelik), İstanbul: Nehir Yayınları, Ocak 2002.

Er, Rahmi, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, Ankara: Vadi Yayınları, 2012.

Fazlıoğlu, Şukran, “YÂZİCÎ, Nâsîf b. Abdullah”, *DİA*, c. 43, s. 367.

Garîb, Yasir Muhammed, “Ali et-Tantâvî Beyne’l-İbdâ‘ ve’t-Tanzîr”, *Mecellet el-Edebu’l İslamî*, Sayı 34,35 (özel sayı), 2002.

Harmancı, Mehmet, “Kargaşadan Kavramsala Kısa Öykü”, *Konya Öykü Günleri 1 (Öykü Sempozyumu Bildirileri)*, Konya: TYB Konya Şubesi, 2004.

Hatîb, Abdullah, “Medhil İle’r-Rivâyeti’t-Tarihiyye”, <https://www.odabasham.net/نقد-أدبي/66910-مدخل-إلى-الرواية-التاريخية> (Erişim tarihi: 05.07.2019).

Karadâvî, Yusuf, “*Edîbu’l-Fukahâ’ ve Fakîhu’l-Udebâ’ eş-Şeyh Ali et-Tantâvî*”, *Eş-Şarku’l-Evsat Gazetesi*, 21.06.1999.

Karadeniz, Abdurrahim, “Öykü Tekniği”, *Konya Öykü Günleri 1 (Öykü Sempozyumu Bildirileri)*, Konya: TYB Konya Şubesi, 2004.

Kâ‘ûd, Hilmî Muhammed, *er-Rivâyetu’t-Tarîhiyye Fî Edebina’l-Hadîs*, Mısır, Dessûk: Dâr’l-‘İlmi ve’l-İmân, 2010.

Keylânî, Necîb, *el-İslâmiyye ve’l-Mezâhibi’l-Edebiyye*, Beyrut: Mü’essesetu’r-Risâle, 1987.

Kılıç, Hulusî, “el-Makâmât”, *DİA*, c. 27 , s. 414.

Kindîl, Fu‘âd, *Fennu Kitâbeti’l-Kıssa*, Kahire: ed-Dâru’l-Mısriyyetu’l-Lünbâniyye, 2010.

Kudret, Cevdet, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2003.

Kur’an-ı Kerim Meali

Kutup, Muhammed, *Menhecu’l-Fenni’l-İslâmî*, Beyrut: Dâru’s-Şurûk, 1983.

Lekesiz, Ömer, “Öykü Eleştirisi”, *Konya Öykü Günleri 1 (Öykü Sempozyumu Bildirileri)*, Konya: TYB Konya Şubesi, 2004.

Lukacs, Georg, *Er-Rivâyetu't-Tarîhiyye*, Tercüme: Sâlih Cevâd el-Kâzim, Bağdat: Dâru'ş-Şu'ûni's-Sakâfiyyeti'l-âimme, 1986.

Meczûb, Muhammed, '*Ulemâ*' ve *Müfekkiriûn 'Araftuhum*, Mısır: Dâru'ş-Şevvâf, 1992.

Mekkî, Mecd, *Mukaddimâtu'ş-Şeyh Ali et-Tantâvî*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 1997.

<https://middle-east-online.com/اطلالة-الرواية-التاريخية> (Erişim tarihi: 03.07.2019).

Âl Murey', Ahmed b. Ali Ahmed, *Ali et-Tantâvî, Kâne Yavme Kuntu*, Riyad: Şeriketu'l-Ubeykân, 2017.

Necm, Muhammed Yusuf, *Fennu'l-Kıssa*, Beyrut: Dâru Beyrût, 1955.

_____, *Fennu'l-Kıssa*, Beyrut: Dâru Sâdır, 1996.

Râfî'î, Mustafa Sadık, *Vahyu'l-Kalem*, Şam: Dâru'l-Kalem, 2014.

Sabbâğ, Muhammed b. Lutfî, "Havâtir Min Üstâzina et-Tantâvî", *Mecellet el-Edebu'l-İslamî*, Sayı 34,35 (özel sayı), 2002.

Safedî, Rakan, *el-fennu'l-Kasasî fi'n-Nesri'l-Arabî Hatta Matla'i'l-Karni'l-Hâmisi'l-Hicrî*, Menşurât el-Hey'eti'l-âmmeti's-Suriyyeti li'l-Kitâb, Dimaşk: 2011.

<http://www.shaam.org/articles/revolution-writers/> [مجاهد-مأمون-ديرانىة-197](#) (Erişim tarihi: 19.03.2019).

<http://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 16.06.2019).

Tantâvî, Ali, *Ahbâru Ömer*, Cidde: Dâru'l Menara, 2012.

_____, *A'lâmu't-Tarih*, Şam: Dâru'l Fikr, 1997.

_____, *Ana Hatlarıyla İslam Dini*, (Çev. Naim Döner), İstanbul: Nida Yayıncılık, 2017.

_____, *Bağdâd, Zikreyât ve Meşâhid*, Şam: Dâru'l Fikr, 1960.

_____, *El-Cami' el-Umevî*, Cidde: Dâru'l Menara, 1990.

_____, *Dimaşk, Suvar Nin Cemaliha ve 'İbar Min Nidaliha*, Şam: Dâru'l Fikr, 1997.

_____, *Ebu Bekir es-Siddîk*, Cidde: Dâru'l Menara, 1986.

_____, *Edibu'l Fukahâ' ve Fakihu'l Üdebâ'*, Şam: Dâru'l Kalem, 2001.

_____, *Fetâvâ Ali et-Tantâvî*, Cidde: Dâru'l Menara, 1985.

_____, *Fiker ve Mebâhis*, Mekke-i Mükerrerme: Mektebetu'l-Menara, 1988.

_____, *Fî Sebîli'l Islâh*, Cidde: Dâru'l Menara, 1996.

_____, *Fusûl fî's-Sekâfe ve'l-Edeb*, Cidde: Dâru'l Menara, 2007.

_____, *Fusûl İslamiyye*, Şam: Dâru'd-Da'va, 1960.

_____, *Hikâyât Mine't-Tarih*, Şam: Dâru'l Fikr, 1997.

_____, *Hutâfu'l-Mecd*, Cidde: Dâru'l Menara, 1996.

_____, *Kısas Mine'l-Hayat*, Cidde: Dâru'l Menara, 2011.

_____, *Kısas Mine't-Târîh*, Cidde: Dâru'l Menara, 1996.

_____, *Kısas Mine't-Târîh*, Cidde: Dâru'l Menara, 2007.

_____, *Kıssatu Hayati Ömer*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 2000.

_____, *Makâlat fî Kelimât*, Şam: Mektebetu Dâri'l-Feth, 1959.

_____, *Me'a'n-Nâs*, Cidde: Dâru'l Menara, 1996.

_____, *Min Hadisi'n Nefs*, Cidde: Dâru'l Menara, 2011.

_____, *Min Nefehâti'l-Haram*, Şam: Dâru'l Fikr, 1980.

_____, *Ricâl Mine't-Târîh*, Cidde: Dâru'l Menara, 2011.

_____, *Suvar Mine'ş-Şark fî Endunîsya*, Cidde: Dâru'l Menara, 1992.

_____, *Suvar ve Havâtir*, Cidde: Dâru'l Menara, 2011.

_____, *Ta'rîfun 'âm bi-Dîni'l-İslâm*, Cidde: Dâru'l Menara, 1989.

_____, *Zikreyât*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 1985.

_____, *Zikreyât*, Cidde: Dâru'l-Menâra, 1986.

Tosun, Necip, *Doğunun Hikâye Kuramı*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2017.

_____, *Modern Öykü Kuramı*, Ankara: Hece Yayınları, 2014.

Ürün, Ahmet Kâzım, *Modern Arap Edebiyatı*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2015.

Vefa, Ali Vefa, *el-İtticâhu'l-İslamî Fî Edebi Ali et-Tantâvî*, Riyad: Şeriketu'l-Ubeykân, 2011.

Vehbe, Mecdî, Kâmil el-Mühendis, *Mu‘cem el-Mustalahât el-‘Arabiyye Fi’l-Lugati ve’l-Edeb*, Mektebetu Lübnan, 1984.

Yazıcı, Hüseyin, “Hikâye”, *DİA*, c. 17, s. 479-480.

Zeyyât, Ahmed Hasan, *Tarihu’l-Edebi’l-Arabî*, Kahire: Dâru Nahdati Mısır.

